

Masteroppgave i statsvitenskap

Har Norge behov for en avklart delelinje i Barentshavet?

**- En diskursanalyse av delelinjekonflikten mellom
Norge og Russland**

Lene Buer Blomqvist

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Institutt for statsvitenskap

Universitetet i Tromsø

Våren 2006

Forord

Arbeidet med masteroppgaven nærmer seg slutten med stormskritt, og i den forbindelse er det mange som fortjener en takk. Først og fremst min veileder, Geir Hønneland ved Fridtjof Nansens Institutt. Takken gjelder ikke kun god og engasjert veiledning, men også en inspirerende forelesningsrekke om Barentsregionen og norsk nordområdepolitikk våren 2005. Jeg vil også takke institutt for statsvitenskap for at de lot meg benytte en ekstern tilknyttet veileder.

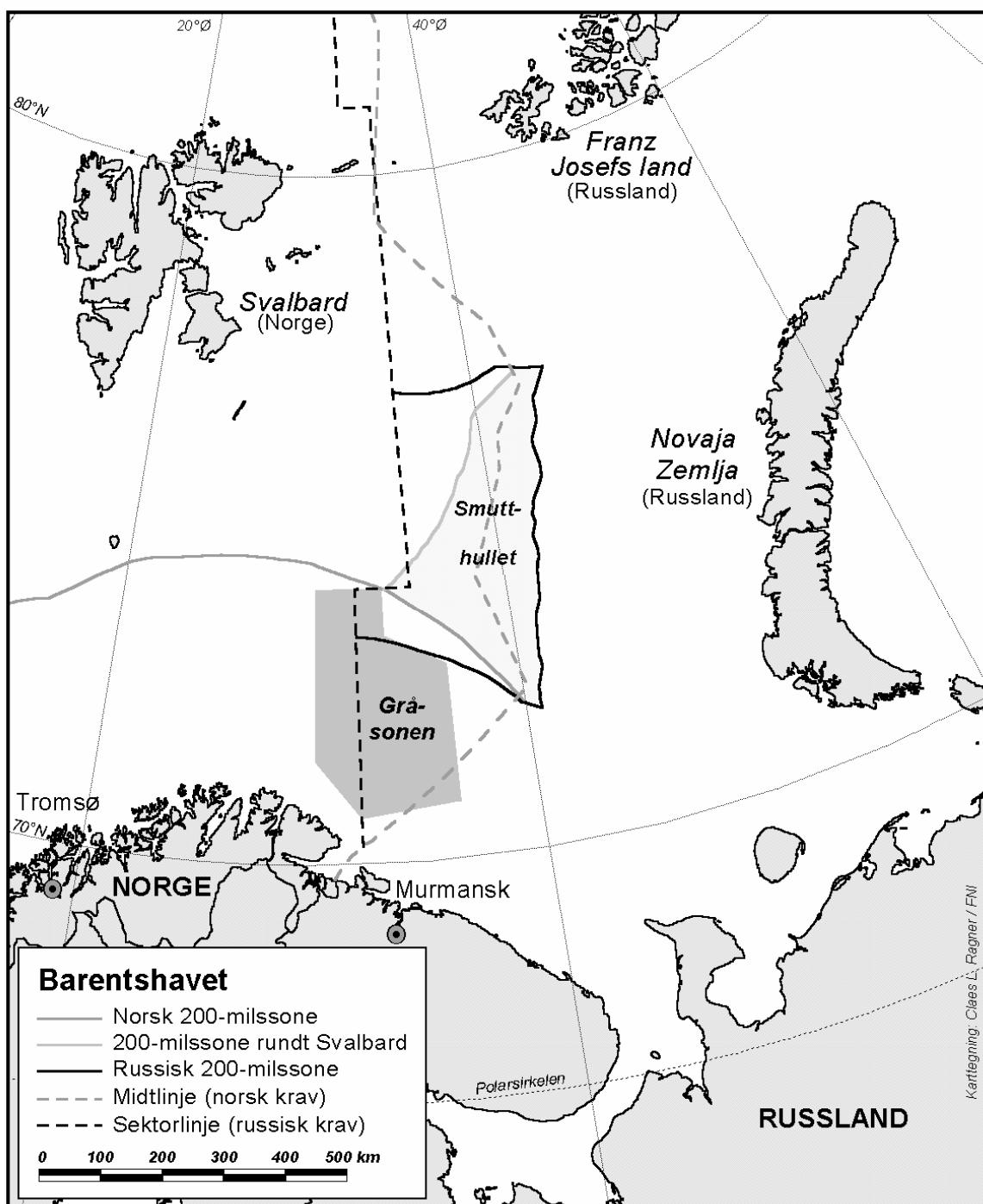
Jeg er utrolig takknemlig ovenfor Tone Svendsen og mamma, Mona Buer Blomqvist, som fikk den "heldige" oppgaven med å lese korrektur i ekspressfart. Videre vil jeg takke alle jeg har blitt kjent med på master i statsvitenskap ved Universitetet i Tromsø, med dere har jeg hatt 3 semestre med mye moro! Også Ingvild og Marianne i Oslo skal ha takk for selskap, hjelp og oppmuntring det siste hektiske semesteret.

Oslo, 1.juni 2006

Lene Buer Blomqvist

1.	INNLEDNING	1
1.1	TEMATISK RAMME.....	1
1.2	PROBLEMSTILLING.....	4
1.3	DISKURSANALYSE OG DELELINJEKONFLIKTEN	5
1.4	METODE.....	6
1.4.1	<i>Innsamling og presentasjon av empiri.....</i>	8
1.4.2	<i>Reliabilitet og validitet.....</i>	10
1.5	DISPOSISJON AV OPPGAVEN	11
2.	DISKURSANALYSE SOM TEORETISK UTGANGSPUNKT	12
2.1	EN INTRODUKSJON TIL DISKURSANALYSE	12
2.1.1	<i>Nærmere om begrepene diskurs og diskursanalyse.....</i>	13
2.1.2	<i>Diskurser er i stadig forandring og i kamp med hverandre</i>	15
2.1.3	<i>En sosialkonstruktivistisk tankegang</i>	17
2.2	HVORDAN KAN DISKURSANALYSE BRUKES OG NOEN NYTTIGE VERKTØY	18
2.2.1	<i>Å trekke opp en diskursgenealogi</i>	20
2.2.2	<i>Fra teori til empiri</i>	20
3.	HISTORISK FREMSTILLING AV DELELINJEKONFLIKTEN	22
3.1	HAVRETTENS HISTORIE OG UTVIKLING.....	23
3.1.1	<i>FNs første havrettskonferanse</i>	24
3.1.2	<i>FNs andre havrettskonferanse</i>	26
3.1.3	<i>FNs tredje havrettskonferanse</i>	26
3.1.4	<i>Norges og Sovjetunionen/Russlands kontinentalsokler og økonomiske soner.....</i>	28
3.2	HAVRETTSKONVENSJONENES BESTEMMELSER OM AVGRENSNING	29
3.3	FORHANDLINGSRUNDENE MELLOM NORGE OG SOVJETUNIONEN/ RUSSLAND	31
3.3.1	<i>1970-tallet.....</i>	31
3.3.2	<i>1980-tallet.....</i>	32
3.3.3	<i>1990-tallet.....</i>	33
3.3.4	<i>Fra år 2000.....</i>	34
4.	DELELINJEDISKURSENE 1995 – 2005	36
4.1	DEN OFFENTLIGE ”GJENTAKELSE”DISKURSEN	37
4.2	”MIDT I DETTE FREMTIDENS OLJE- OG GASSELLDORADO LIGGER OMRÅDET NORGE OG RUSSLAND IKKE KAN BLI ENIGE OM”	44
4.2.1	<i>”Hva gjør du når storebroren blir kompis med den største bølla i gata. Hvem skal se etter klinkekulene dine når han som passet på deg ikke lenger bryr seg”</i>	47
4.2.2	<i>Lokal industri og politikere ”vil ha gråsome-opprør”</i>	50

4.3	"DEN NORSKE DELEN AV BARENTSHAVET ER NEPPE DEN NYE STORE OLJE- OG GASSPROVINSEN"	53
4.4	"NORGES FREMTIDIGE MAT- OG OLJEFAT, VÅRE NORDOMRÅDER, ER IKKE BEVISST NEDPRIORITERT, MENER REGJERINGEN. DE ER BARE HAVNET I EN POLITISK BAKEVJE MENS VI HAR FREDSMEGLET I FJERNE HIMMELSTRØK"	55
4.5	DELELINJEN I TILKNYTNING TIL FORSVARSINTERESSER	57
5.	SAMMENFATTENDE ANALYSE	59
5.1	DET DISKURSIVE FELTET RUNDT DELELINJESPØRSMÅLET	60
5.1.1	<i>Politisk åpenhet på det diskursive feltet</i>	60
5.1.2	<i>Premissgivende diskurser</i>	61
5.2	INTERAKSJONEN MELLOM DEN OFFENTLIGE OG DE ALTERNATIVE DISKURSENE	63
5.2.1	<i>Har de alternative diskursene klart å påvirke den offentlige?</i>	63
5.2.2	<i>Får den offentlige diskursen uttrykt noe støtte?</i>	65
5.3	DISKURSENES AKTØRER	65
5.3.1	<i>De forskjellige avisenes fokus</i>	66
5.3.2	<i>Hvem engasjerer seg i de alternative diskursene?</i>	67
5.4	DELELINJENS Plass på den politiske dagsorden mellom Norge og Russland	68
5.4.1	<i>Fra tradisjonelle spørsmål til nye saksområder og kontaktflater</i>	69
5.4.2	<i>Kontekstens innvirkning på det diskursive felt</i>	70
5.4.3	<i>Forhandlingsklimaet</i>	72
6.	SAMMENFATNING	74
7.	LITTERATURLISTE	77

Området partene er uenige om befinner seg mellom de stiplede linjene for henholdsvis Norges midtlinjeprinsipp og Russlands sektorlinjeprinsipp. Området strekker seg fra fastlandet og nordover mellom Svalbard og Franz Josefs land.

1. Innledning

De uavklarte folkerettslige spørsmål i nordområdene utgjør en spesiell utenrikspolitisk utfordring. Uavklarte avgrensningsspørsmål mellom stater kan bære i seg et potensial for interessekonflikter. Tilsvarende gjelder ved uenigheter om jurisdiksjonsgrunnlag i havområder. Håndteringen av folkerettslige spørsmål er gitt meget høy prioritet fra Regjeringens side. En endelig avklaring av avgrensningen av kontinentalsokkel og soner i Barentshavet forutsetter politisk enighet om en løsningsmodell mellom Norge og Russland (St.meld nr 30 (2004-2005):7).

1.1 Tematisk ramme

De norske nordområdene har blitt viet økende oppmerksomhet i norsk politikk de siste årene. Samtidig har norsk nordområdepolitikk, det vil si norsk utenrikspolitikk i de europeiske nordområdene, gjennomgått store forandringer etter 1990. Under den kalde krigen var nordområdene sterkt preget av at Norge og Sovjetunionene sto på hver sin side i alliansemotsetningen, og Barentshavet ble den nordlige grensen mellom øst og vest. Norsk nordområdepolitikk ble derfor fullstendig dominert av den kalde krigen. Samtidig måtte statene forholde seg til hverandre, for i den samme perioden utviklet havretten seg slik vi kjenner den i dag. I korte trekk førte havrettens utvikling til at kyststatene måtte trekke sine grenser i havet lenger ut fra fastlandet. Norge og Sovjetunionen, deretter Norge og Russland, har imidlertid ikke blitt enige om hvordan grensen i Barentshavet skal trekkes.

Etter den kalde krigens slutt oppsto en ny tilnærming mellom de to landene. I 1993 ble den euro - arktiske Barentsregionen etablert. Dette ble en ny kontaktflate mellom norske, svenske, finske og russiske regioner i nord innen en lang rekke saksfelt, med særlig vekt på miljø, næringsutvikling og studentutveksling. Parallelt, og delvis integrert, med dette vokste det også frem bilaterale samarbeidsprosjekter om helse, miljø- og atomsaker gjennom 1990-tallet. Tradisjonell norsk nordområdepolitikk, med fokus på sovjetisk våpenkraft, fiskeriforvaltning og grensedraining i Barentshavet, ble derfor delvis erstattet med disse nye saksområdene (Hønneland 2005:13). I dag er også petroleumsutvinning, økende skipstrafikk fra Russland og miljøspørsmål knyttet til disse to aktivitetene i fokus i nordområdepolitikken. Nå er det ikke slik at de gamle sakene har forsvunnet, de kommer i

fokus med jevne mellomrom. I denne forbindelse kan Svalbard, fiskeriforvaltning og det som denne oppgaven vil dreie seg om; den *uavklarte delelinjen* mellom Norge og Russland i Barentshavet nevnes. Oppgaven vil berøre den felles fiskeriforvaltningen mellom Norge og Russland. Den vil derimot ikke se delelinjespørsmålet i sammenheng med Svalbards omstridte status i det bilaterale forholdet.

Ettersom Norge og Sovjetunionen / Russland, ikke har blitt enige om en avgrensning mellom seg i Barentshavet, er det her ikke avklart hvilken stats jurisdiksjon og rett til ressursutnyttelse dette havområdet og kontinentalsokkel er underlagt. Derav navnet *omstridt område*. Dette området er på 176 000 km², noe som tilsvarer omtrent 12.5 % av hele Barentshavet.¹ Det aktuelle området er altså ikke så rent lite, og omtrent like stort som den norske delen av Nordsjøen. Det aktuelle området er altså ikke så rent lite, og omtrent like stort som den norske delen av Nordsjøen. Statene har siden 1974 hatt formelle forhandlinger om en avgrensning mellom seg i Barentshavet, foreløpig uten endelig resultat. Uenigheten skyldes de to forskjellige prinsippene for avgrensning av havområdet og kontinentalsokkel partene legger til grunn. Som tegnet opp innledningsvis har mye endret seg i årene dette har vært en problemstilling, og konflikten og dens implikasjoner er helt annerledes i dag enn den var på 1970-tallet.²

Delingen av sokkel og sone dreier seg isolert sett om fordelingen av ressurser, derfor kan en grense få stor økonomisk betydning for partene. En avgrensning blir omtalt som det viktigste utestående enkeltspørsmålet i forholdet til Russland. Det hevdes at det i løpet av årene med forhandlinger har funnet sted en tilnærming, og at det er oppnådd foreløpig enighet om størsteparten av delelinjen.³ Allikevel er ingenting avgjort før alt er avklart, og det er de vanskeligste problemene som gjenstår (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2005/taler/032171-090332/dok-bn.html>, 20.3.2006). St.meld. nr. 30 (2004-2005:22): *Muligheter og utfordringer i nord* anser en grense som en vesentlig forutsetning for å etablere forutsigbarhet for økonomiske aktører og andre aktører. En avgrensning vil utløse et nytt samarbeidspotensial, ikke minst for petroleumssektoren. Frem til en grense er etablert er det

¹ Det opereres også med et anslag på 155 000 km², men jeg følger anslagene til St.meld. nr. 30 (2004-2005) på 176 000 km². Hele Barentshavet er på 1,4 millioner km².

² Ordet konflikt brukes ikke her som en konflikt i fysisk forstand.

³ Dette er noe unyansert. Det er enighet om utgangspunktet for en fastsettelse. I kapittel 3 vil vi se at det allerede på 1980-tallet var snakk om betydelig enighet. Også i 1991 uttalte president Gorbatsjov at det var enighet om store deler av grensa. I del 4.1 ser vi at også Brundtland bekreftet dette i 1996.

enighet mellom norske og russiske myndigheter om et moratorium, det vil si at det ikke skal finne sted petroleumsrelatert aktivitet i omstridt område, dette gjelder både leting og utvinning (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/oed/2001/taler/026031-090028/dok-bu.html>, 10.5.2005, s. 4).

Nettopp når det gjelder petroleumsrelatert aktivitet i Barentshavet pågår debatten for fullt. De siste årene har det funnet sted et økende fokus på nordområdene i norsk politikk, samtidig har Barentshavet fått en ny benevnelse som "mulighetenes hav". Store deler av Barentshavet regnes som umodne områder med tanke på olje- og gassforekomster.⁴ Det betyr at man her har dårlig kjennskap til geologien, men at det fremdeles er mulig å gjøre store funn. Overslag fra Oljedirektoratet indikerer at nesten en tredjedel av uoppdagede ressurser på norsk sokkel finnes i Barentshavet

(http://www.odin.no/filarkiv/243782/Fakta_05_kap03.pdf, 8.3.2006, s.27). I St.meld. nr 30 (2004 – 2005:11) *Muligheter og utfordringer i nord* pekes det på muligheten for at nordområdene i fremtiden kan representere Europas viktigste petroleumsprovins i et langsiktig perspektiv. Ettersom man har liten kjennskap til geologien i den norske delen av Barentshavet, er det her knyttet stor usikkerhet til størrelsen på de uoppdagede ressursene (St.meld. nr 30 (2004-2005):11). Dagens Næringsliv skrev 18. januar 2005 at Statoil trodde det kunne være mer olje og gass i det omstridte området enn i hele den norske delen av Barentshavet, nærmere bestemt olje og gass for 2.500 milliarder kroner eller 12 milliarder fat. Dette var bare et lite utvalg av hva som skrives om den mulige petroleumen i Barentshavet. Gjetningene om at det ligger ressurser for enorme verdier på havbunnen gjør at, det hittil lite undersøkte, Barentshavet spås en lysende og meget viktig fremtid. Det hevdes at Barentshavet i fremtiden vil bli en av verdens viktigste petroleumsreserver, ettersom man tror det her skjuler seg verdier for enorme summer.

Og det er slike forventninger om at Barentshavet gjemmer enorme petroleumsforekomster som ligger til grunn i denne oppgaven. Den vil undersøke om slike forventninger har satt fart i ulike diskurser rundt grensesettingen. Grunnlaget for en antakelse om forandringer på det diskursive felt er at media nesten daglig skriver om potensiell olje- og gassutvinning i Barentshavet, samt at det finnes en utbredt oppfatning om at økt interesse og aktivitet også er

⁴ Betegnelsene olje og gass og petroleum betegner det samme, og vil brukes om hverandre.

tilfelle i Russland.⁵ I all denne optimismen er det likevel verdt å ha huske at Barentshavet er den petroleumsprovinsen på norsk sokkel som er minst utforsket, og hvor det fortsatt knytter seg stor usikkerhet med hensyn til størrelsen på de uoppdagede ressursene. Selv om man lett kan få inntrykk av det, har heller ikke Russland begynt med offshore olje- og gassutvinning i Barentshavet.

1.2 Problemstilling

Denne oppgavens målsetning er å identifisere og undersøke ulike norske diskurser rundt den uavklarte delelinjen mellom Norge og Russland i Barentshavet i årene 1995 - 2005. Både holdningen til regjering og embetsverk rundt dette spørsmålet, og holdninger fra samfunnet forøvrig vil her være interessante. Mer spesifikt vil problemstillingen undersøke om *de premissene og antakelsene som tillegges diskursene uttrykker et håp eller behov for en snarlig avklaring på delelinjespørsmålet, og hva diskursene legger til grunn for dette synet*. I denne forbindelse vil det være naturlig og interessant å undersøke om diskursene har avtatt, tiltatt eller på andre måter gjennomgått en endring i løpet av perioden, og kan dette forklares ut fra den konteksten de eksisterer i? Hvor avvikende er de alternative diskursene i samfunnet fra den offentlige diskursen, og har de klart å påvirke den?⁶ Og er det mange, forskjellige og sprikende diskurser, eller er de forent i sine premisser og synspunkter? Diskursanalyse er av den oppfatning at diskurser påvirkes av sin kontekst. Det vil derfor være naturlig å anta at de alternative diskursene påvirker den offentlige, ettersom de er den alternative diskursens kontekst. De alternative diskursene på sin side påvirkes av den konteksten de omgis av.

Med offentlig diskurs menes det den diskursen som formidles av de aktuelle regjeringene og deres embetsverk i Utenriksdepartementet (UD), primært gjennom uttalelser i pressen. Med alternativ diskurs menes her alle ytringer som kommer fra samfunnet forøvrig, det kan være fra næringsliv, lokalsamfunn, opposisjon - og partipolitikk eller media og lignende. De

⁵ Med diskursivt felt menes her de diskursene som dreier seg om det samme saksområdet.

⁶ Alle diskursene som her skal analyseres er for så vidt offentlige i den forstand at de finnes i det offentlige rom. Ordet offentlig vil i denne oppgaven allikevel brukes om holdninger som uttrykkes av regjering og embetsverk. En alternativ betegnelse kunne vært offisiell diskurs, men ordet offisiell kan gi konnotasjoner til mer utarbeidede politiske holdninger. Diskursene kan også komme frem i mer uformelle sammenhenger.

alternative diskursene vil anses som responser på den offentlige diskursen. Selv om det vil være naturlig å anta at de alternative diskursene klarer å påvirke den offentlige tror jeg allikevel ikke det er tilfellet her. Jeg forventer derfor ikke en stor forandring i den offentlige diskursen, ettersom delelinjespørsmålet er relativt gammelt og fortsatt uløst. Jeg forventer derimot å se en utvikling i de alternative diskursene. Og at denne forandringen i diskurs kan knyttes til det økende fokuset på olje- og gassmuligheter i Barentshavet. Det vil også være naturlig å tenke seg at delelinjen berører nasjonale interesser som fisk og forsvar. Oppgavens hypotese er likevel at det er petroleumsantakelsene som har mest å si for utviklingen på det diskursive feltet, ettersom en diskurs påvirkes av sine omgivelser. Ytterligere analysepunkter vil være hvem som engasjerer seg, i hvilken sammenheng og hva deres bakenforliggende interesser er. Oppgaven ønsker altså å studere et forhold mellom to parter etter hva som kommer til uttrykk i media. Kun norsk diskurs vektlegges i denne oppgaven. Russisk diskurs og innspill vil ikke tas i betraktning. Diskursene må ikke forstås som aktive og handlende subjekter, det er diskursens aktører som tilfører diskursen antakelser, premisser og meninger.

1.3 Diskursanalyse og delelinjekonflikten

Denne oppgaven vil benytte seg av diskursanalyse som teoretisk perspektiv. Diskursanalyse er et alternativ til mer tradisjonelle teorier, og har et annet fokus og siktemål. Sagt i korte trekk ønsker denne analyseretningen å belyse forholdet mellom språk og politikk.

Diskursanalysen brukes i mange forskjellige fagfelt og i mange forskjellige sammenhenger. Derfor kan definisjonen av begrepet diskurs ofte bli vag, diffus og variere i omfang. En foreløpig introduksjon til begrepet er derfor på sin plass. En diskurs er en bestemt måte å snakke om og forstå verden på. I bunnen av begrepet ligger en ide om at språket er strukturert i forskjellige mønstre som våre utsagn følger når vi opptrer innenfor ulike områder, man snakker for eksempel om den ”medisinske diskurs” eller den ”politiske diskurs”. Diskursanalysen er tilsvarende analysen av disse mønstrene (Jørgensen og Phillips 1999:7, baksiden).

Kjernen i diskursanalyse er ideen om å analysere hva som sies og ytres, dette er viktig for å forstå et problemområde eller et saksfelt. Når ytringen settes inn i en bestemt kontekst, gir den mening. For våre måter å uttale oss på, er ikke bare avspeilinger av vår omverden, våre identiteter og sosiale relasjoner nøytralt, men spiller også en aktiv rolle i å skape og forandre

dem. Diskursanalysen betrakter verden som *sosialt konstruert* i den betydning at vi mennesker hele tiden er opptatt av å definere og tolke våre omgivelser (Jørgensen og Phillips 1999:7). Det finnes ikke noen fastlagt mening eller en gitt virkelighetsforståelse. Dette betyr at vi som mennesker har en rekke ulike virkelighetsoppfatninger, og at disse oppfatningene varierer etter hvilken sammenheng eller kontekst vi trer inn i. Et viktig poeng med begrepet diskurs er nettopp hvordan konteksten påvirker hva som sies og hva som skrives (Lindseth 2002:8). I oppgavens analysedel vil diskursenes kontekst bli tillagt mye vekt. Kontekst vil i denne oppgaven forstås som diskursenes omgivelser. Ved å klassifisere diskurser kan de brukes til å vise hvordan ulike ideer blir fremstilt på forskjellige måter, og at noen ideer får større gjennomslag enn andre. Disse ideene inneholder forskjellige historier, når disse forenklete historiene får utbredelse, bidrar de til å stabilisere debatter og fremme koalisjonsdannelser. Diskursene utgjør en helhet, et system med meninger, og de markerer grenser til andre systemer med meninger. Videre virker de strukturerende og retningsgivende på problemforståelsen og debatten (Lindseth 2002:8). Våre antakelser om delelinjen påvirkes altså av vår kontekst, og bygger på historiene om delelinjen som allerede eksisterer.

På denne måten vil oppgaven sette søkelys på samspillet mellom den offentlige diskursen og de alternative diskursene rundt den uavklarte delelinjen i Barentshavet. Et interessant moment vil være hvordan påvirkningsforholdet mellom disse er. Det er viktig å være oppmerksom på hva som påvirker beslutningstaking, og hvordan forhold tilsynelatende er og hvordan de presenteres. Er man oppmerksom på hvordan en diskurs kan påvirke vår oppfattelse av ting, er det også lettere å være oppmerksom på dens påvirkningskraft. Ser man diskurser som en diskret form for lobbyisme er det lettere å forstå hvorfor dette også er et viktig aspekt ved studiet av politikk.

1.4 Metode

Denne oppgaven vil være en diskursanalytisk case-studie, ettersom oppgaven vil studere mye informasjon om én case, det vil si delelinjespørsmålet og diskursene som har oppstått rundt det. Når man går i gang med en diskursanalyse må man huske at man bør ha begrensede ambisjoner i forhold til å generalisere (Lindseth 2002:19). For når det gjelder metodologisk entydighet og universell gyldighet har diskursanalyse lite å tilføre (Hønneland 2003:14). Mitt ønske er heller ikke å kunne bruke funnene i denne oppgaven til å generalisere til tilsvarende case. Selv om diskursanalyse kanskje ikke har sin styrke i sin

metodiske overbevisning, burde man ikke forkaste diskursanalysen som forskningsstrategi. Vi trenger et mangfold av måter å drive vitenskap på, derfor trenger vi også ny metodelitteratur. Vi må akseptere den usikkerheten som ligger i å problematisere skillet mellom virkelighet forstått som fysisk gitt virkelighet og virkelighet forstått som sosial representasjon (Neumann 2001:15).

Det er viktig at man ikke anvender diskursanalyse som en analysemetode løsrevet fra den teoretiske og metodologiske grunnen, for diskursanalyse er en ”pakkeløsning” som består av både teori og metode. Denne ”pakken” inneholder filosofiske premisser når det gjelder språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden, teoretiske modeller, metodologiske retningslinjer for hvordan man griper an et forskningsområde, samt spesifikke teknikker for språkanalyse. Man kan godt lage sin egen ”pakke” ved å kombinere elementer fra forskjellige diskursanalytiske perspektiv, eller man kan trekke inn elementer fra andre perspektiver. Det er ikke bare tillatt, men har også stor verdi, ettersom ulike perspektiv gir ulike former for innsikt innen et område, og vil til sammen skape en bredere forståelse (Jørgensen og Phillips 1999:10). I denne oppgaven vil jeg bruke forskjellige elementer fra diskursanalytisk teori, og følger derfor ikke skillelinjene som trekkes opp i for eksempel Jørgensen og Phillips (1999) *Diskursanalys som teori och metod*. Gjennom en mangeperspektivistisk ramme kan man i større grad ta hensyn til et områdes kompleksitet og se det fra forskjellige synsvinkler (Jørgensen og Phillips 1999:141). Jeg vil blant annet trekke opp en genealogi for diskursene omkring delelinjen, det vil si å beskrive deres utiklingstrekk. Jeg er riktignok klar over at denne tilnærmingen optimalt sett krever en grundigere behandling av caset enn det jeg kan foreta meg i denne oppgaven.

Et metodisk spørsmål i diskursanalyse er hvor diskursen kommer fra. Her godtar jeg det metodiske standpunktet at virkeligheten ikke ”ligger der” klar til å la seg avdekke i sin objektive fylde bare forskningsmetodene er sofistikerte nok. Både diskursanalytikere og andre samfunnsforskere vil hevde at virkeligheten avdekkes i et samspill mellom forsker og forskningsobjekt. Det vil si at det bildet av virkeligheten som trer frem, gjenspeiler særtrekk ved forskeren og hvordan han/hun angriper undersøkelsesobjektet. Derfor er det best å være så eksplisitt som mulig om eget ståsted (Hønneland 2005:174). Det kan være vanskelig å undersøke diskurser man selv står nær og har en mening om. Her må man så godt det går forsøke å sette parentes rundt seg selv og sin egen ”kunnskap”, slik at ens egne vurderinger ikke overskygger analysen (Jørgensen og Phillips 1999:28). Derfor vil jeg, som Hønneland

(2005:174), påpeke at de diskursene jeg tegner opp og navngir er oppstått i eget hode. Det kan være at andre avgrensninger og andre måter å gi diskursene innhold på hadde vært bedre og mer hensiktsmessige. Mine valg er tatt ut i fra hvordan jeg ser diskursene representerer de utsnitt av virkeligheten jeg ønsker å formidle. Det er fullt mulig andre ville gjort ting annerledes og bedre. Når det gjelder min rolle som observatør av diskursene har denne vært på utsiden av diskursene, jeg har altså ikke vært deltaker i noen av dem.

1.4.1 Innsamling og presentasjon av empiri

I denne oppgaven vil diskursanalyse brukes på en slik måte at det er tekstens innhold, og ikke utforming, som er det sentrale. Diskursanalytikerens målsetning er ikke å komme ”bak” diskursene i sine analyser, å fundere på hva mennesker virkelig mener når de sier noe, eller å finne ut hvordan virkeligheten *egentlig* er bak diskursen. I første omgang er derfor ikke poenget å sortere utsagn om verden i riktig og galt. Derimot skal man arbeide med det som faktisk har blitt sagt eller skrevet, for å undersøke hvilke mønstre det finnes i utsagnene (Jørgensen og Phillips 1999:28).

Opgavens empiri vil primært komme fra avisartikler, samt noen offentlige dokumenter og uttalelser fra andre steder. Den største delen av empirien er samlet inn gjennom mediasøk ved hjelp av www.a-tekst.no, noen offentlige uttalelser er også hentet fra www.odin.no, i tillegg er St.meld. nr 30 (2004 – 2005): *Muligheter og utfordringer i nord* benyttet.

Hovedtyngden av empirien kommer fra a-tekst, som er mediearkivet til Norges største aviser, og eies av Schibsted. Denne søkbare, elektroniske databasen for aviser og tidsskrifter oppdateres daglig, og den eldste delen av arkivet går tilbake til 1984 (www.atekst.no).

Empirien vil komme fra følgende aviser; Aftenposten, Dagens Næringsliv og Nordlys, samt NTB-tekst. Av hensyn til begrensninger i omfang er disse avisene valgt ut med den begrunnelse at Aftenposten er riksdekkende, Nordlys anses som landsdelsavisa for Nord-Norge, mens Dagens Næringsliv har det finansielle alibiet. NTB er Norges største nyhetsbyrå. Dermed burde mange forskjellige interesser være dekket.

Søkeordene som er benyttet i a-tekst er kombinasjonene *Barentshavet and delelinje / (a) / (en)*, *Barentshavet and omstridt område*, *Barentshavet and Gråsonen og Barentshavet and grenselinje(n) / (a)*. I Odins søkemotor ble ordene *delelinje*, *grenselinje* og *omstridt område* brukt som søkeord. Når man benytter seg av en slik innsamlingsmetode ved empirisøk er det

viktig å dekke alle kombinasjoner og treffe alle mulige relevante begreper, slik at man får med seg alle sammenhengene diskursen kan være nevnt i. I noen artikler forekommer selvsagt flere av disse søkeordene samtidig, og artikkelen vil derfor bli registrert som et treff flere ganger. Jeg er også klar over at relevant kildestoff kan ha blitt utelatt som følge av søkeordets formulering og begrensningene det innebærer. På tross av dette er nok det store bildet fanget opp med disse søkekombinasjonene. Alt i alt danner omtrent 260 avisartikler grunnlag for oppgavens empiri. Perioden som vil undersøkes er 1.1.1995 – 31.12.2005. At oppgaven går over en periode på kun elleve år skyldes oppgavens omfangsbegrensninger. Det ville vært interessant å undersøke debatten rundt delelinjen helt tilbake til konfliktens utgangspunkt. Da ville vi fått et større bilde av diskursenes utvikling og forandring over tid, og kunne også sett om den kalde krigens slutt hadde innvirkning på diskursene. Allikevel tror jeg en periode er lang nok til å fange opp eventuelle forandringer i det diskursive feltet. Ettersom oppgaven inneholder et tidsaspekt er den en longitudinelle studie. En oppgave med et slikt tidsdesign baserer seg på gjentatte målinger av et fenomen over tid, hvor hovedformålet er å studere endring og stabilitet over tid (Ringdal 2001:108).

Empirien i denne studien vil hovedsakelig komme fra media. Media kan ha to roller, enten som et talerør for ulike grupper eller som en selvstendig aktør, i form av ledere og kommentarer skrevet av journalister og redaktører. Massemedia og offentlig opinion kan være høyst relevante aktører i den offentlige sfæren, men deres påvirkning på det politisk-administrative systemet er kun indirekte. Jo flere kollektive aktører som samler seg rundt og enes om en diskurs, jo større validitet har diskursen i et gitt samfunn på et gitt tidspunkt. En diskurs blir dominerende ved at forskjellige aktører samler seg rundt den i diskurskoalisjoner. Dette er riktignok ikke strategiske eller bevisste handlinger fra aktørenes side, men det er empirisk observerbart (Hajer 1995:58-68). Massemedia er ikke så institusjonalisert som andre kollektive aktører ettersom de ikke artikulere og aggregerer interesser, men heller sprer informasjon. Selv om massemedia spiller en viktig rolle i å lage rammer for temaer og mottemaer til offentlig diskurs, så finner den faktiske dannelsen og transformasjonen av kollektive antakelser sted i utvekslingen innen grupper og kategorier som individer identifiserer seg med. Ettersom medias oppmerksomhet, på lik linje med offentlig opinion, skifter hurtig vil et stikkord være fluktuasjoner. Den offentlige opinionen og mediadiskursen er likevel viktig fordi de viser hva ulike grupperinger er opptatt av (Jahn 1999:133). Å si at medias påvirkning kun er indirekte er ikke det samme som å si at media ikke har makt. For media kan ha makt til å forme regjeringer og politiske partier, makt til å

påvirke kunnskap, tro, verdier, sosiale relasjoner, sosiale identiteter og til å representere ting på spesielle måter (Fairclough 1995:2). Samtidig konstituerer tekster i media et sensitivt barometer på sosiokulturell forandring, og de burde ses på som verdifullt materiale for å studere forandring (Fairclough 1995:52). Vi kan dermed anta at media kan være styrende for hvilken oppfatning som blir gjeldende, og hvilke saker som kommer på den politiske dagsorden. På samme tid er media en pekepinn på holdninger i samfunnet, media kan gi oss innblikk i hva grupper som ikke har noe annet talerør mener.

Når det gjelder empiripresentasjonen i kapittel 4 vil den være ulik for den offentlige diskursen og de alternative diskursene. Dette begrunnes ut i fra hvor forskjellige de er. I den offentlige diskursen vil vi se en vekslende diskurs, som den ene gangen er positiv med hensyn til en grenseløsning, for så å være negativ i neste tilfelle. For å unngå at den offentlige diskursen blir for forvirrende vil mine kommentarer være synlige underveis i teksten. De alternative diskursene presenteres derimot uredigert, ettersom diskursene er klassifisert etter hvilke premisser de inneholder, og dermed er mer ”tematiske”. De forskjellige alternative diskursene er dermed enhetlige, og kan presenteres sitatsmessig. Det er utdrag fra de forskjellige diskursene som presenteres, noen av disse utdragene er lange. Dette har vært et avveinings spørsmål. Jeg har kommet frem til at alle de ulike sitatene som er benyttet har noe for seg, ettersom de viser de ulike nyansene innen diskursene.

1.4.2 Reliabilitet og validitet

I vitenskapelige undersøkelser er reliabilitet og validitet kvalitetskriterier for god forskning. Reliabilitet er uttrykk for pålitelig, troverdig og nøyaktig forskning, høy reliabilitet vil si at man vil få det samme resultatet ved gjentatte forsøk. Reliabilitet bestemmes av hvordan man har gått frem for å få de funnene man har fått (Hellevik 2002:183, Ringdal 2001:166).

Validiteten avhenger av hva det er som er målt, og om dette er de egenskapene problemstillingen gjelder. Validitet handler altså om datas gyldighet for undersøkelsens problemstilling (Hellevik 2002:183). Ved høy score på disse to kriteriene oppnår man målet om sann og nøyaktig forskning. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet (Ringdal 2001:166). En måte å vurdere datas reliabilitet på er å være allment kildekritisk.

Reliabiliteten vil påvirkes av den kvalitetsmessige kontrollen av datamaterialet man samler inn, og hvor nøyaktig man er i datainnsamlingen (Ringdal 2001:167). All kvalitativ forskning er i sin natur subjektiv og fortolkende. I denne oppgaven vil det være jeg som

velger ut de sitatene som underbygger analysens konklusjoner. Dette påvirker oppgavens reliabilitet og validitet, for å oppveie for dette er det viktig å sikre etterprøvbarhet i kildebruken (Bruun-Lie 2004:30). For å oppnå høy reliabilitet i denne oppgaven har jeg lagt vekt på nøyaktighet og møysommelighet i empiriinnsamlingen. Jeg har forsøkt å få med alle relevante søkeord, slik at ikke relevante artikler har falt utenfor søkeordenes område i artikkelsøkene. Jeg er allikevel klar over at relevant kildestoff kan ha blitt utelatt pga. søkeordets formulering og begrensningene det innebærer. Det er vanskeligere å tilfredsstille og vurdere validitetskravet. Ved bruk av primærkilder øker validiteten, fordi man selv tolker datamateriale, og ikke andres tolkning av det. Mange av uttalelsene jeg legger til grunn i denne oppgaven er primærkilder, ettersom de er gitt sitatsmessig i intervjuer. En forutsetning er selvfølgelig at intervjuobjektet ikke feilsiteres av journalisten. Å bruke mange forskjellige litteraturkilder styrker også validiteten. Jeg har benyttet meg av et variert kildegrunnlag både i redegjørelsen for teori og den historiske bakgrunnen, samt i empirisøket. Hellevik (2002:183) påpeker at: ”Ved utformingen av den operasjonelle definisjonen forsøker en å sikre høy validitet ved å anstrenge seg for å fange opp innholdet i den teoretiske definisjonen”. Denne oppgaven vil søke å operasjonalisere gjennom diskursanalytiske verktøy som vil bli redegjort for i kapittel 2.

1.5 Disposisjon av oppgaven

Kapittel 2 og 3 vil være redegjørende kapitler, henholdsvis for diskursanalyse som teoretisk rammeverk og delelinjekonfliktens bakgrunn. I kapittel 3 vil også havrettens utvikling og bestemmelse om avgrensning beskrives, og det vil bli redegjort for forhandlingene som har foregått mellom partene. I kapittel 4 vil utvalg av den innsamlede empirien presenteres, og fremstilles som henholdsvis offentlig diskurs og alternativ diskurs. Empiripresentasjonene vil, som sagt, variere noe. Etter hver presentasjon vil diskursen analyseres ved hjelp av de analysemomentene og ”verktøyene” som det vil redegjøres for i teorikapitlet. Felles for begge fremstillingene er at det er det typiske og sentrale ved debatten jeg ønsker å presentere. Kapittel 5 vil være et rent analysekapittel, her vil de mer overordnede linjer trekkes. Vi skal se på utviklingen på det diskursive feltet og interaksjonen mellom den offentlige diskursen og de alternative. I tillegg vil her aktørene og deres interesser og kontekstens betydning analyseres. Kapittel 6 vil være et sammenfatningskapittel..

2. Diskursanalyse som teoretisk utgangspunkt

2.1 En introduksjon til diskursanalyse

Diskursanalyse kan ses som en alternativ analysestrategi i samfunnsvitenskapen. Det rasjonalistiske idealet er fremdeles det dominerende i samfunnsvitenskapelig forskning, men det har samtidig vokst frem en erkjennelse av at vi har bruk for alternativer til rasjonalismen i samfunnsfagene (Flyvbjerg 1991:70). Diskursanalysen oppsto opprinnelig i lingvistikken og semantikken, men har etter hvert også spredd seg til mange grener av humanistiske og samfunnsvitenskapelig fag (Howarth 2000:1). I dag har vi en situasjon der noen diskursanalytiske varianter springer ut i fra språkteorien, noen fra poststrukturalismen og andre fra marxismen og kritisk teori (<http://www.diskurs.dk>, leksjon 1, s 1, 11.4.05). Dette gir stor variasjon i oppfattelsen av diskurs og diskursanalyse. Som egen analyseretning vokste diskursanalyse frem i løpet av 1970- og 80- tallet, og er derfor et relativt nytt fenomen. Utgangspunktet for denne utviklingen var den økende oppmerksomhet på den tette koplingen mellom språklige og samfunnsmessige forandringer. Med tiden er det derfor oppstått en ny tverrfaglig analysemåte. Denne forsøker å vise hvordan mening og betydning konstrueres innenfor konkrete kontekster eller sammenhenger, som til stadighet skapes og omformes gjennom politiske kamper. Å analysere samspillet mellom mening og politikk er diskursanalysens hovedfokus (<http://www.diskurs.dk>, leksjon 1, s 2, 11.4.05).

Diskursanalyse kan sies å være en samlebetegnelse for en rekke underteorier, disse deler noen grunnantakelser, men er uenige om mye annet. Felles for de alle er at de fortsatt er i konstant utvikling (<http://www.diskurs.dk/skaermkursus/index.shtml>, s.1, 11.4.05). At diskursanalyse er en samlebetegnelse påvirker selvfølgelig definisjonen av selve begrepet diskurs. Det eksisterer ikke noe fastsatt paradigme om hva diskursanalyse er. For noen er det et smalt felt, hvor diskurs ses på som en enkelt ytring, eller på det meste en samtale mellom to personer. Andre ser på diskurs som synonymt med et helt sosialt system, hvor diskursen bokstavelig talt konstituerer den sosiale og politiske verden (Howarth 2000:2). De ulike definisjonene av begrepet diskurs har riktignok like grunntanker, men de spriker i omfang og innhold. I tråd med diskursteoretikeren Norman Fairclough (Larsen og Pedersen 2002:17f) kan vi dele diskursanalytiske arbeider inn i to grupper. På den ene siden har vi tekstnær

diskursanalyse, og på den andre siden samfunnsorientert diskursanalyse. I den første varianten kan begrepet diskurs forstås som en konkret tekst eller tale som analyseres. Samfunnsorientert diskursanalyse er derimot ikke så knyttet til enkelttekster. Her forstås begrepet diskurs som ”en måte å tenke og tale på” om bestemte emner, i en bestemt periode. Denne oppgaven vil primært anvende seg av samfunnsorientert diskursanalyse, og har som ønske å trekke opp de store linjene i debatten rundt delelinjen og peke på de typiske trekkene. Det betyr ikke at enkelttekster ikke vil trekkes frem i lyset. Enkelttekstene det vises til i utdragene i kapittel 4 vil fungere som eksempler på diskursene som identifiseres. I resten av kapitlet vil det bli redegjort for hva diskursanalyse vil bli forstått som i denne oppgaven, og hvordan den vil benyttes. Som en begynnelse kan vi forholde oss til diskurs som ”en bestemt måte å snakke om og forstå verden på (eller et vist utsnitt av verden)” (Jørgensen og Phillips 1999:7). Kapitlets første del vil være teoretisk, mens del 2.2. og 2.3 vil vise hvordan diskursanalyse kan anvendes mer praktisk.

2.1.1 Nærmere om begrepene diskurs og diskursanalyse

John Dryzek (1997:vii) ser på diskurser som “a shared way of looking at the world”. Diskursens tilhengere vil derfor ha en spesiell språkbruk når de snakker om hendelser, fordi deres språkbruk hviler på felles definisjoner, vurderinger, antakelser og påstander. Disse vil igjen sette betingelser for videre analyser, debatter, enigheter og uenigheter. Ettersom diskursen er innleiret i språket, gjør den det mulig for oss å tolke biter av informasjon, og deretter sette de sammen til sammenhengende fortellinger eller redegjørelser (Dryzek 1997:8). Diskurser er viktige, fordi de setter betingelser for måten vi definerer, tolker og angriper et temafelt på (Dryzek 1997:10). En hverdagslig forståelse av diskurs er at de setter rammer for hva som i et gitt samfunn til et gitt tidspunkt anses som ”naturlig” eller ”akseptabelt” å ta opp til debatt. Diskurser virker dermed styrende på politisk handling, ved at de definerer grenser for det ”politisk korrekte”. På denne måten kan man se på diskurser som et relevant bakteppe for å forstå de handlingsvalg aktørene tar, og de konsekvenser det får (Hønneland 2005:21).

Den franske filosofen Michel Foucault kan betraktes som diskursanalysens ”far”, han definerte diskurs som ”hele den praksis som frembringer en viss type ytring”. En diskurs beskrives her som et regelsystem som legitimerer visse kunnskaper, men ikke andre, og som peker ut hvem som har rett til å uttale seg med autoritet. Ettersom diskursenes regelsystemer

kan endres, har diskursene også elementer av dynamikk i seg. Diskursene inneholder også en del antakelser om hvordan vi ser på verden (Bergström og Boreus 2000:225). En diskurs er altså en felles oppfatning en gruppe mennesker har om et saksfelt, ut fra visse antakelser gruppen mener er gyldige. Et eksempel på en diskurs som mange nok har tilhørt og fortsatt tilhører er diskursen som Hønneland (2005:108) kaller ”den store elendighetsdiskursen” om Nordvest-Russland. Kort oppsummert er denne diskursens premisser at tilstanden til miljøet og naturen er katastrofal, den menneskelige lidelsen er stor og at smittsomme sykdommer flourerer. Dette har vært den allmenne oppfatningen av Nordvest-Russland uten at noen har satt spørsmålsteget ved diskursens premisser, selv om de kanskje ikke er gyldige.

Diskursanalyse kan nettopp hjelpe oss til å forstå hvorfor en spesiell oppfatning om et saksområde på et tidspunkt ble dominerende og kan ses på som gjeldende, mens andre oppfatninger blir diskreditert. Slik kan vi analysere måten visse problemer representeres, hvordan forskjeller spilles ut, og hvordan sosiale koalisjoner rundt spesifikke meninger oppstår (Hajer 1995:44). Analytisk prøver man å finne meningen i regulariteter og variasjoner i hva som sies og skrives, for deretter å forstå de sosiale bakgrunnene og de sosiale effektene av spesifikke måter å snakke på (Hajer 1995:44). Diskursanalyse hjelper oss å plassere virkeligheten rundt oss i kategorier. Diskursene forteller oss hvordan vi skal oppfatte et saksområde, og de har ofte et ”enten eller” preg. Dermed er det liten plass til mer pragmatiske tilnærminger. Det er på langt nær sikkert at de sammenhenger og årsaksforhold en diskurs hevder er gyldige virkelig er det. Et lettfattelig eksempel på hvordan diskurser deler inn omgivelsene i kategorier kan være hvordan en gruppe mennesker definerer seg som ”oss”, mens gruppen definerer omgivelsene som ”de andre”. Det er våre roller og posisjoner i samfunnet som fører til at vi ser og snakker om ”ting” på bestemte måter. Diskursanalysens målsetning blir derfor å avsløre hvordan vår forståelse av verden er skapt, vedlikeholdt og reproduisert (Hønneland 2003:6). Ut fra denne oppfatningen av begrepet diskurs kan man se på diskurs som dype strukturer som lager mønstre for tanker, tro og praksiser, og tillater oss å forstå hvorfor forhold er som de er (Benton og Short 1999:2). En diskursanalytiker er opptatt av hva, under hvilke omstendigheter og av hvilke grunner diskurser er konstruert, omstridt og forandret. Man forsøker å beskrive, forstå og forklare spesielle historiske hendelser og prosesser, heller enn å etablere empiriske generaliseringer eller teste universelle hypoteser (Howarth 2000:131).

2.1.2 Diskurser er i stadig forandring og i kamp med hverandre

Politikk er konflikt. (...) At man ikke kan spore konflikt ved å påvise liv og røre, betyr på ingen måte at diskursen er konfliktløs. Å lete etter liv og røre er et hjelpemiddel til å lokalisere konflikt – er det ikke liv og røre, betyr det simpelthen at man må bruke mer tid og tankearbeid på å finne ut hvorledes ting forblir som de er (Neumann 2001:52f).

Hønneland (2005:106) mener det innenfor ulike samfunn til ulike tider finnes et sett uttalt regler for hvordan en bestemt type saker helst skal presenteres. Komplekse saksforhold blir deretter ”rammet inn” i henhold til disse reglene, gjerne på en forenklet og lett forståelig måte. Diskursen reproduseres når reglene følges, ettersom forholdet da straks faller på plass innenfor mottakerens forventningsrammer. Diskursens premisser tas da for gitt ettersom det ikke stilles spørsmål ved dem. Hønneland (2005:106) har for eksempel påpekt at hver gang norsk hvalfangst vises på amerikansk fjernsyn reproduseres diskursen om at dette er barbarisk og miljøfiendtlig fangstaktivitet. Man trenger vanligvis ikke spørre om hvalen er truet av utryddelse eller har menneskelige trekk, for dette tas i stor grad for gitt. Når det derimot stilles spørsmål ved diskursens underliggende premisser, bryter man disse ”reglene” og en ny diskurs har oppstått (Hønneland 2005:106).

Diskursen konstruerer den sosiale verden, og betydningen kan aldri låses fast på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Som en følge av at ingen diskurs er en sluttet ring vil de stadig forandres i kontakt med andre diskurser, nøkkelordet i teorien er derfor diskursiv kamp. Ulike diskurser, som hver for seg representerer en bestemt måte å snakke om og oppfatte den sosiale verden på, eksisterer parallelt. De kjemper hele tiden mot hverandre for å oppnå hegemoni, det vil si for å låse fast språkets betydninger på sin egen måte. Den enkelte diskurs kan da bestemme hva som er sant eller falskt (Jørgensen og Phillips 1999:13, 20). I denne oppgaven vil sannheten være om det er behov for eller ikke å få avklart en grense. Den diskursive kampen går ut på å vinne gehør og bli trodd, og dermed bli den allmenne antakelsen. Diskurser er på denne måten aldri statiske og sjelden stabile, ettersom de forandres og modifiseres over tid. På hvilket som helst tidspunkt kan det eksistere flere og konkurrerende diskurser (Benton og Short 1999:2). Diskursanalyse undersøker altså hvordan ulike diskurser formes og omformes gjennom politiske kamper. Hvordan de avgrenser seg fra andre diskurser, og hvordan de i mellomtiden problematiseres og kanskje bryter helt eller delvis sammen (<http://www.diskurs.dk/dcf/index.shtml>, 11.4.05).

Et sentralt element, som Fairclough (Lindseth 2002:34) uttrykker, er å finne ut når noen oppfatninger klarer å etablere seg som *hegemoniske* innenfor en diskursorden. De blir da tatt for gitt som en allmenn oppfatning som ingen lenger tvilsetter, og er premissgivende for hva som kan og ikke kan sies. En diskursorden kan betegne et avgrenset antall diskurser som kjemper mot hverandre i det samme terrenget (Jørgensen og Phillips 1999:34). Denne oppgaven antar at det finnes forskjellige grupper i samfunnet som har meninger om den uavklarte delelinjen mellom Norge og Russland i Barentshavet, og at de har ulike premisser som vektlegges som viktige. Det vil si at den overordnede diskursen om delelinjen har flere representasjoner.⁷ Ved hjelp av diskursanalyse ønsker man å vise hvordan representasjoner blir konstituert og får sin utbredelse, og hva slags spenn av forskjellige representasjoner som til enhver tid er med på å utgjøre en diskurs (Neumann 2001:33). Representasjoner er ting og fenomener i den form de fremstår for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene silt gjennom det som kommer mellom oss og verden; slik som språket. Hvis representasjonene ikke er garantert fortsatt gyldighet av den diskursen de er med på å utgjøre, må de fremmes om og om igjen. Trenger de ikke aktivt fremmes, bekreftes de i så fall løpende på en indirekte måte. Representasjonene kan ha to former; enten gjentar de diskursen eller så har de større eller mindre variasjoner (Neumann 2001:33). I en diskurs kan det eksistere flere forskjellige representasjoner. En representasjon vil som regel peke seg ut som en hovedrepresentasjon, mens det vil eksistere en eller flere alternative representasjoner som står svakere. Hovedrepresentasjonen er den virkelighetsoppfatningen som står sterkest, det vil si den som har størst oppslutning og flest bærere. Finnes det bare en representasjon kan den betegnes som hegemonisk, fordi det ikke finnes noen utfordrer eller alternativ til denne representasjonen. I en slik situasjon fremstår den dominerende representasjonen som den eneste normale og tenkelige. I et slikt tilfelle av diskursivt hegemoni råder det fullstendig enighet om hvordan verden er (Bruun-Lie 2004:22).

Finnes kun en representasjon er diskursen politisk lukket, men det betyr ikke at den ikke er politisk. Det vil gå med store mengder diskursivt arbeid for å vedlikeholde en situasjon der denne representasjonen ikke åpent utfordres, og dette diskursive arbeid er i sitt vesen politisk (Neumann 2001:60). Hvis det finnes to eller flere representasjoner i feltet og ingen av dem

⁷ I denne oppgaven vil det Neumann (2001) med flere kaller for representasjoner omtales som forskjellige diskurser slik for eksempel Hønneland (2003, 2005) gjør. Prinsippet er likevel det samme, det kan rundt et sakfelt eksistere flere forskjellige oppfatninger.

er dominerende, foreligger det et politisk åpent felt (Neumann 2001:61). Å opprettholde ting som de er, krever hardt diskursivt arbeid. Det å få verden til å fremstå som noe stabilt når den faktisk er i konstant forandring, betyr at det å ha makt blant annet innebærer å ha evnen til å fryse mening. Det gjøres ved å stadig gjenta spesifikke representasjoner av ting, handlinger og identiteter til det man gjentar får karakter av det selvfølgelige. Deretter fortsetter man å gjenta slik at ikke andre representasjoner fortrenger det man har etablert som det selvfølgelige (Neumann 2001:143). Har diskursen en bestandighet over tid, må det bety at den har rutinisert en del sosiale praksiser, for det krever hardt diskursivt arbeid å opprettholde en diskurs (Neumann 2001:133). Ettersom delelinjeuhenigheten mellom Norge og Russland har vart i mange tiår har vi i hvert fall to alternativer når det gjelder antall representasjoner her. Enten har samfunnet slått seg til ro og godtatt at grensen i havet er uavklart, og vi vil dermed kun finne en representasjon, den offentlige. Eller vi har en situasjon der den offentlige representasjonen åpent utfordres av en eller flere alternative representasjoner, som har andre premisser enn den offentlige. Et annet spørsmål er hvor lenge de forskjellige representasjonene har bestått, og i hvor stor grad de eventuelt har forandret seg.

2.1.3 En sosialkonstruktivistisk tankegang

Et sentralt poeng i diskursanalyse er at den politiske og sosiale verden fremstår for oss som i konstant forandring. Det er derfor ikke først og fremst det værende, det ontologiske, som opptar diskursanalytikeren, men heller hvordan og hvorfor ting fremstår som de gjør. Det er dermed epistemologiske spørsmål – hvordan vi kan ha kunnskap om verden – som står i sentrum for analysen, mens det ontologiske tvinges i bakgrunnen. Her skiller diskursanalysen seg fra andre samfunnsvitenskapelige tilnærminger, som gjerne definerer en del av verden som uproblematisk, for eksempel som uavhengige variabler. For så ved hjelp av den virkeligheten man har frosset fast si noe om noe annet (den avhengige variabelen). Dette har den fordel at man kan si noe spesifikt om en liten del av verden, men det har den ulempe at man tingliggjør andre deler av verden for å kunne gjøre det (Neumann 2001:14).

På denne måten følger diskursanalyse en sosialkonstruktivistisk tankegang, og spesielt fire trekk ved diskursanalyse fremhever sosialkonstruktivismen. For det første kan ikke vår kunnskap om verden umiddelbart betraktes som en objektiv sannhet. For virkeligheten er bare tilgjengelig for oss gjennom våre kategorier – og vår kunnskap og våre verdensbilder er

ikke speilbilder av virkeligheten ”der ute”, men et produkt av våre måter å kategorisere verden på. Det Jørgensen og Phillips (1999:11) her mener er at en og samme ting kan ses og oppfattes på ulike måter. Bare tenk på hvor ulikt dommernes avgjørelser på en fotballbane kan oppfattes, hendelsen er den samme, men den tolkes og oppfattes svært ulikt av supporterne.

Videre hevder diskursanalysen at vi er historiske og kulturelle skapninger, noe som fører til at også vårt syn på og kunnskap om verden alltid blir historisk og kulturelt preget. Derfor er de måtene vi oppfatter og representerer verden på historisk og kulturelt spesifikke og *foranderlige*. Våre verdensbilder og identiteter kunne ha vært annerledes og de kan forandres over tid. For det tredje mener diskursanalytikere at kunnskap frembringes i sosial interaksjon, der man bygger opp felles sannheter og kjemper om hva som er sant og falskt. For det fjerde mener de at i ett bestemt verdensbilde blir noen handlinger utenkelige og andre naturlige. Ulike sosiale verdensbilder leder derfor til ulike sosiale handlinger, og den sosiale konstruksjonen av kunnskap og sannhet får dermed konkrete sosiale konsekvenser (Jørgensen og Phillips 1999:11f). En sosialkonstruktivistisk metode, slik som, diskursanalysen er med andre ord. ingen strategi for å finne ut hva mennesker virkelig mener, eller å lete etter virkeligheten bak diskursen. Diskursanalysen baserer seg på antakelsen om at vi ikke kan forstå virkeligheten uten diskurser, og det er derfor diskursen i seg selv som er gjenstand for analysen (Jørgensen og Phillips 1999:28). I denne oppgaven skal vi undersøke de ulike oppfatningene av den uavklarte delelinjen, og hva som blir ansett som problematisk ved den. Videre vil vi se at det diskursive feltet har forandret seg over tid, hvordan ulike grupperinger kjemper om hva som er sant og falskt og at de ulike diskursene legitimerer noen tankesett som naturlige.

2.2 Hvordan kan diskursanalyse brukes og noen nyttige verktøy

For å kunne gå fra det teoretiske nivå til det operasjonaliserbare er det nødvendig å ta i bruk visse strukturerende verktøy som hjelpemiddel for å kunne operasjonalisere fra teori til analyse. Det er derfor nødvendig å ha noen punkter man ser etter i diskursen, som kan være til hjelp når man skal strukturere og analysere den. Dryzek (1997:16ff) deler diskurser inn i fire bestanddeler man burde identifisere og studere. Disse vil brukes når diskursene analyseres, punkt to vil riktignok ikke vektlegges i analysen. Ettersom forskjellige diskurser

har forskjellige fokus, forskjellige problemoppfatninger og forskjellige synspunkt på hvilke aktører som er viktige, burde man for det første identifisere grunnenhetene diskursen består av. Hva mener diskursen problemet er, og hva består det av? For det andre burde man identifisere hvilke mellommenneskelige relasjoner, som konkurranse, samarbeid eller hierarki, som ifølge diskursen gjelder. Deretter burde man identifisere hvilke aktører som finnes i diskursen, og deres motiver og drivkraft. Det fjerde og siste elementet er diskursens metaforer og retoriske grep (Dryzek 1997:16f). Diskurser har gjerne en *story line*, en forenklet beskrivelse av situasjonen, handlingsvalg og konsekvenser. Virkeligheten er gjerne komplisert, men ved hjelp av en *story line* blir den fremstilt på en enkel og lett forståelig måte. For de som er på innsiden av diskursen tas en del forutsetninger, av og til feilaktig, for gitt og viktige elementer synes gjerne underforstått (Hønneland 2005:106, 110 og 113). En god *story line* har den effekten at den virker strukturerende og retningsgivende på problemforståelsen og debatten (Mathisen 1997:6). Å identifisere hvilken *story line* diskursen inneholder blir derfor viktig. Den blir et hjelpemiddel for forståelsen av diskursens ”tankegang”, og hjelper oss også å knytte diskursen vi analyserer opp mot andre diskurser i samfunnet. De fleste *story lines* avhenger sterkt av metaforer, retoriske hjelpemidler lagd for å overbevise lytteren/leseren ved å sette en situasjon i et spesielt lys (Dryzek 1997:16f). Politikk handler i stor grad om å formulere mål, noe som ofte betyr at man peker på hva som er problemet, dets årsak og løsning. Disse elementene er det derfor nyttig å identifisere i teksten man studerer. Derfor er det nyttig å lage et ”problembilde”. Det vil hjelpe oss å forså hvilke antakelser og sammenhenger en diskurs består av, og hvilke ideal den (ikke) rommer (Bergström og Boreus 2000:240).

Andre strukturerende elementer som kan undersøkes er om diskursen er innleiret i andre og mer generelle diskurser i samfunnet, det vil si om diskursen knytter seg opp mot en mer overordnet diskurs. Kan, for eksempel, spørsmål om delelinjen knyttes opp til andre og mer overordnede diskurser i samfunnet? Og hvordan er bestemte spørsmål formulert og ”rammet inn”, i form av hvilke ”fakta” som er valgt inn og fokusert på i diskursen, og hvilke som er utelatt og ignorert. Er tendensene til å snakke om et saksområde på en spesiell måte med på å forme aktuelle politiske valg (Hønneland 2003:1 og muntlig kilde 17-8.3.2005)? Diskursanalyse kan dermed brukes til å studere utformingen av politiske dagsordener, hvordan og hvorfor ”some issues are organized into politics while others are organized out” (Mathisen 1997:5f). Ifølge Dryzek (1997:20) er det flere ting som må tas i betraktning når man vurderer effekten av en diskurs, som politikken assosiert med diskursen, effekten av

diskursen på styrende organers politikk, effekten på institusjoner, kritiske argumenter og feil som er åpenbart ved bevis eller argumenter er slike elementer. Dermed kan vi spørre oss om de alternative diskursenes språkbruk er tatt opp i den offentlige diskursens språkbruk? Eller om vi kan se andre påvirkningsforhold mellom diskursene? Å studere diskursen opp mot disse elementene er nyttige når man ønsker å vurdere hvor effektiv, plausibel og attraktiv en den er (Dryzek 1997:19).

I samfunnsvitenskapelig forskning blir konteksten ofte marginalisert til å være et bakteppe for den virkelige handlingen. Diskursanalyse er derimot oppmerksom på forholdet mellom mening kontekst, ettersom "the frame comes unexpectedly to define the center" (Litfin 1994:38). Konteksten har altså stor betydning i diskursanalyse. Og denne analyseretningen ser det slik at aktørene opererer i konteksten til en gruppe av regulerte praksiser, som styrer hvordan hans eller hennes ideer er formet (Hajer 1995:49).

2.2.1 Å trekke opp en diskursgenealogi

For å få en oversikt over forskjellige diskurser eller representasjoner, som har eksistert rundt et saksfelt, vil et nyttig verktøy være å trekke opp en diskursgenealogi. Det gjøres ved å beskrive forholdet mellom ulike diskurser i fortiden. Da er man på utkikk etter hvilke diskurser som kan identifiseres, hvilke diskursive skifter som har funnet sted, hvordan diskursene skiller seg fra hverandre samt hvilke avtrykk tidligere diskurser har etterlatt seg i nyere diskursiv praksis (Hønneland 2005:171f). Poenget med å tegne opp en slik genealogi er å problematisere de diskurser og praksiser som vi har i dag ved å vise de tilbake til de forhold de er etablert under. Det dreier seg om å oppløse samtidens selvfølgeligheter ved hjelp av historien (Andersen 1999:56). Ettersom slektskapsforbindelsene ikke er kausale gir ikke genealogien noen kausalforklaringer, men forklarer bare at det finnes en tilblivelsessammenheng. Et fenomen kan for eksempel oppstå og i sin konstruksjonsprosess sammenknytte og omforme elementer fra tidligere diskursive strategier og praksiser (Andersen 1999:60).

2.2.2 Fra teori til empiri

Det er viktig å huske på at en teori er en modell, og ikke et bilde på virkeligheten. Teorien kan dermed brukes som et verktøy, et hjelpemiddel til å forstå, forklare og kanskje også forutsi sammenhenger. Mitt formål med denne oppgaven er å belyse problemstillingen ved

hjelp av diskursanalyse. Som nevnt innledningsvis i kapitlet er diskursanalyse et stort felt som rommer mange retninger. I dette kapitlet er det kun redegjort for den delen av feltet som er relevant i forhold til problemstillingen og ønskemålet for denne oppgaven. I analysekapitlet vil de elementene ved diskursanalyse som har blitt redegjort for her anvendes, og det vil til en viss grad trekkes opp en genealogi. Men først en liten oppsummering på hva diskursanalyse kan forstås som.

Diskursanalyse er en egnet metode når man ønsker å undersøke forandringer i hvordan et fenomen er blitt oppfattet og diskutert gjennom en tidsperiode. En enkel og grunnleggende forståelse av begrepet diskurs er at det er en felles virkelighetsoppfatning eller verdensbilde, som viser hvordan enkeltaktører eller grupperinger betrakter et forhold. Disse bildene eller oppfatningene rommer forskjellige forutsetninger og sammenhenger, og de resulterer i visse antakelser hos aktørene om hvordan ting er eller bør være. Det betyr ikke at det er slik ting egentlig henger sammen, men diskursen viser hvordan vi tror ting henger sammen. Diskurser har, ettersom de lager bilder av virkeligheten, potensielt mye makt og innflytelse, fordi de kan bestemme hva som er naturlig og akseptabelt å ta opp til debatt. Diskursanalyse blir dermed et hjelpemiddel til å forstå hvordan noen holdninger kommer til uttrykk og blir gjeldende, mens andre blir diskreditert. Diskursanalysens målsetning er å gjøre kollektive trekk kjent. Det kan gjøre gruppers handlinger logiske også for de som står utenfor en diskurs. Diskursanalyse kan på denne måten hjelpe oss med å analysere politiske aktørers identitet og deres interesser.

Dette kapitlet har vært en deskriptiv beskrivelse av diskursanalyse. I kapittel 4 og 5 vil vi gå dypere inn i de identifiserte diskursene. Vi skal se på hvilke aktører som har dannet diskursene og hva deres underliggende premisser er, det vil si hva som pekes på som problem, årsak og løsning. Når det gjelder det diskursive feltet skal vi se nærmere på hvordan dets utviklingen, interaksjonen mellom den offentlige og de alternative diskursene og hvordan konteksten ser ut til å ha hatt innvirkning. Av hensyn til oppgavens omfang og ønske om å gjøre empiripresentasjonen oversiktelig vil kun det typiske og sentrale ved funnene presenteres.

3. Historisk fremstilling av delelinjekonflikten

Denne oppgaven dreier seg om diskursene rundt en konflikt over maritim avgrensning. For å kunne fordype oss i diskursene må vi også ha grunnlag for å forstå konfliktens natur.

Maritim havrett og avgrensning er komplekst og redegjørelsen blir dermed relativt lang.

Dette kapitlet skal gi bakgrunnsinformasjon for konflikten og forhandlingen mellom Norge og Sovjetunionen/Russland fram til i dag. Først vil det redegjøres for havrettens utvikling og bestemmelser om avgrensning og deretter for avgrensningsforhandlingene mellom partene.

Barentshavet er et av sokkelhavene som utgjør kontinentalsokkelen rundt Polhavet, og dekker et område på omtrent 1,4 millioner km². Dets geografiske utbredelse er fra øst for linjen Nordkapp - Sørkapp på Svalbard til den russiske øya Novaja Semlja. Det strekker seg nordover fra det norske og russiske fastland til omtrent 80 grader nord. Barentshavet er et grunt og svært produktivt havområde, den gjennomsnittlige dybden er 230 meter. Her møter det kalde arktiske vannet varmere og saltere vann fra Atlanterhavet. Dette gir grunnlag for store forekomster av plankton, krill og fiskeslag som lodde, torsk og sild. Barentshavet er spesielt på grunn av sine store variasjoner i temperatur og isforhold. Disse forholdene gir oss et veldig produktivt, men også svært sårbart hav

(http://www.imr.no/_data/page/2085/del1.pdf, s 10f, 1.5.2006).

Norge og Sovjetunionen, senere Norge og Russland, har siden 1974 ført forhandlinger om delelinjen for de to lands kontinentalsokler og 200 mils eksklusive økonomiske soner i Barentshavet. Hittil har de ikke lyktes i å nå frem til enighet. Dermed råder det uenighet om et område på 176 000 km², også kjent som "det omstridte området". Av hensyn til fiskeriforvaltningen i den sørlige delen av det omstridte området inngikk Norge og Sovjetunionen 11. januar 1978 en avtale "om en midlertidig praktisk ordning for fisket i et tilstøtende område i Barentshavet, også kalt *Gråsoneavtalen*". Avtalen forutsetter at partene treffer regulerings- og håndhevelsestiltak i det området avtalen gjelder. Ettersom avtalen er midlertidig, må den fornyes hvert år. (<http://odin.dep.no/fkd/norsk/tema/fiskeogfangst/ressursforvaltning/047041-120002/dok-bn.html>, 10.3.2006). Gråsonen ligger som en trekant i den sørlige delen av det omstridte området, mellom midtlinjen og sektorlinjen ut til 200 nautiske mil fra fastlandet. Avtalen dekker omtrent 67 500 km², men kun 61 000 km² av disse er i det omstridte området. Dette skyldes at Gråsoneavtalen ikke kun omfatter det

omstridte området, men også områder vest for sektorlinjen og øst for medianlinjen. Det uomstridte norske området i Gråsonen er mye større enn det uomstridte russiske området. At avtalen dekker mer enn området mellom medianlinjen og sektorlinjen skyldes at Sovjetunionen ikke kunne akseptere en løsning som ville indikere at det sistnevnte området ble gjenstand for en grenseueninghet mellom Norge og Sovjetunionen (Churchill og Ulfstein 1992:65, Tamnes 1997:298). Gråsoneavtalen fastsetter imidlertid at den ikke skal få betydning for den endelige grenselinjen (Ruud og Ulfstein 2002:144).

Hvilken stats lovgivningsmyndighet, jurisdiksjon og rett til ressursutnyttelse som vil være gjeldende for det aktuelle havområdet og kontinentalsokkel bestemmes av en endelig avgrensningslinje. En endelig grense vil særlig påvirke leting etter og utvinning av ressurser, og utløse et nytt samarbeidspotensial, dette gjelder ikke minst for petroleumssektoren. Det er enighet mellom norske og russiske myndigheter at det ikke skal finne sted petroleumsrelatert aktivitet i omstridt område før en avgrensningsavtale er på plass, dette omfatter både leting og utvinning (St.meld. nr 30 (2004-2005):22). Slik er situasjonen i Barentshavet i dag, dette kapittelet vil redegjøre for hvordan situasjonen har blitt slik.

3.1 Havrettens historie og utvikling

I havretten har man til alle tider hatt en motsetning mellom prinsippet om havets frihet og ønsket om omfattende kyststatsjurisdiksjon. I 1609 fikk prinsippet om havets frihet et gjennombrudd med Hugo Grotius *Mare Liberum*. Følgen ble at kyststatene kun fikk anerkjent retten til en forholdsvis smal kyststripe, kalt territorialfarvannet, som gjerne var på 3 nautiske mil (Ruud og Ulfstein 2002:126). Utenfor dette området skulle havet være fritt, det vil si at havområdene kunne brukes av alle til de formål man ønsket (Andresen 1987:13). Dette havrettsregimet var stabilt langt inn på 1800-tallet. Havets totale omfang og ressursmengde fortonet seg så enormt at det verken var nødvendig eller ønskelig med grenser for å regulere bruken av havområdene. Territorialgrensen på 3 nautiske mil hadde derfor en sterk posisjon langt inn i forrige århundre, men det ble etter hvert klart at denne grensen ikke var tilstrekkelig for bevarelsen av havets fiskeressurser (Fleischer 1977:44). Denne prinsippendringen fant hovedsakelig sted etter andre verdenskrig, og kyststatenes

krav om en stadig mer omfattende myndighet over havets ressurser har preget perioden (Andresen 1987:14).⁸ I etterkrigstida har det vært en generell tendens til at kyststatene har utvidet sitt jurisdiksjonsområde, vi har fått en ”nasjonalisering” av havet. En parallell utvikling er at det også har foregått en ”funksjonell utvidelse”, ved at kyststatene har opprettet spesialsoner til visse saklige formål. På samme tid har det foregått en internasjonalisering, ved at internasjonale organisasjoner har fått større betydning for havets forvaltning. Tradisjonelt har havrettens regler hatt grunnlag i sedvaneretten, men FN har gjennom sine tre havrettskonferanser søkt å kodifisere og utvikle sedvaneretten gjennom globale konvensjoner (Ruud og Ulfstein 2002:126).

The Truman Proclamation on the Continental Shelf fra 1945 anses som startpunktet for dagens utvikling i havretten (Juda 1996:96). Kontinentalsokkelen omfatter havbunnen og undergrunnen i de relativt grunne farvann utenfor kysten, før bunnen skrår nedover mot de store dyp og man kommer ut i det egentlige verdenshavet. Enkelt forklart er det fundamentet som fastlandet ligger på (Fleischer 2000:118). Den amerikanske kunngjøringen førte til at mange andre stater også fremsatte krav som gjaldt offshore aktivitet og ressurser i havet (Juda 1996:97). Etter 300 år med et forholdsvis stabilt havrettsregime begynte man derfor på 1950-tallet å snakke om ”havrettens krise”. Det ”gamle” havrettsregimet hadde gradvis blitt mer avleggs som følge av den raske økonomiske og teknologiske utviklingen (Andresen 1987:15). Etter hvert som det ble klart hvilke enorme rikdommer kontinentalsokkelen kunne inneholde ønsket stadig flere kyststater å sikre seg nasjonal kontroll over sokkelressursene. I tillegg så flere kyststater med økende misnøye på at avanserte havgående trålere, som gjorde store fangster like utenfor deres territorialgrense. Behovet for en mer omfattende kyststatsjurisdiksjon, som ville kunne bidra til å redusere dette problemet ble derfor økende (Andresen 1987:16).

3.1.1 FNs første havrettskonferanse

En følge av den overnevnte problematikken ble at FNs generalforsamling innkalte til United Nations Conference on the Law of the Sea (UNCLOS I). Konferansen skulle gjennomgå havretten, men ikke kun med hensyn til det juridiske, også tekniske, biologiske, politiske og

⁸ En kyststat er en stat hvor utvinningen av naturressursene i havet er viktig.

økonomiske aspekter ved problemet skulle tas i betraktning (Juda 1996:138). Konferansen fant sted i Genève i 1958 og fire konvensjoner ble vedtatt. De omhandlet territorialfarvannet og den tilstøtende sonen, det åpne hav, fiske og bevaring av levende ressurser på det åpne hav og kontinentalsokkelen. Delegasjonene på konferansen klarte riktignok ikke å fastslå at grensen for territorialhavet skulle være på 3 nautiske mil (Juda 1996:153, Ruud og Ulfstein 2002:126). Alle de fire konvensjonene ble ratifisert av et tilstrekkelig antall land slik at konvensjonene trådte i kraft i perioden 1962-66, men det var ingen overveldende oppslutning om dem. Konvensjonene bidro derfor ikke tilstrekkelig til å skape klare regler som de ulike grupperingene av land i lengden kunne godta, utviklingen gikk allikevel i retning av mer omfattende kyststatsjurisdiksjon (Andresen 1987:17). Av de fire konvensjonene fikk den om kontinentalsokkelen størst praktisk betydning. Her ble det fastslått at kyststatene skulle ha jurisdiksjon over mineralressursene på kontinentalsokkelen (Andresen 1987:17). Kyststatene fikk altså suverene rettigheter med hensyn til utforskning og utnyttelse av sokkelens naturressurser. Disse rettighetene påvirket riktignok ikke havet eller luftrommet over (Juda 1996:158). Det ble bestemt at sokkelens juridiske yttergrensen skulle være ut til en dybde på 200 meter, eller utenfor denne grensen, så langt utnyttelsen av naturressurser er mulig. Det første avgrensingskriteriet var klart nok, men det andre kunne tolkes dit hen at det var den teknologiske utviklingen som til en hver tid skulle sette grensen for kyststatenes rett til å utnytte ressursene på havbunnen (Andresen 1987:17).

Som nevnt fikk ikke de fire konvensjonene noen overveldende oppslutning, dette skyldtes motstridende interesser mellom statene. Interessekonflikten omhandlet størrelsen på territorialfarvannet og den tilstøtende sonen, og sto mellom tradisjonelle maritime stater⁹ og de øvrige kyststatene. De maritime statene foretrakk at territorialfarvannet skulle være på 3 nautiske mil, mens mange kyststater ønsket å utvide sin nasjonale kontroll i havet. I de nye sonene ønsket de å få suverenitet og eksklusiv kontroll over de marine ressursene. De ikke-levende ressursene og sedimentære artene ble som sagt omhandlet i konvensjonen om kontinentalsokkelen, men fordelingen av fiskeriressursene viste seg å være spesielt omstridt (Juda 1996:139). Etersom man på FNs første havrettskonferanse ikke klarte å enes om det vanskeligste spørsmålet; utstrekningen av sjøterritoriet og fiskerisonen, ble det innkalt til FNs andre havrettskonferanse i 1960 (Ruud og Ulfstein 2002:126f).

⁹ En maritim stat er en stat med store sjøfartsinteresser.

3.1.2 FNs andre havrettskonferanse

UNCLOS IIs målsetning var å bestemme størrelsen på territorialfarvannet og diskutere eksklusive fiskerisoner, men heller ikke her klarte man å nå enighet om en maksimumsgrense for sjøterritoriets utstrekning. Konferansen legitimerte imidlertid en utvikling på 12 nautiske mil for fiskerigrense (Juda 1996:160, Tresselt 1988:76). Det ble tidlig klart at konvensjonen om fiske og bevaring av levende ressurser fra UNCLOS I hadde mislykkes i å få den støtte den trengte for å bli til et effektivt instrument som kunne håndtere internasjonale fiskeriproblemer (Juda 1996:170). Konvensjonen hadde ikke klart å løse problemet knyttet til forvaltning og fordeling av fiskeressursene. Kravet fra kyststatene om jurisdiksjonsutvidelse for å få kontroll over ressursene ble dermed sterkere (Ruud og Ulfstein 2002:127). Det internasjonale synet på fisk som en felles ressurs, fritt tilgjengelig for alle, var i ferd med å miste aksept og utover 1970-tallet var det allment akseptert at fiskeriene trengte å forvaltes (Juda 1996:170f). FN innkalte derfor til en tredje havrettskonferanse (Ruud og Ulfstein 2002:127).

3.1.3 FNs tredje havrettskonferanse

FNs tredje havrettskonferanses ble påbegynt i 1973, og hadde som siktemål å sørge for en fredlig, rettferdig og ordnet bruk av havområdene. Etter 11 sesjoner og 15 år med globale forhandlinger ble Havrettskonvensjonen vedtatt i 1982. Den slår fast at det er kyststatene som har eiendomsrett til praktisk talt alt som finnes av kommersielt drivverdige levende og mineralske ressurser i hav og på havbunn (Andresen 1987:11, 26). Videre lykkes endelig partene i å lage regler for sjøterritoriets bredde. Det ble fastslått at 12 nautiske mil skulle være den maksimale bredden, til gjengjeld skulle kyststatene få omfattende rettigheter i en sone utenfor de 12 milene (Fleischer 2000:108). Den nye sonen ble hetende ”200 mils eksklusiv økonomisk sone”. Denne sonen er *sui generis*, verken en del av territorialfarvannet eller det åpne hav. Her har kyststatene suverene rettigheter til å utforske, utnytte, bevare og forvalte naturressursene enten de er levende eller ikke. Kyststaten har begrenset jurisdiksjon, men ikke suverenitet slik som i territorialfarvannet (Juda 1996:228f). Med denne retten følger både bevarings- og fordelingsplikt. Noe som innebærer at kyststatens skal bestemme den totalt tillatte fangstkapasiteten, og at de må dele forvaltningsansvaret for bestander som vandrer mellom ulike lands 200 nautiske mils soner, slik som tilfellet er i Barentshavet

(Ruud og Ulfstein 2002:136). De maritime stormaktene kunne ikke godta vesentlige utvidelser av territorialfarvannet, på den andre siden protesterte kyststatene mot den eksplosjonsartede økningen av fiske på det åpne hav. Den 200 miles eksklusive økonomiske sonen ble derfor et kompromiss (Ruud og Ulfstein 2002:135, Knutsen m.fl. 1997:144).

Når det gjelder kontinentalsokkelens yttergrense etablerte Havrettskonvensjonen artikkel 76 fra 1982 mer presise kriterier enn 1958-konvensjonens prinsipp om avgrensning så langt ut som utnyttelse var mulig. Det hadde vist seg å ikke være en effektiv grense mot dyphavet ettersom teknologien tillot boring på stadig større dyp. I 1982 ble det bestemt at yttergrensen for sokkelen kan gå ved 200 nautiske mil eller ut til den naturlige forlengelsen av landterritoriet, det vil si ved yttergrensen av den såkalte kontinentalmarginen. Yttergrensen kan likevel ikke gå lenger ut enn visse definerte maksimalgrenser, basert på avstand og sedimentlagets tykkelse (Ruud og Ulfstein 2002:140).

Deltakerstatene klarte ikke å oppnå samstemmighet i forhandlingene om Havrettskonvensjonen, og måtte derfor gå til avstemning. 130 stemte for (deriblant Norge), 4 stemte mot og 18 avsto. Konvensjonen ble senere skrevet under av 155 stater.

Havrettskonvensjonen trådte i kraft 16. november 1994, ett år etter at 60 stater hadde ratifisert den (Ruud og Ulfstein 2002:127). Norge og Russland ratifiserte den i henholdsvis 1996 og 1997 (Ruud og Ulfstein 2002:127). Havrettskonvensjonen av 1982 er i dag det sentrale regelverket i havretten. Etter konvensjonen art 311 (1) går den foran de fire konvensjonene fra 1958 (Ruud og Ulfstein 2002:127). De fire konvensjonene fra 1958 og den folkerettslige sedvaneretten vil imidlertid fortsatt være gyldig for stater som ikke er parter i Havrettskonvensjonen og ved tolkning av Havrettskonvensjonen (Ruud og Ulfstein 2002:128).

De siste femti årene har det altså foregått en dramatisk utvikling i havretten. Vi har gått fra en situasjon med 3 nautiske miles territorialgrense for kyststatene til full eiendomsrett over havets ressurser. Denne skrittvis nasjonaliseringen av havet, med etableringen av nye soner og nye jurisdiksjonsforhold både på havbunnen og i havet, har foregått i spenningsforholdet mellom maritime stormaktsinteresser og kyststatsinteresser. Generelt ble det nye havrettsregimet fra 1982 - konvensjonen et brudd med det tradisjonelle synet på havet, utenfor de smale territorialfarvannene, som fri og åpne for alle (Juda 1996:226). I dag er havet juridisk sett inndelt i forskjellige soner. Disse sonene bestemmer hvilken type aktivitet

statene kan bedrive i bestemte områder, og statenes mulighet til å regulere marine aktiviteter i områdene (Churchill og Ulfstein 1992:17). For å få et helhetlig bilde av havrettens utvikling er det også nødvendig å ta med avtalen om det åpne hav fra 1995. Ettersom mange fiskebestander vandrer utenfor 200-mils sonen og ut i det åpne hav, oppsto behovet for en avtale som dekket dette området. Målsetning er å sikre en langvarig bevaring og bærekraftig utnyttelse av vandrende og langmigrerende fiskebestander (Stokke 2001:32).

3.1.4 Norges og Sovjetunionen/Russlands kontinentalsokler og økonomiske soner

Norge gjorde krav på en kontinentalsokkel i 1963 og Sovjetunionen i 1967 (Churchill og Ulfstein 1992:62). 200 nautiske mils eksklusive økonomiske soner etablerte både Norge og Sovjetunionen i 1977. En permanent lov om økonomiske soner ble riktignok ikke vedtatt i Sovjetunionen før i 1984, men soneetableringen ble påbegynt i 1977 (Tresselt 1988:77). Dermed er hele Barentshavet underlagt enten Norges eller Russlands 200 mils økonomisk sone, bortsett fra et triangelformet område omtrent i midten av Barentshavet, kjent som Smutthullet. Ettersom Smutthullet ligger utenfor både Norges og Russlands eksklusive økonomiske sone er dette havområdet og dets levende ressurser fritt for alle stater (Churchill og Ulfstein 1992:21). Kontinentalsokkelen derimot kan strekke seg lenger ut enn 200 nautiske mil, og Havrettskonvensjonen fra 1982 har pålagt kyststatene å dokumentere den sedimentære tykkelsen og andre fysiske kjennetegn ved kontinentalmarginen ut mot de internasjonale havbunnsområdene (St.meld. nr. 30 (2004-2005):23). Det er fastslått at havbunnen i "Smutthullet", området utenfor de norske og russiske 200 mils sonene, utgjør en uavbrutt kontinentalsokkel (St.meld. nr.30 (2004-2005):23). Dette fordi Barentshavet, som sagt, er et veldig grunt hav. Utviklingen i havretten har gitt Norge muligheten til jurisdiksjon over et område som er seks ganger så stort som Fastlands-Norge.

Allerede i 1957 skrev Norge og Russland under på en avtale som etablerte en maritim grense mellom dem i Varangerfjorden (Churchill og Ulfstein 1992:54). På dette tidspunktet hadde verken Norge eller Russland noen maritime soner, bortsett fra sine respektive territorialfarvann. Etter dette har begge statene gjort krav på egen kontinentalsokkel og eksklusiv økonomisk sone (Churchill og Ulfstein 1992:55). Grensen som ble avtalt i 1957 dekker bare en minimal del av Barentshavet og går ikke ut i det "egentlige" havet. I resten av Barentshavet eksisterer det i dag ingen grense. Fraværet av en slik grense kan være et hinder for både en effektiv forvaltning av de levende marine ressursene og utforskningen og

utvinningen av offshore olje og gass. Innføringen av 200 miles soner gjorde det veldig viktig å komme frem til en fiskeriavtale i det omstridte området (Andresen 1987:124). I dag ivaretas fiskeriforvaltningen gjennom Gråsoneavtalen.

Når det gjelder det omstridte områder er det viktig å skille mellom kontinentalsokkelen og den eksklusive økonomiske sonen når det gjelder beregning av størrelsen. De økonomiske sonene strekker seg kun 200 nautiske mil ut fra fastlandet, i motsetning til kontinentalsokkene som i disse farvannene strekker seg lenger ut. På kartet ser vi at det omstridte området strekker seg mye lenger ut enn 200-mils sonen, når det sies at det omstridte området er på 176 000 km² er det altså den omstridte kontinentalsokkelen det er snakk om (St.meld. nr 30 (2004-2005):22). Den eksklusive økonomiske sonen vil kunne trekkes like langt ut som Gråsonen går i dag. For å gi en pekepinn på hvor stort det omstridte området er kan det sammenliknes med Norges sektor i Nordsjøen, denne sonen er mindre enn det omstridte området i Barentshavet (Ruud og Ulfstein 2002:144).

3.2 Havrettskonvensjonenes bestemmelser om avgrensning

Havrettskonvensjonen, som alle andre konvensjoner, vil kun være en ramme eller et utgangspunkt for staters atferd. Den konkrete anvendelse av reglene vil også bli bestemt av den statspraksisen som etter hvert utvikler seg. Tautrekkingen om forståelsen av de enkelte artiklene vil derfor ikke være slutt selv om konvensjonen er vedtatt (Andresen 1987:49). I slike forbindelser er det viktig å “unngå å tenke på regimer som rigide og uforanderlige strukturer hvis eksistens er isolert fra pågående politisk og økonomisk interaksjon innen den relevante sosiale strukturen” (Juda 1996:3). Selv om havretten har etablert bestemmelser for hvordan slike grenseuendigheter skal løses, er det opp til Norge og Russland å finne ut av hvordan denne uenigheten konkret skal løses.

Når det gjelder avgrensning av kontinentalsokkelen mellom nabostater finner man regler i to traktater, Kontinentalsokkelkonvensjonen fra 1958 og Havrettskonvensjonen fra 1982. Disse reglene, i tillegg til sedvaneretten, er vage og har ført til mange tvister. Artikkel 6 (1) og (2) i Kontinentalsokkelkonvensjonen fra 1958 fastsetter at avgrensningen av sokkelen skal skje ved avtale. Dette innebærer at kyststatene står fritt til å bestemme hvordan avgrensningen skal skje, og at en avgrensning ved avtale skal respekteres av andre. Dersom det ikke oppnås

en avtale, skal avgrensningen skje ved en midtlinje, med mindre særlige omstendigheter foreligger (Ruud og Ulfstein 2002:56, 142). Konvensjonen sier ikke noe om hvordan de to prinsippene, midtlinje og spesielle omstendigheter, står i forhold til hverandre. Derfor blir muligheten for fortolkning og argumentasjon stor (Kvalvik 2003:140). 1982-konvensjonen har en annen tilnærming, her sier artikkel 83: "Avgrensningen av kontinentalsokkelen mellom stater skal skje gjennom avtale basert på internasjonal rett for å oppnå en rettferdig løsning". Årsaken til dette tilsynelatende intetsigende tillegg er at det på UNCLOS III var et stort meningsskilte mellom en gruppe stater som mente kontinentalsokkelavgrensningen skulle baseres på midtlinjeprinsippet, og en annen gruppe som ville at avgrensningen skulle skje ut fra rimelighet. Artikkel 83 er derfor et kompromiss. Når det gjelder avgrensning av nabostaters overlappende økonomiske soner har man artikkel 72 i 1982-konvensjonen som er tilsvarende artikkel 83 for kontinentalsokkelen (Churchill og Ulfstein 1992:57f). Som vi ser har midtlinjeprinsippet tradisjonelt stått sterkt i folkeretten, men det ble svekket i den nye havrettskonvensjonen, som ikke refererer spesielt til dette prinsippet (Andresen 1987:123).

Etter Norge og Russland ratifiserte 1982-konvensjonen, i henholdsvis 1996 og 1997, valgte de allikevel å forholde seg til Kontinentalsokkelkonvensjonen fra 1958. De vurderte de nye bestemmelsene opp mot sine forhandlingsposisjoner og sin fortolkning, og begge mente at den nye konvensjonen støtter deres fortolkning (Kvalvik 2003:142). Det partene er uenige om er hvilket prinsipp som skal legges til grunn for en avgrensning. På norsk side mener man at sokkelgrensen skal trekkes etter midtlinjeprinsippet, som sier at det skal være like stor avstand mellom begge lands kyster. Midtlinjen vil da beregnes på grunnlag av de nordligste punktene på fastlandet og de østligste punktene på enkelte av Svalbard - øyene. Dette gir en avgrensning som vil innebære at Sovjetunionens, i dag Russlands, kontinentalsokkel i Barentshavet vil omfatte ca 6/10 av havets samlede overflate, mens Norge vil ha de resterende fire tidelene (Andresen 1987:118, Tresselt 1988:79). Sovjetisk side argumenterte med at midtlinjeregelen ikke var en tvingende regel når partene fritt kan avtale den grensen de måtte ønske.¹⁰ De hevdet dessuten at det finnes særlige omstendigheter, blant annet kystens form og lengde, geologiske forhold, befolkningens størrelse, isforhold, Sovjetunionens fiskeri-, skipsfart- og andre økonomiske interesser og Svalbardtraktatens særvilkår (Tresselt 1988:79). I tillegg til dette kom Sovjetunionens

¹⁰ Russland har videreført det sovjetiske synet og de sovjetiske holdningene.

særlige strategiske hensyn. Alle disse omstendighetene skulle, ifølge Sovjetunionen, til sammen tilsi at en grenselinje bør følge ”vestgrensen for Sovjetunionens polarbesittelser”, som vil si en sektorlinje (Tresselt 1988:80). Synet på sektorprinsippet som avgrensingsprinsipp går tilbake til et sovjetisk dekret fra 1926, som fastslo at alt land og alle øyer i Arktis som lå mellom de to meridianene (sektorlinjene) fra landets fastlandsgrenser i henholdsvis Europa og Asia til Nordpolen, var å anse som russiske (Tamnes 1997:292).

3.3 Forhandlingsrundene mellom Norge og Sovjetunionen/ Russland

For nær sagt 40 år siden, i 1967, foreslo Norge ovenfor Sovjetunionen at det skulle åpnes forhandlinger om avgrensningen av kontinentalsokkelen. Det første uformelle møtet ble avholdt i Oslo i 1970, og den første formelle forhandlingen foregikk i Moskva i 1974 (Tresselt 1988:78f). Forhandlingene har senere vært ført med varierende rytme.

3.3.1 1970-tallet

Ettersom midtlinjeprinsippet syntes å miste tilslutning under de pågående havrettsforhandlingene var Norge villig til å inngå kompromiss. I 1974 foreslo Norge en trinnvis grensetrekking, forutsatt at det gjaldt et større område, eksempelvis 150 nautiske mil utenfor kysten. Ett år senere foreslo Norge en matematisk utretting av midtlinjen. Sovjetunionen ville tjent 12 000 km² på dette i forhold til en ren midtlinje. Norge var også villig til å gjøre store innrømmelser i det utilgjengelige nord enn lenger sør i Barentshavet, men ingenting av dette førte frem (Tamnes 1997:295). Som alternativ til en grense foreslo Sovjetunionen samarbeidsløsninger for petroleumssektoren, gjerne som fellesstyreordninger. Norge avviste dette, og ville ha en klar grense før man var villig til å inngå i noe ressurs samarbeid. Dette som en følge av frykt for russisk dominans (Kvalvik 2003:147).

Forhandlingenes fokus var i utgangspunktet avgrensning av partenes kontinentalsokkelgrense utenfor Varangerfjorden i Barentshavet og videre nordover. I 1977 ble forhandlingene om kontinentalsokkelen ytterligere komplisert av at både Norge og Russland innførte 200 mils økonomiske soner. Dette innebar at forhandlinger nå også ville gjelde grensen for de økonomiske sonene. Mer sto altså nå på spill ettersom avgrensningen også ville gjelde fordelingen av de rike fiskeressursene. På slutten av 1970-tallet var det ikke

et tvingende behov for en kontinentalsokkelgrense, fordi verken Norge eller Sovjetunionen hadde noe ønske om å begynne en tidlig utforskning av petroleum i det omstridte området. Det samme kan ikke sies om avgrensningen av de økonomiske sonene. Her hadde man behov for en løsning for å kunne forvalte fiskeressursene, særlig med hensyn til kontroll av tredjestaters fiske i det omstridte området. Uten en avtale ville det kunne foregå uregulert fiske (Churchill og Ulfstein 1992:63ff, Tresselt 1988:79). Partene lyktes imidlertid ikke å nå en enighet før opprettelsen av eksklusive økonomiske soner i januar 1977. Norge tok da initiativet til en midlertidig fiskerordning i Barentshavet, også kjent som Gråsoneavtalen, den ble etablert 1.januar 1978 (Ruud og Ulfstein 2002:144).

På midten av 1970-tallet fant det sted en intens forhandlingsaktivitet. Norge var den mest aktive parten de første årene, og man ønsket på norsk side å få en snarlig løsning på grensespørsmålet. Dette ønsket var nok heller et prinsipielt behov enn et praktisk behov. Det var viktig for Norge som småstat å ha et avklart forhold til stormaktnaboen i øst. Sovjetunionens manglende interesse kan tyde på at man ikke så behovet eller ønsket om en snarlig grense. På slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet var forhandlingene preget av gjentakelser, ingen av partene forandret ståsted, og det fant ikke sted noen tilnærminger mellom dem (Kvalvik 2003:148, 153).

3.3.2 1980-tallet

Tidlig på 1980-tallet oppsto det ufred om det omstridte området. Mens Norge appellerte til gjensidig tilbakeholdenhet og selv levde opp til det, gjentok Sovjetunionen at det ikke fantes et omstridt område og handlet ut fra det. Russerne foreslo et moratorium for petroleumsutvinning, men ikke for geofysiske undersøkelser (Tamnes 1997:301). Disse undersøkelsene skulle foregå i en sone strukturert rundt sektorlinjen. Ordningen liknet Gråsonen og var uaktuell for Norge, spesielt ettersom Sovjetunionen avspiste koplingen mellom et slikt moratorium og en delelinjeavtale (Tamnes 1997:302). Den fremste utfordringen for Norge ble likevel Sovjetunionens virksomhet i det omstridte området. Sommeren 1980 ble det kjent for norske myndigheter at russerne hadde drevet seismiske undersøkelser i området helt siden 1973-74, og at denne virksomheten fortsatte. Samtidig kom det frem at Sovjetunionen hadde innbudt et tysk oljeselskap til å starte oljeboring i det omstridte området. Senere fikk flere vesteuropeiske selskaper den samme henvendelsen. Til krisebildet hører det til at et russisk borefartøy våren 1983 gjennomførte undersøkelser ved

midtlinje, og kanskje i det omstridte området. Etter at Gorbatsjov ble president ble russerne gradvis mer forsiktige og imøtekommende. Likevel fortsatte en del av virksomheten i det omstridte området, og russerne opprettholdt sin interesse for tosidige regimer (Tamnes 1997:302).

Statsminister Ryskjov fremholdt at Sovjetunionen anså sektorlinjen som ukrenkelig under sitt besøk i Norge i 1988. Han foreslo å opprette en ”tillitssone”, en spesiell økonomisk sone for felles og likeverdig ressursutnyttelse, hvor investeringer og inntekter kunne deles likt (Tamnes 1997:302f). Norge avslo forslaget, både av prinsipielle og praktiske grunner. Norge ønsket å unngå avtaler med Sovjetunionen i nordområdene som ville likne et kondominium, og fordi eksisterende fellessoner i andre deler av verden ikke hadde fungert godt. Partene ble derfor enige om at sokkel- og soneforhandlingene skulle fortsette (Churchill og Ulfstein 1992:68). Senere i 1988 viste Moskva imidlertid for første gang større smidighet. Russerne foreslo å rette ut sektorlinjen nord for ”Svalbardkassen” (81 grader nord). Dette skulle bli innledningen til en konstruktiv dialog. De to landene fant først mellomløsninger for de nordlige områdene, og for 84 prosent av det omstridte området ble man enige om utgangspunktet for fastsettelse. Russerne ga mest i areal, mens Norge ga mest i sør. Det helt sørligste området klarte landene derimot ikke å komme frem til enighet om. Her sto mye på spill, særlig for Sovjetunionen, ettersom Barentshavet har spilt en enorm strategisk betydning for Sovjetunionen. De ville ha en grense lengst mulig unna Kolahalvøya av frykt for mulig Natoetterretning, i tillegg spilte petroleumsressursene i området en viktig rolle (Tamnes 1997:303). 1980-tallet startet som vi har sett uten resultater i forhandlingene, men på slutten av tiåret fikk man et gjennombrudd ved å bli enige om viktige aspekter ved grensefastsettelsen. Denne enigheten vil imidlertid ikke bety noe i praksis før hele grensen er trukket. Generelt sett sto forhandlingene i stampe, med unntak av Gråsoneavtalen i 1977-78, under hele den kalde krigen. Samarbeidsklimaet var vanskelig, og Norge og Sovjetunionen hadde ulike problemoppfatninger. Forhandlingene ble preget av generell og gjensidig mistillit, de nasjonale interessene var sterke og handlingsrommet lite (Kvalvik 2003:151).

3.3.3 1990-tallet

Etter Sovjetunionens oppløsning i 1991 nærmet de to landene seg et kompromiss, og kun grensetrekking i den sørlige delen gjensto. Høsten 1992 stanset forhandlingene likevel opp igjen, dette skyldes trolig interne russiske omstendigheter (Kvalvik 2003:143). Den indre

utviklingen i landet ga lite rom for innrømmelser, og russiske næringsinteresser markerte seg nå langt sterkere i dette spørsmålet enn før. Regimetanken levde dessuten videre i russisk tenkning, både når det gjaldt fisk og petroleum. En deling av området var avhengig av et samarbeid om olje- og gassressurser (Tamnes 1997:291, 303). Det sørligste området var også det vanskeligste å enes om, her finner man kombinasjonen av de rikeste ressursene og de viktigste strategiske hensynene. Perioden fra slutten av 1980-tallet og frem til 1992 var allikevel preget av stor fremdrift og tilnærming mellom landene (Kvalvik 2003: 157). I 1991 opplyste president Gorbatsjov at tre fjerdedeler av problemet var løst, men i 1992 hardnet forhandlingene til. På et møte i Moskva i 1993 ble det heller ikke oppnådd noe gjennombrudd (NTB 24.2.1995).¹¹ Fra juni 1993 til april 1995 ble det ikke gjennomført noen forhandlinger, og forhandlingene fikk ikke ny fart før president Jeltsins besøk i Norge i 1996 (Kvalvik 2003:158).

3.3.4 Fra år 2000

I et møte mellom statsminister Bondevik og president Putin i 2002 ble det bekreftet at begge land legger stor vekt på en snarlig inngåelse av en avtale om en avgrensingslinje for kontinentalsokkel og 200-milssoner i Barentshavet (St.meld. nr 30 (2004-2005):22). Mellom 2003 og 2005 var det allikevel ingen forhandlingsrunder, etter at Russland ba om pause i forhandlingene i 2003 (NTB 7.11.2005). Mot slutten av 2005 fant det sted nye forhandlingsrunder. St.meld. nr.30 (2004-2005) hevder at det er oppnådd betydelig fremgang i drøftelsen, partene er enige om å videreføre drøftelsene på grunnlag av en helhetlig tilnærming hvor alle relevante elementer er inkludert, det vil si fiske, petroleumsvirksomhet og forsvarsinteresser. Ifølge Aftenposten (18.1.2005) har det vært fremgang i forhandlingene, og partene skal være enige i at konflikten må løses ved hjelp av et kompromiss. Konflikten dreier seg nå om hvordan man skal dele den resterende sørlige delen, som antas å inneholde store ressurser. Delelinjeforhandlingene i Barentshavet vil sannsynlig ende med at Norge og Russland sammen skal eie og forvalte olje- og gassfelt på begge sider av en ny delelinje. ”Vi ser for oss et samarbeid om energi på tvers av en ny delelinje”, sa Norges forhandlingsleder Fife fra UD (Dagens Næringsliv 7.12.2005). Viljen

¹¹ Som vist i fotnote i kapittel 1 er dette en litt unyansert uttalelse.

til å finne en løsning er tilsynelatende stor, det er mer usikkert hvor mye politisk kraft det ligger bak denne viljen.

Oppsummert er det viktig å huske på at Norge og Russland i lang tid skal ha vært enige om utgangspunktet for en fastsettelse av nesten hele grensen. Det er grensen nærmere kysten av Øst-Finnmark og Kolahalvøya som gjenstår, og det er her man antar at det finnes store olje- og gassressurser (Nordlys 18.11.2002, Tamnes 1997:303). Den kalde krigens slutt hadde en positiv innvirkning på forhandlingene, men partene kunne fortsatt ikke komme til enighet. En grunn til dette kan være at fraværet av en grense ikke påvirker forholdet mellom landene i negativ retning, behovet for løsning er kanskje heller ikke presserende (Kvalvik 2003:140).

4. Delelinjediskursene 1995 – 2005

Kort oppsummert kan vi huske at en diskurs er en felles oppfatning en gruppe har om et saksfelt. Oppfatningene er basert på visse premisser og antakelser gruppen mener er gyldige. Bærerene av diskursen får dermed en spesiell virkelighetsoppfatning. Ettersom det ikke er sikkert at denne oppfatningen er gyldig, er det viktig å være klar over retorikken til de forskjellige diskursene. Ved å identifisere grunnantakelsene kan vi forstå diskursens tankegang. Det er nyttig selv om diskursens premisser kanskje ikke er gyldige.

Diskursene identifisert i empirigrunnet vil nå presenteres, først den offentlige og deretter de alternative. Med offentlig diskurs menes den diskursen som formidles av regjeringen og forvaltningen, primært gjennom uttalelser i pressen. Med alternativ diskurs menes her alle ytringer som kommer fra samfunnet for øvrig, det kan være fra næringsliv, lokalsamfunn, opposisjon - og partipolitikk, media eller lignende. De vil betraktes som responser på den offentlige diskursen. Diskursene vil eksemplifiseres ved hjelp av direkte sitat i utdrag. Ved bruk av direkte sitat har jeg ikke gjort endringer i språket eller rettet opp skrivefeil. Der det ikke spesifiseres hvem som uttaler seg i utdragene er det media selv som er aktøren. Hver diskurs analyseres fortløpende ved hjelp av analysemomentene som ble trukket frem i teorikapitlet. Av hensyn til ønske om å gjøre fremstillingen oversiktlig, samt oppgavens omfangsbegrensninger vil kun de store linjene trekkes opp her. Ettersom det ikke er vannrette skott mellom de forskjellige diskursene kan det forekomme overlappinger mellom dem. Det er ulik lengde på de forskjellige utdragene som eksemplifiserer de alternative diskursene. Dette skyldes at noen av diskursene er større og mer omfangsrike enn andre. Spesielt ett av utdragene er veldig langt, dette har vært en avveining, og begrunnes ut i fra at alle sitatene har noe for seg, ettersom de formidler ulike aspekter og nyanser ved diskursen.

I tillegg til den offentlige diskursen uttrykt gjennom 6 forskjellige regjeringer, med forskjellige farger, og deres embetsverk, er 4 alternative diskurser i perioden 1995 – 2005 identifisert. Innledningsvis kan det påpekes at alle de alternative diskursene skiller seg ut fra den offentlige, den får heller ikke uttrykt mye støtte i media. De alternative diskursene har felles synspunkter på hva de identifiserer som er problemet. Det er for dem ikke ønskelig å ha en uavklart delelinje, derfor ser de behovet for en snarlig løsning. Den største alternative diskursen knytter seg opp mot antakelsene om store petroleumsressurser i det omstridte

området. Denne diskursen har riktignok to underdiskurser, og de kan kun i noen grad sies å danne en felles front mot den offentlige diskursen. Dette fordi underdiskursene har forskjellige tilleggsmomenter de knytter til seg, i tillegg til å se en delelinje i tilknytning til petroleum. Underdiskursene argumenterer derfor for en grense ut i fra forskjellige hensyn, noe som resulterer i en noe sprikende diskurs. Tidsmessig kan man plassere de fleste alternative diskursene i perioden 2001-05, og det ser ut til at diskursenes forsterker seg utover i perioden. Generelt ser det ut til at delelinjekonflikten vekket lite engasjement før år 2001. Fremstillingen av den offentlige diskursen avviker fra hvordan de alternative diskursene fremstilles. Den offentlige diskursen vil fremstilles kronologisk, og mine kommentarer vil være synlige underveis i teksten. De alternative diskursenes presenteres sitatsmessig i utvalgte utdrag. Presentasjonene vil være så forskjellige ettersom diskursene også er det. Den offentlige diskursen er som sagt veldig vekslende i sine signaler. De alternative diskursene på sin side er inndelt etter hvilke premisser de legger til grunn for sin argumentasjonsrekke, og vil dermed være mer enhetlige. Når det gjelder kronologien i presentasjonen av de alternative diskursene kunne fremstillingen vært slik at de eldste diskursene kom først. Dette har vært en avveining opp mot ønske om å presentere de diskursene som anses som sterkest og mest innflytelsesrike først. Av hensyn til det sistnevnte vil ikke de alternative diskursene fremstilles kronologisk.

4.1 Den offentlige ”gjentakelses”diskursen

I 1995 hadde det vært stillstand i forhandlingene siden 1992. Allikevel ble forhandlingene karakterisert som positive da de startet opp igjen i 1995 (Aftenposten 20.1.1995, NTB 25.4.1995). Men de norske forhandlerne hadde ikke noe håp om å komme videre på kort sikt (Aftenposten 6.5.1995).

I 1996 hadde forhandlingsleder Longva samtaler med russiske tjenestemenn, og de foregikk i en ”uformell og vennlig atmosfære”, men samtidig omtalte han delelinjekonflikten som ”svært kompliserte spørsmål, som det naturligvis vil ta lang tid å bli enige om” NTB 22.2.1996). Videre omtalte han møtet som ”et godt arbeidsmøte, men ikke noe gjennombrudd. Norge og Russland tar små skritt av gangen” (Aftenposten 23.2.1996). Heller ikke i mars 1996 forventet man fra norsk side at det skulle komme noe gjennombrudd i spørsmålet om delelinjen. ”Men dette er et spørsmål som må løses. Vi må ha en klar

grenselinje, slik at forholdene mellom Norge og Russland kan utvikle seg mest mulig positivt”, sa statsminister Brundtland og minnet om at tre firedeler av dette følsomme problemet allerede er i havn.¹² Det er ikke aktuelt å gi seg inn på det russiske forslaget om en felles ressursforvaltning i Barentshavet. Her dreier det seg ikke bare om fiskerier, men om mulige olje- og gassforekomster til havs (NTB 26.3.1996). Dagen etter var utenriksminister Godal meget entusiastisk over de mange positive utfallene av presidents Jeltsins besøk i Norge. ”Jeg tror ikke vi behøver feire 30-årsjubileet før avtalen endelig er i havn. Jeg tror vi har lagt grunnlaget for fortgang i saken” (Nordlys 27.3.1996). I august ble forhandlingene karakterisert av Longva som en nyttig runde, med god og konstruktiv tone (NTB 29.8.1996, Aftenposten 30.8.1996).

Fra 1997 var det ingen relevante offentlige uttalelser om delelinjeuhenigheten med Russland. I 1998 karakteriserte utenriksminister Vollebæk avgrensningen i Barentshavet som det viktigste uløste spørsmålet i Norges forhold til Russland. Regjeringen ga denne saken høy prioritet (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/1998/taler/032005-090212/dok-bn.html>, 20.3.2006). ”Det er større vilje enn på lenge til å komme videre med delelinjeforhandlingene. Tsjernomyrdin og jeg var enige om at forholdet mellom våre to land knapt har vært bedre noen gang”, sa Bondevik (Aftenposten 23.1.1998). Bondevik uttrykker her både at det finnes stor vilje og et godt forhold mellom partene. Som en motsetning til dette uttalte Vollebæk fire måneder senere at ”Forhandlingene står i stampe – det har ikke vært bevegelse i forhandlingene om delelinjen siden president Jeltsins besøk for vel to år siden” (NTB 21.5.1998). Også i november 1998 gikk, ifølge Vollebæk, forhandlingene tregt, til tross for det gode forholdet landene imellom (Nordlys 10.11.1998). Slik var også situasjonen i desember samme året. De to landenes utenriksministere var da enige om at det ikke hadde noen hast med delelinjen, ettersom dette utestående spørsmålet ikke virker negativt inn på forholdet mellom de to naboland. ”Forholdet mellom Norge og Russland er grunnleggende godt”, sa Vollebæk (NTB 3.12.1998). I desember 1998 ble utenriksminister Vollebæk stilt spørsmålet ”Er det ikke på tide å komme i mål med forhandlingene som har pågått i 30 år?” Han svarte da at ” Det som er viktig for oss, er at det er samtaler, det er god kontakt. Vi ser ikke på dette som et problem, det er en utestående sak, og det er vilje til å finne en løsning” (Aftenposten 4.12.1998).

¹² Som vist i fotnote i kapittel 1 er dette en litt unyansert uttalelse.

I begynnelsen av 1999 er tonen igjen positiv. For første gang på lang tid konstaterer norske myndigheter at det er en viss bevegelse i saken. (...) ”Vi er inne i en positiv prosess”, sa Vollebæk. ”Noen undertegnelse av den endelige delelinje – avtalen tar vi ikke sikte på under statsministerens besøk. Men prosessen er i gang, og vi har definert viktige tekniske spørsmål som skal drøftes”, sa Vollebæk (Aftenposten 11.3.1999). Dette er igjen forandret en måned etterpå. ”Jeg vil ikke skape for store forventninger om fremgang, men det er en prosess på gang”, sa Bondevik (NTB 13.4.1999). ”Vi ønsker begge en løsning på dette spørsmålet mens vi fortsatt sitter som statsministere”, sa Bondevik (NTB 28.5.1999).

”I denne saken tar vi skritt for skritt. Norge har den tålmodigheten som trengs, men vi understreker at det bør være felles interesse i å komme frem til en delelinje”, sa statssekretær Støre i 2000 (Aftenposten 21.9.2000). I 2001 uttalte statsminister Stoltenberg ”Jeg føler vi er kommet litt lenger i dette spørsmålet”. Men han understreket videre at Norge ikke har noen hast i denne saken, og at Norge godt kan leve med at ikke problemet blir løst på en stund (NTB 19.6.2001).

I 2002 uttalte statssekretæren Traavik i UD at ”Vi har ikke satt oss noe kunstig tidspress når det gjelder delelinjen. Men jeg vil understreke at de siste forhandlingsrundene har vært positive, og at vi håper at fremgangen vil vare ved” (Aftenposten, 19.1.2002). Men senere samme år uttalte han at ”Norge må smøre seg med tålmodighet, i visshet om at det er viktigere å få en riktig avtale enn en raske avtale” (Aftenposten 20.6.2002). Heller ikke utenriksminister Petersen øynet noen rask avklaring ”I dette gamle stridsspørsmålet er det ikke utsikter til noen rask løsning”, sa Petersen. ”Der skal vi ikke ha forhåpninger om raske resultater. Vi har forlenget gråsoneavtalen 26 ganger, og det sier sitt om at det er et langsiktig prosjekt” (NTB 3.10.2002). Aftenposten (11.11.2002) skrev i november at man på norsk side hadde en klar fornemmelse av at tiden arbeider for norske synspunkter.

År 2003 startet med optimistiske toner fra statsministeren. ”Vi er enige om å intensivere arbeidet med å få fortgang i gråsoneforhandlingene”, sa Bondevik. ”Vi har holdt på i 30 år, og har stor tro på at vi skal komme i mål før jeg og min kollega blir pensjonister” (NTB 10.1.2003). Bondevik lovet også at det skal bli fortgang i forhandlingene (Aftenposten 11.1.2003). Senere samme år er hans utenriksminister pessimistisk. Da utenriksministeren ble spurt om mulighetene for å få til en permanent avtale om grenselinjen, var han ikke særlig optimistisk, men viste til det faktum at den eksisterende midlertidige avtalen

(Gråsoneavtalen, min anmerkning) er fornyet 27 ganger. ”Det blir nok noen fornyelser til”, sa Petersen (NTB 8.12.2003). Petersen avviste ovenfor Nordlys at forhandlingene med Russland om delelinjeproblematikken i Barentshavet kan stå foran noen snarlig løsning. ”Disse forhandlingene vil fortsatt ta lang tid. De har allerede pågått i tretti år, og ingenting tilsier noen snarlig løsning”, konstaterte utenriksministeren. (...) ”Og om jeg hadde hatt noe slikt håp om en snarlig løsning, ville jeg i hvert fall ikke sagt det høyt, og dermed gitt russerne et inntrykk av at Norge hadde hastverk. Det ville bare gitt motparten et forhandlingskort på hånda. Men faktum er at delelinjen i Barentshavet er av en natur som berører våre to nasjoners mest vitale og følsomme interesser. Det finnes derfor ingen raske eller lettvinte løsninger på dette problemet”, konkluderte Petersen (Nordlys 30.8.2004).

I 2005 fant det sted en stor oppblomstring i omfanget av den offentlige diskursen, og det som peker seg tydeligst ut er utenriksminister Petersen absolutte avvisning til en mulig løsning gjennom hele året. ”Når det gjelder delelinjen og gråsonen har jeg all verdens tid. Jeg tror det er viktig å være tålmodig, men hvis man ønsker å innfri alle russiske krav fullt ut så er det jo bare å ha det travelt”, sa utenriksministeren (Nordlys 18.1.2005). ”Meldingene om at det finnes store forekomster av olje og gass i det omstridte området i Barentshavet, forandrer ikke den norske holdningen i forhandlingene med Russland”, sa utenriksminister Petersen. ”Vi har lenge ønsket å bli ferdige med delelinjeforhandlingene, som har pågått i tre tiår”, sa utenriksministeren. ”Men ikke noe av det som nå har fremkommet, vil forandre vår tenkning rundt dette nå”, understreket han (Aftenposten 18.1.2005). Også i februar gjorde utenriksministeren det klart at det fortsatt vil gå tid før det kan bli en løsning på det uavklarte spørsmålet om delelinjen (Nordlys 16.2.2005). Petersen sa i en tale i Kirkenes at ”I den senere tid har atmosfæren vært positiv, og det gjøres fremgang, selv om det går langsomt. Det ville være bra om en løsning kunne oppnås i nær fremtid. Men det er vesentlig viktigere å få en god løsning – enn en snarlig løsning. Vi må ikke selv sette oss under tidspress” (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2005/taler/032171-090332/dok-bn.html>, 20.3.2006).

15. februar 2005 uttalte Petersen til Stortinget at en løsning på uenigheten er av stor viktighet, men at det fortsatt finnes store utfordringer i konflikten, og at Norge ikke må la kortsiktige betraktninger ta presedens over å finne en god løsning som vil være god også i fremtiden (http://odin.dep.no/ud/engelsk/aktuelt/taler/statsraad_a/032171-090341/dok-bu.html, 18.3.05). ”Ingen skal ha forventninger til at det skal komme fram til et resultat ved dette besøket”, sa Bondevik (Nordlys 18.6.2005). ”Det er riktig at det har vært stillstand en del år. Men vi har i dag blitt enige med russiske myndigheter om at den pausen får ta slutt”,

sa Bondevik. (...) Budskapet er det samme fra begge hold. Det skal nå settes ny fart (Nordlys 21.6.2005). Som vi kan se uttrykte verken Bondevik eller Petersen noe håp om snarlig løsning i løpet av samarbeidsregjeringens periode i 2005, bortsett fra at Bondevik kunne fortelle at partene ville sette ny fart.

Når vi kommer til regjeringsskiftet etter Stortingsvalget høsten 2005 er det mulig å identifisere en liten forskjell i den offentlige diskursen hos den nye Stoltenberg-regjeringen. Utenriksminister Støre bekreftet at det ikke er så mye som skiller Norge og Russland i den mer enn 30 år lange konflikten om delelinjen i Barentshavet, og at forhandlingene om delelinjen skal gjenopptas, etter at russerne ba om en pause i 2003. ”Det er ikke mye som gjenstår i selve forhandlingene. Å finne en løsning krever langsiktig tenkning og politisk vilje”, sa Støre. Han understreker imidlertid at det ikke er noen grunn til hastverk (NTB 7.11.2005). ”Man trenger ikke være rakettvitenskapsmann for å se at det ikke er mye som skal til for å komme i mål. Men det er ikke lagt opp til at det skal komme et politisk gjennombrudd her i Harstad”, sa Støre (NTB 9.11.2005). ”Dette bør det nå være mulig å finne en løsning på. Spørsmålet er ikke uhåndterlig”, sa Støre. Han øynet en løsning siden det ikke er mye som gjenstår. ”Dersom det er politisk vilje, så når vi fram”, sa utenriksministeren (Nordlys 9.11.2005). Men det er viktig å understreke at Norge ikke går til disse forhandlingene med dårlig tid. Det får ta den tiden det krever for å få til en god løsning. (...) ”Men haster det ikke med å finne en løsning på denne grensetvisten mellom Norge og Russland, og kunne åpne det som trolig er betydelige nye olje- og gassforekomster?” ”Det interessante er at det ikke er primært Norge og Russland som har dårlig tid, men heller dem som ser mot Barentshavet for sine energiforsyninger. (...) Norge vil være en stadig viktigere aktør som sikrer en stabil forsyning av energi. I hele diskusjonen om Barentshavet er dette kanskje vårt viktigste kort”, understreket Støre. ”Det at energispørsmål er trukket inn i delelinjeforhandlingene som en bakenforliggende komponent, har etter min mening gjort fellesinteressene mellom Norge og Russland flere. På den måten blir selvsagt også delelinjeforhandlingene mer omfattende enn en delelinje i havet. Men fordi fellesinteressene også er så store, bidrar det til å øke mulighetene for å finne en løsning”, sa Støre (Aftenposten 23.11.2005).

Mot slutten av 2005 var det nye møter mellom Norge og Russland. I etterkant uttalte den norske delegasjonen at ingen av partene har noen hast med å få til en løsning. ”Møtet var meget positivt og preget av en konstruktiv atmosfære”, sa Fife (i UD), som er leder for den

norske delegasjonen. (...) ”Begge partene vil ta den tiden de behøver for å komme til en løsning”, sa Fife (NTB 5.12.2005). ”Forholdene er til stede for fremgang, men vi vil ta den tiden vi trenger for å få en god løsning”, framholdt Fife. (...) Blant annet prøver partene å finne fram til en samarbeidsløsning på ulike områder, som vil gjelde når en avtale er gått i orden. For eksempel kan det være olje- eller gassfelt som strekker seg over en fremtidig grense, og da må det finnes avtaler om hvordan slike felt skal utnyttes. (...) Begge parter synes nå innstilt på å finne en kompromissløsning, men er opptatt av å bruke så lang tid det vil ta for å få en avtale som begge land er fornøyd med (Aftenposten 6.12.2005).

Delelinjeforhandlingene i Barentshavet vil sannsynligvis ende med at Norge og Russland sammen skal eie og forvalte olje- og gassfelt på begge sider av en ny delelinje. (...)

”Forhandlingene hadde vært lettere om det ikke var mistanke om olje- og gassressurser i området”, sa Fife. Han pekte på at nettopp energi, i tillegg til fisk, er det vanligste punktet i forhandlingene. Det er da også de viktigste sakene som gjenstår. (...) Han forsikret at ingen av partene vil forhaste seg (Dagens Næringsliv 7.12.2005).

Analytiske betraktninger

Aktørene i den offentlige diskursen er statsministrene Brundtland (Ap), Bondevik (Krf) og Stoltenberg (Ap) og utenriksministrene Godal (Ap), Vollebæk (Krf), Petersen (H) og Støre (Ap), samt pressetalsmenn og embetsmenn i Utenriksdepartementet. Disse uttaler seg i kraft av sine posisjoner, og kan ikke antas å ha andre interesser og motiver enn det som gagnar Norge i et langsiktig perspektiv. Det kan virke som politikerne generelt er mer positive enn embetsmennene. Det kan være fordi de folkevalgte politikerne hele tiden må tilfredsstillе opinionen. De har et ansvar ovenfor velgerne, og det er kanskje derfor de forsikrer om at forhandlingene går fremover, i det minste at atmosfæren mellom de to landene er god.

Diskursen er selvsagt til stede i hele perioden, men hyppigheten øker i forbindelse med møter, samtaler og forhandlinger mellom de to landene. I 2002 og spesielt 2005 var det en økning av representanter fra det offentlige Norge som har uttalt seg om delelinjen. Det er vanskelig å si hva man kan tolke ut av dette. En mulighet er at delelinjen i disse to årene var langt fremme på den politiske dagsorden. En annen at delelinjen var i medias søkelys, og dermed ble fremmet som en sak av media. Noe oppsiktsvekkende er det at det i dette empirigrunnet ikke forekom relevante uttalelser fra 1997. Også andre år har det vært

nesten stille rundt problematikken. Dette kan selvsagt også skyldes begrensninger ved hvordan empirien er samlet inn.

Som vi har sett har den offentlige diskursen i perioden 1995 – 2005 ikke gjennomgått store forandringer, i den forstand at dens variasjoner nærmest er systematiske. Diskursen er stort sett negativ med tanke på utsiktene til en snarlig grenseavklaring, men den har også innslag av positive forhåpninger. Utenriksminister Støre mener, for eksempel, at man ikke behøver være en rakettforsker for å se at partene ikke har langt igjen. Slike signaler har den offentlige diskursen gitt tidligere også. I 1996 uttalte utenriksminister Godal at han ikke trodde forhandlingene ville behøve å "feire" 30- års jubileum før en avtale var på plass. Denne betydelige optimismen står i klar kontrast til andre uttalelser i den offentlige diskursen. Utenriksminister Petersen er av en annen oppfatning enn Støre og Godal, han mener det nok blir flere fornyelser av Gråsonavtalen, ettersom den er fornyet så mange ganger allerede. Han har også vært av den oppfatning at det har gått 30 år, og ingenting tilsier en snarlig løsning.

På en måte er den offentlige diskursen både nonchalant og beroligende på samme tid. Derfor blir den offentlige diskursen en noe merkelig blanding av uttalelser. Nonchalant og nøktern ved å hevde at den uavklarte grensen ikke er noe problem for Norge, og at vi har god tid. Og beroligende ved å hele tiden påpeke at forhandlingene foregår i en positiv atmosfære og at partene har en god og konstruktiv tone. Det fremholdes ofte at partene har oppnådd betydelig fremgang, at man ikke har mye igjen og at det bilaterale forholdet er godt. Samtidig kommer det også frem at det har vært stillstand i forhandlingene. Denne kombinasjonen av positive og negative forhåpninger i forhold til utsiktene om en snarlig grense, gjør at den offentlige diskursen gir veldig vekslende signaler. Som en følge av dette er det derfor litt vanskelig å få tak på den offentlige diskursens story line, den er ikke like klar som de alternative diskursene story line. Allikevel kan det ut som den offentlige diskursens overordnede story line er at det er bedre med god grense, enn rask grense, og at den uavklarte grense ikke er et problem for Norge. Når det gjelder den offentlige diskursen er det viktig å huske på at den også handler om forhandlingsstrategi. Norge må ikke gi inntrykk av at vi har dårlig tid, og dermed er villige til å akseptere det meste for å nå en løsning. Og det er kanskje nettopp derfor diskursen ikke har forandret seg i denne tiårsperioden. At regjeringen og/eller dens forvaltningen uttrykker et eksplisitt ønske om

løsning er ikke vanlig, dette har bare skjedd ved tre tilfeller i dette materialet, to ganger i 1996 og en gang i 1999.

Det kan også se ut som utenriksminister Støre var mer positiv i månedene etter regjeringsskiftet i 2005, enn det Petersen var i sin tid som utenriksminister. Det kan selvfølgelig være mange grunner til det, for eksempel at nye regjeringer er mer entusiastiske og optimistiske med hensyn til vanskelige saksfelt. Bortsett fra dette ser det ikke ut til at den offentlige sjargongen forandres med regjeringsskifter. En annen interessant utvikling i denne diskursen er holdningen til felles ressursforvaltning i det omstridte området. I 1996 avviste statsminister Brundtland dette som uaktuelt (NTB 26.3.1996). Mens Fife i UD i 2005 fortalte at partene forsøker å nå frem til samarbeidsløsninger for ulike områder (Aftenposten 6.12.2005). Og at delelinjeforhandlingene i Barentshavet vil sannsynligvis ende med at Norge og Russland sammen skal eie og forvalte olje- og gassfelt på begge sider av en ny delelinje (Dagens Næringsliv 7.12.2005).

Nå skal de 5 alternative diskursene redegjøres for, analyseres og diskuteres. De kan, som sagt, anses som motsvar til den offentlige diskursen. Disse diskursene rommer forskjellige problembilder, det vil si hva de identifiserer som problemet, dets årsak og løsning.

4.2 ”Midt i dette fremtidens olje- og gassedorado ligger området Norge og Russland ikke kan bli enige om” (Nordlys 24.4.2002).

Denne diskursen inneholder premisser som mener en delelinjeavklaring vil gi muligheter for petroleumsvirksomhet i det omstridte området. Et viktig underliggende prinsipp i diskursen er antakelsen om at det i det omstridte området finnes betydelige mengder med petroleumssressurser. Når det gjelder generelle antakelser om petroleum i Barentshavet er ikke disse nye, funnene på Snøhvitfeltet for eksempel, ble gjort på begynnelsen av 1980-tallet. Mer spesifikt ble delelinjen i 1996 knyttet opp mot mulige olje- og gassforekomster. Det var da, i følge russiske kart, påvist store og drivverdige forekomster av olje og gass på seks forskjellige steder i det omstridte området i Barentshavet. Ressursene i det omstridte området var påvist, men ikke dokumentert gjennom avansert seismikk eller prøveboring. Det var derfor knyttet stor usikkerhet til den økonomiske konsekvensen av en deling (Dagens Næringsliv 28.3.1996, Aftenposten 28.3.1996). Man har altså lenge hatt indikasjoner på

petroleumsforekomster i Barentshavet. På tross av dette har jeg ikke funnet en olje- og gassdiskurs i tilknytning til delelinjen før 2001, diskursen skjøt for alvor fart i 2005. Det kan være et resultat av at Statoil på slutten av 2004 la frem sine voldsomme anslag over petroleumsforekomster i det omstridte området, som skrevet i innledningen. Alt i alt var det mange artikler i tilknytning til denne diskurser.

Utdrag fra diskursen

Olje-Norge er heftig begeistret over funnene nordøst for Nordkapp. (...) Hvis det går slik optimistene håper, og leteboringen kan antyde, vil denne delen av kontinentalsokkelen bli vårt nye store virksomhetsområde (...) Men det vil kreve en intensivert politisk innsats for å få trukket en grense på kontinentalsokkelen i nord. Funnene tyder på at olje- og gassførende strukturer kan strekke seg østover og inn i det Norge og Russland kaller ”omstridt område”. Selv om det ikke er noen grunn til å forhaste seg med en grensedragnning etter vel 30 års drøftelser, begynner tiden å nærme seg da det kan være riktig å få på plass en klar og entydig avtale om hvor grensen skal gå. Det vil være i både Norges og Russlands interesse (Aftenposten 6.2.2001). Midt i dette fremtidens olje- og gasseldorado ligger området Norge og Russland ikke kan bli enige om. (...) Noen av de aller største strukturene befinner seg altså midt i det som kalles ”omstridt område” mellom sektorlinjen og midtlinjen i et Barentshav som også inneholder millioner av tonn med fisk (Nordlys 24.4.2002). I delelinjeforhandlingene kan det være sammenfallende interesser mellom Norge og Russland om å få trukket en endelig grense for at man skal kunne komme så raskt som mulig i gang med utviklingen i et område som i dag ”ligger brakk” (Aftenposten 14.9.2004). Statoil-topp og NHO president Erling Øverland mener det haster å få til en avtale med Russland om det omstridte området i Barentshavet. (...) nå har Erling Øverland blitt lei av å vente på politisk taktikkeri. ”Det er et politisk spørsmål, men jeg håper myndighetene jobber aktivt for en løsning. Snøhvit åpner for utvikling østover. Vi har et vindu nå for å finne løsninger” (Dagens Næringsliv 11.11.2004). ”Regjeringa må bli mye tøffere i forhandlingene med Russland om gråsonen. Når nordområdemeldinga kommer til Stortinget vil vi ta opp dette temaet, og kreve at det blir fortløpende i delelinjeforhandlingene med Russland. Dette er et ønske fra oljeselskapene på både norsk og russisk side. Grensetvisten må løses, før det kan komme en større satsning østover. Frp vil fremme forslag i Stortinget om at dette prioriteres på topp av regjeringen” (Stortingsrepresentant Øyvind Korsberg (Frp), Nordlys 16.4.2005). For hver eneste dag som går skrus tempoet opp i petroleumsaktiviteten nord for Norge og Russland. Det i seg selv presser både Norge og Russland til å rydde av veien flest mulig konfliktpunkter (Nordlys 17.6.2005). Havområdene i nord er arena for et betydelig og akselererende kappløp om penger og posisjoner. Olje og gass utløser interessen, men fiskeressursene er viktige både for Russland og Norge. (...) Om landet reelt er nærmere en løsning, vil det få stor betydning for olje- og gassletningen i denne delen av Barentshavet (Nordlys 22.6.2005). Men verken Russland eller Norge har all verdens tid fordi vesentlige

økonomiske interesser presser på både i Norge og Russland for en avklaring (Nordlys 6.12.2005).

Analytiske betraktninger

Denne diskursen antar at det finnes store forekomster av lønnsomme strukturer med olje og gass i det omstridte området. Og videre at en løsning på delelinjekonflikten vil føre til at utvinning av disse forekomstene vil begynne. Diskursen antar også at det allerede foregår stor petroleumsaktivitet på russisk side. Problemet diskursen identifiserer og peker på er med andre ord at en uavklart delelinje mellom Norge og Russland er til hinder for petroleumsutvinning. Etableres en grense vil slik aktivitet før eller senere komme for fullt til denne delen av Barentshavet. Diskursens argumentasjon gir et inntrykk av hastverk, ved å hevde at det begynner å bli nødvendig med en grense og at Norge ikke har all verdens tid. Dette skyldes at det er fare for å miste store verdier i Barentshavet, en rask avklaring vil løse dette problemet. Diskursens story line, den forenklete beskrivelse av situasjonen, er altså at det haster med å få avklart grensen slik at petroleumsaktiviteten kan begynne i dette området som ”ligger brakk”. Noe for øvrig store deler av uomstridt norsk Barentshav også gjør. Stortinget har åpnet mesteparten av Barentshavet Sør for petroleumsaktivitet, men store deler er fremdeles lite undersøkt umodne. Hele Barentshavet Nord er uåpnet (<http://odin.dep.no/filarkiv/278474/fakta-nyn2.pdf>, s. 25-30, 26.5.2006).

Ved å beskrive det omstridte området med metaforer som et eldorado, og at det foregår et akselererende kappløp om penger og posisjoner der, innbyr ytterligere til et inntrykk av hastverk. Dette underbygger diskursens story line. Fakta diskursen ”velger ut” er om det i det hele tatt finnes drivverdige forekomster av olje og gass i dette lite undersøkte området. Diskursen tar det for gitt at området er rikt på disse ressursene. Da er det viktig å huske på at Statoils anslag for eksempel, er nettopp anslag, og ikke dokumentert. En annen ting som ”velges ut” er om de østlige og nordlige delene av norsk Barentshav i det hele tatt kommer til å åpnes opp for petroleumsvirksomhet.¹³ Når Øverland mener grensen ikke er avklart som en følge av politisk taktikkeri velger han ut kompleksiteten i forhandlingene.

¹³ Med østlig mener jeg det området som eventuelt blir norsk når en delelinje er etablert.

Denne diskursen kan sies å være innleiret i den store optimisediskursen om Barentshavet generelt, hvor hele Barentshavet blir sett på som den nye store norske oljeprovinsen (Aftenposten 28.10.1997, 1.9.2001, Nordlys, 21.1.2002). Utenriksminister Støre har beskrevet Barentshavet som et ”hav av muligheter”

(http://www.odin.no/ud/norsk/aktuelt/taler/minister_a/032191-090017/dok-bn.html, 11.5.2006). Denne benevnelse er dekkende for hvordan Barentshavet blir oppfattet. Når det gjelder mulig innvirkning fra diskursens kontekst kan nok hva som foregår, og ikke minst hva man tror foregår, av petroleumsaktivitet på russisk side også påvirke (Aftenposten 18.7.2003, 28.1.2005, Nordlys 24.4.2002). Det samme gjelder nok for de som frykter at oljealderen snart er over på norsk sokkel i Norskehavet og Nordsjøen (Aftenposten 15.2.2005). Aktørene i denne diskursen er media, Erling Øverland (i Statoils konsernledelse og NHO - president), og en representant fra Fremskrittspartiet. Deres motiver og interesser må sies å være av klar økonomisk art. De ønsker utvinning av den antatte petroleumen. Viktigst er petroleumsressursene, men også fiskeriressursene nevnes, selv om disse er underordnet petroleum.

Denne diskursen inneholder bare to elementer; delelinjen og petroleum. I del 4.2.1 og 4.2.2 presenteres to diskurser som springer ut fra denne grunndiskursen. I underdiskursene finner vi tilleggsmomenter til koplingen mellom delelinjen og petroleum.

4.2.1 ”Hva gjør du når storebroren blir kompiss med den største bølla i gata. Hvem skal se etter klinkekulene dine når han som passet på deg ikke lenger bryr seg” (Nordlys 8.11.2002)?

Denne diskursen er altså en avleiring og parallell til petroleumsdiskursen i forrige avsnitt. Grunnantakelsene er de samme, men i tillegg ser ikke denne diskursen delelinjekonflikten som et rent bilateralt forhold mellom Norge og Russland. Den knytter uenigheten opp mot status quo i internasjonal politikk, global oljepolitikk og forholdet mellom Russland – USA, og til dels EU og Norge – USA, og til dels EU. Diskursen peker på forholdet, eller nærmest alliansen, mellom USA og Russland som noe negativt og truende for Norge. Denne diskursen har en tidsmessig utbredelse i perioden 2001-05, med en klar økning utover perioden.

Utdrag fra diskursen

USA er interessert i en utvikling i dette området av flere grunner. (...) sikre energileveransene fra et stabilt område som også kan beskyttes bedre mot terroraksjoner enn rørledninger over land. (...) sikre seg mot fremtidige politiske endringer i Midtøsten. (...) Men USA er også interessert i at Russland kan utvikle seg positivt rent økonomisk. Det vil være et viktig bidrag til å bevare fred og stabilitet. I tillegg ser USA selvsagt at amerikanske selskap alt er inne i petroleumssektoren i Russland, og at et fortsatt engasjement også vil tjene USAs økonomiske interesser på den måten. Da kan en løsning av delelinjespørsmålet mellom Norge og Russland komme i et helt nytt lys, hvor det er økonomien som betyr noe der konservativ militær tenkning taper terreng. (...) En forskyvning av grenselinjen på bare noen få meter kan i fremtiden få enorme økonomiske konsekvenser (Nordlys 24.4.2002). USA har vært Norges sterke støttespiller i nord, og er nok det fremdeles. Men også USA har nå andre og nye interesser, i kjølvannet av krigen mot internasjonal terror. Russland har blitt amerikanernes nøkkelpartner i jakten på terroristene. Samtidig spiller en av USAs viktigste partnere, oljelandet Saudi-Arabia, en tvetydig rolle i krigen mot terror – og ingen tør utelukke nye motsetninger eller brudd mellom USA og Saudi-Arabia. Da står Russland i aller fremste rekke som en alternativ storleverandør av olje til det ekstremt energisultne USA. Olje – Norges rolle vil også bety litt, men vil være langt mer beskjeden. Norge må nå plutselig bli aktiv for å forsvare egne interesser, uten helt å vite hvor de store landene vil stå om noen tid. Og det er nytt for oss (Aftenposten 20.6.2002). Hva gjør du når storebroren blir kompis med den største bølla i gata. Hvem skal se etter klinkekulene dine når han som passet på deg ikke lenger bryr seg? Amerikansk utenrikspolitikk handler nå ensidig om å sikre energiforsyningen til verdens mest energikrevende økonomi. Amerikanske strateger har i mange år leter etter alternativer til gulfoljen (...) Nå har de funnet det de leter etter i Arktis. (...) Det er ikke tilfeldig at forholdet mellom USA og Russland har bedret seg radikalt de to siste årene. Den underliggende årsak er Russlands ønske om å utvikle energiresursene i nord, og tjene penger på salget. På amerikansk side fremstår de arktiske brønnene som et sikrere alternativ til gulfoljen. Problemet for Norge er at vi nå ser en sterk alliansebygging mellom USA og Russland i nord, uten at vi har noen naturlig plass i dette bildet. Hedersplassen fra den kalde krigens dager er fjernet. Som alle småstater er Norge avhengig av at prinsippene for internasjonal lov og rett blir respektert. Nå havner vi på klappstol selskap med to stormakter som kun skuler til egen interesser, og som uten skrupler setter internasjonale rettsprinsipper til side når de tjener på det. (...) Kanskje går det mot en løsning nå, men minst like sannsynlig er det at russerne ser seg tjent med å vente. Norge er i ferd med å miste sin gamle status som sikkerhetspolitisk partner. Dersom USA slutter å kausjonere for norsk sikkerhet vil det i praksis gi Russland større handlefrihet i nord (Nordlys 8.11.2002). Norge er uten allierte i arbeidet med å finne løsninger på våre problemer i nord. (...) I dag kan man konstantere helt nye amerikanske interesser i nordområdene. Det er ikke lenger Pentagon, men energidepartementet som bestemmer amerikansk politikk, og da med energigiganten Russland, ikke Norge, som medspiller. (...) Det politisk viktige, og vel også bekymringsfulle, er at amerikanske selskaper er blitt våre motparter og har andre interesser enn oss. Det samme vil uten videre gjelde delelinjen, hvor amerikanerne som deltakere i russisk energiutvinning vil sitte på den russiske side i dragkampen om

grenselinjen og dermed energiressursene. Enerkipolitikken har på denne måten avløst sikkerhetspolitikken i forholdet mellom USA og Norge, og mellom USA og Russland (Nordlys 12.11. 2003). I tillegg må vi være utrolig bevisst på at vi nå kan havne i et helt nytt geopolitisk krysspress. I en situasjon hvor Russland trenger penger, EU trenger lett tilgjengelig og billig olje, mens USA trenger en stabil leverandør med en befolkning som ikke hater USA, så kan Norge fort bli en spurv i tranedans. Med olje på menyen kan gammelt vennskap fort være lite verdt (Nordlys 4.2.2005). "Irak", sier Mannsverk (direktør for Kirkenes – verftet Kimek). "Det haster på grunn av Irak". Amerikanere i store biler er i harnisk over bensinprisene. De trenger stabil forsyning av olje. Og de har allerede begynt å posisjonere seg, etter at Russland nylig begynte å gi lisenser til utlendinger. Like øst for "omstridt område" er Texaco og Halliburton på plass. Shtokman-feltet skal bygges ut for 50-100 milliarder kroner. I mens sitter Kimek Offshore og tripper. USA trenger olje nå. Og det er ikke sikkert de ser seg tjent med at den kommer via Norge, i Russland får de ikke Bellona på nakken (Nordlys 7.5.2005).

Analytiske betraktninger

Også i denne diskursen antas, nærmest fastslås, det at det omstridte området er meget rikt på petroleumsforekomster. En uavklart grense ses på som et hinder for petroleumsvirksomhet, som uansett vil begynne. Det som skiller denne diskursen fra den foregående er at her kommer spesielt USA, og til dels EU, inn som nye momenter. Diskursen antar at de er veldig interessert i en avklaring av delelinjen, fordi dette vil løse problemene de har / vil få med sin energitilførsel. De, og spesielt USA, vil redusere sin oljeavhengighet av Midtøsten og har hatt en radikal forbedring i sitt forhold til Russland etter den kalde krigen. Det er langt fra sikkert at de vil stå på Norges side i forhandlingene med Russland. Norge har dermed mistet sin privilegerte plass fra den kalde krigens dager og har nærmest blitt spilt utover sidelinjen, kan man få en følelse av. At amerikanske selskaper er inne i russisk energiindustri og at Russland har støttet USA i kampen mot terror etter 11.september 2001, er ifølge diskursen to av grunnene til at USA vil stå på russisk side. I tillegg til å se en uavklart delelinje som hinder for petroleumsaktivitet, er her problemet at Norge står alene ettersom Russland og USA har identiske interesser i nordområdene. Derfor må Norge skynde seg med en avklaring.

Diskursens story line er at tiden begynner å renne ut for Norge, og at vi ikke har god tid. Vi må skynde oss å få avklart delelinjespørsmålet, før Russland og USA blir for gode venner. Hvis det da ikke allerede er for sent for Norge, vi er en småstat og har mistet vår storebror og beskyttede plass fra den kalde krigen. Ved å fremheve at Norge står alene og at en grenseforskyvning på bare noen meter kan få enorme økonomiske konsekvenser, skapes en

følelse av krisestemning. Hjelpende metaforer som underbygger story linen er Norge som en spurv i tranedans, at vi har havnet i klappstolselskap og at vi er blitt et gissel for de stores interesser. Alt i alt kan man få et inntrykk av at konspiratoriske ideer har en sterk plass i denne diskursen. Likevel må vi ta den alvorlig ettersom disse antakelsene legger premissene for diskursens tankegang. Fakta som her "velges inn" er USAs og Russlands gode forhold. Det er riktignok ingen som vet om USA og EU vil ta noen side i en eventuell forhandlingskonflikt mellom Norge og Russland. Forholdet eller alliansen mellom USA og Russland fremstilles på en veldig forenklet måte. Det er ikke sikkert at forholdet mellom de to statene er akkurat like vennskapelig og ukomplisert som denne diskursen hevder. Hvordan det bilaterale forholdet mellom Norge og USA/EU er, eller Norges forhold til Russland for den saks skyld, er fakta som er "valgt ut". At ting har endret seg etter den kalde krigen innser denne diskursen, men kun i sammenheng med at USA kanskje ikke lenger er vår "storebror". At Russland fortsatt oppfattes som "farlig" for Norge og er "gatas bølle" ser ikke ut til å ha endret seg.

Denne diskursens kontekst er utviklingen etter den kalde krigens slutt, tilnærmingen mellom USA og Russland, 11. september 2001, den påfølgende kampen mot terror hvor Russland har stått på USAs side, samt forverringen i forholdet mellom USA og Midtøsten. Media er den største aktøren her. Ellers ser vi at næringsinteresser også er knyttet til denne diskursen ved engasjementet til Mannsverk, direktøren for Kimek - verftet. I diskursen er også representanter fra Tromsø SV, Ap og Sp (Nordlys, 14.1.2005), Johan Petter Barlindhaug (her i rollen som adm. dir i Nord-Norges største prosjekteringsselskap, NTB 4.9.2003) og Olav Orheim (direktør ved Norsk Polarinstitutt, Aftenposten, 29.1.2004) aktører i diskursen. Disse er imidlertid ikke sitert i utdraget ovenfor. Deres motiver og drivkrefter er her, som i den forrige, økonomiske. Aktørene er redde for at Norge skal gå glipp av betydelige økonomiske verdier ved en allianse mellom USA og Russland. Men ikke minst er også sikkerhetspolitiske aspekter viktige i denne diskursen, som frykter for at Norges interesser må vike til fordel for stormaktenes.

4.2.2 Lokal industri og politikere "vil ha gråsome-opprør" (Dagens Næringsliv 1.11.2004).

Også denne diskursen er an avleiring av den overordnede petroleumsdiskursen som ble presentert i del 4.1. Tilleggsmomentet er her lokalt engasjement, det vil si ønske om løsning

fra lokal- og fylkespolitisk hold og ønske fra lokal industri og næringsliv. Disse grupperingene er slått sammen ettersom de er ganske like i sine premisser. De ser for seg at en grense vil føre til petroleumsvirksomhet, som igjen vil gi store lokale ringvirkninger. Når det gjelder tidsmessig utbredelse kan denne diskursen plasseres i perioden 2003-05, med ett sitat fra 1996 som unntak. Også denne diskursen øker utover i perioden, slik som de foregående.

Utdrag fra diskursen

Fylkestinget mener det er av avgjørende betydning å få en snarlig avklaring på delelinjen i Barentshavet, og rettighetene til fiske i Smutthullet og Smutthavet (Nordlys 15.3.1996). ”Hadde gråsonen ligget i Oslofjorden, hadde det vært et helt annet trykk for å få fremgang i forhandlingene med Russland. Vi skjønner at det tar tid, men det er også mulig å sette en tidsfrist”, sier Arne Pedersen (Fylkesordfører i Finnmark for Ap) (NTB 10.1.2003). I 30 år har Kirkenes-industrien ventet på en avklaring i delelinjeforhandlingene med Russland. Nå som olje- og gassalderen er i ferd med å ta av i Russland, begynner det å haste for norsk oljeindustri, mener han (Mannsverk, direktør for Kirkenes – verftet Kimek, min anmerkning). (...) ”Fra mitt ståsted er det mye viktigere at industrien får en plass i utviklingen av omstridt område, enn at vi må ha en 50-50-løsning på territoriet. Vi har penger nok på oljefondet”, sier Mannsverk. (...) Fremover håper han å mobilisere leverandørindustrien langs hele kysten for å legge press på de norske gråsoneforhandlerne. Hvis en utviklingsavtale kommer på plass, kan norsk industri komme i førerretet i forhold til å få oppdrag på russisk side, tror Mannsverk. Uten en avtale, vil utviklingen av norsk Barentshav gå altfor tregt (Dagens Næringsliv 1.11.2004). En gråsoneløsning kan være nøkkelen til utbygging. I Kirkenes krever industrien fortgang i forhandlingene. ”Jeg ser for meg at Kirkenes ikke bare blir det nye Hammerfest, men ett Hammerfest ganger to”, sier Lund (plan- og utviklingssjef i Sør-Varanger kommune, Dagens Næringsliv, 1.11.2004). I desember vedtok formannskapet i Sør-Varanger kommune å henstille til andre kommuner om å legge press på myndighetene for å få fart i forhandlingene. Brev om dette ble sendt til Regjeringen. Målet er å kunne bygge ut mer olje og gass og sikre sysselsettingen (Aftenposten 18.1.2005). Også Høyre i Nord Norge er utålmodige, de har bedt om fortgang i arbeidet med å få løst delelinjekonflikten (<http://www.siste.no/utenriks/article1417423.ece>, 28.3.05). Den økonomiske utviklingen i Finnmark og det øvrige Nord Norge kan altså i sterkere grad enn antatt bli avhengig av at Norge og Russland finner en løsning på avgrensningen av kontinentalsokkelen i Barentshavet. En avtale i nord er kanskje Norges viktigste utenrikspolitiske utfordring i dag (Nordlys 24.1.2005). Helga Pedersen (fylkesordfører i Finnmark) understreket også viktigheten av et sterkt politisk trykk for å komme videre med olje- og gassleting i Barentshavet og å avklare situasjonen i gråsonen (Nordlys 4.2.2005). ”50-50 eller 40-60 er det så nøye?” spør Mannsverk (direktør for Kirkenes verftet Kimek). For han er det ikke viktig at Norge tusker til seg så mye hav som mulig. Det

drypper på norsk offshorevirksomhet samme hvem som pumper opp herlighetene, hvis det bare skjer (Nordlys 7.5.2005).

Analytiske betraktninger

I denne diskursens ligger ikke antakelser bestandig oppe i dagen, men det er tydelig at diskursen antar at en avklart delelinje er viktig, og at en grense vil påvirke Finnmark i positiv retning. Diskursen ser på den uavklarte delelinjen som et problem, men hva dette problemet består av kommer ikke bestandig like klart frem. En del av uttalelsene kan man se i tilknytning til olje og gass, og noen nevner også fisk som et aspekt. Sør-Varanger kommune har, for eksempel, knyttet en løsning opp mot utbygging av mer olje- og gassvirksomhet, og dermed økt sysselsetting. Og mange av aktørene antar nok nettopp dette, at en løsning kan være nøkkelen til utbygging av olje og gass, og at de lokale ringvirkningene av dette vil være svært store. Den økonomiske utviklingen i Finnmark og det øvrige Nord - Norge kan derfor bli avhengig av at Norge og Russland finner en løsning. Plan- og utviklingssjefen i Sør-Varanger mener en avklaring vil føre til petroleumsvirksomhet, som igjen vil gi Kirkenes en utvikling tilsvarende den Hammerfest har opplevd som følge av Snøhvitutbyggingen. En av diskursens aktører hevder også at olje- og gassalderen er i ferd med å ta av i Russland. Dette kan igjen legge føringer på diskursens tankegang.

Diskursens story line presenterer dermed en virkelighetsoppfatning som hevder olje- og gassalderen vil komme til Øst-Finnmark så fort delelinjen er på plass. Da kan man begynne å utvinne de store petroleumforekomstene som finnes her, og de lokale ringvirkningene og visjonene for hva som da vil skje er ikke små. Også her "velges det inn" at det omstridte området er rikt på petroleumressurser, og at i russisk del av Barentshavet er petroleumaktiviteten i full gang. Fakta som "velges ut" er om denne delen av Barentshavet i det hele tatt skal "åpnes" for petroleumsvirksomhet. Dette er selvfølgelig et resultat av konteksten, den generelle olje- og gassoptimismen som råder når det gjelder Barentshavet. I tillegg til å mene at en uavklart delelinje er til hinder for petroleumsvirksomhet identifiserer denne diskursen det som et problem at Øst – Finnmark går glipp av store lokale ringvirkninger, og at disse vil oppstå når en grense foreligger. Derfor bør Norge og Russland så fort som mulig etablere en grense mellom seg. Diskursens aktører er fylkes- og kommunepolitikere i Finnmark, Høyre i Nord-Norge, lokal industri og media. Denne diskursen har altså en lokal forankring, og medias rolle som selvstendig aktør er ikke like

stor her som i de andre diskursene. Noen av uttalelsene forklarer ikke hvorfor de ønsker en avklaring, men de som gjør det knytter en endelig grense opp mot utvinning av naturressurser, enten det er petroleum eller fisk. Det ligger med andre ord økonomiske motiver bak denne lokale diskursen, som antar at utnyttelsen av disse vil få positive økonomiske og samfunnsmessige ringvirkninger for lokalsamfunnet og næringsliv.

4.3 ”Den norske delen av Barentshavet er neppe den nye store olje- og gassprovinsen” (Aftenposten 24.11.2005).

Denne diskursen skiller seg fra de foregående, og kan være begynnelsen på en ny diskurs. Istedenfor den sedvanlige entusiasmen og optimismen som vanligvis har rådet rundt olje- og gassantakelser i Barentshavet er det her pessimisme som gjør seg gjeldende. Dette gjelder spesielt for den delen av Barentshavet som er uomstridt norsk område, men dette vil nok igjen påvirke diskursen om delelinjekonflikten med Russland. Det kan med andre ord se ut til at det har oppstått en motdiskurs til den store oljeoptimismen. Selv om denne diskursen oppsto mot slutten av 2005, og dermed ikke er så utbredt er den tatt med her, som en indikator på en mulig ny trend. Et interessant analysepunkt ville vært om den klarer å vinne gehør. Dessverre er det vanskelig å si noe om det her ettersom diskursen oppsto helt mot slutten av 2005.

Utdrag fra diskursen

Det norske Barentshavet har langt på vei vært en skuffelse i forhold til det russiske. (...) det haster mer for Norge å få til en enighet om delelinjen, enn det gjør for russerne. (...) Anslagene for omstridt område og det russiske Barentshavet står ikke i helt kontrast til anslagene for det norske Barentshavet. Til tross for en yrende oljeoptimisme i nord (...) ser det ikke altfor bra ut utenfor Finnmark. (...) Funnene i det norske Barentshavet utgjør så langt bare to prosent av de uoppdagede norske olje- og gassressursene. Fortsatt er både Norskehavet og Nordsjøen regnet som mer lovende leteområder enn det norske Barentshavet. Det er heller ikke slik at det norske Barentshavet er så jomfruelig som mange tror. (...) Funnene som la grunnlaget for Snøhvitutbyggingen, ble gjort i 1982 – 84. Siden er det knapt funnet en pytt, til tross for drøyt 60 dyre letebrønner og svært forbedret kunnskap. (...) Muligens er det på tide å innta en pragmatisk holdning. Kanskje det beste norsk oljeindustri kan håpe på i nord, er å få være med på utbygging av russiske olje- og gassressurser (Dagens Næringsliv 10.11.2005). Den norske delen av Barentshavet er neppe den nye store olje- og gassprovinsen. Det er boret rundt 60 letebrønner de

siste vel 20 år. (...) Resultatet av letingen ser ut til å bekrefte hva mange oljefolk fryktet, nemlig at gassen og oljen som var der, har lekket ut. (...) Denne upliften (...) rammet den norske delen hardest, og i mindre grad det som i dag er den russiske delen. Et eller annet sted i omstridt område går trolig delelinjen mellom det området som løftet seg og det som har ligget i ro. (...) Med dette perspektivet haster det for norsk oljevirkosomhet i Barentshavet å få løst grensetvisten med russerne. Det er trolig her de mest tilgjengelige ressursene lengst i nord i Norge ligger, og det som sikrer aktivitet lengst mot nord. (...) Og fristen for å ta avgjørelsene rykker nærmere for hvert tørt hull som bores på norsk side i Barentshavet (Aftenposten 24.11.2005).

Analytiske betraktninger

Selv om denne diskursen antar det motsatte av de foregående; at det er lite petroleum i Barentshavet, i alle fall i uomstridt norsk del, ønsker dens bærere en rask avklaring av uenigheten. Norge har behov for en rask avklaring, ettersom vi har det mer travelt enn Russland med å få på plass en grense. Dette skyldes at Norge har en dårligere forhandlingsposisjon, og at de norske petroleumselskapene har dårlige utsikter for fremtiden på norsk sokkel i nord. Diskursens story line mener det haster med en avklaring fordi det ikke er så mye olje som antatt i uomstridt norsk del av Barentshavet. En avklaring vil gi klarsignal til oppstart av petroleumsvirksomhet i det omstridte området. Videre forsterkes følelsen av hastverk ettersom det her hevdes at det haster mer for Norge enn for Russland å få på plass en grense. Konteksten diskursen eksisterer i har dermed hatt innvirkninger, tørrboringer i Barentshavet har ført til at optimismen har snudd seg til pessimisme. Som for eksempel: ”Statoil fant ikke olje på Uranusfeltet i det østlige Barentshavet. (...) Statoil og Hydro har boret tre brønner i Barentshavet i år og i fjor, samtlige har vært tørre. Det er boret et 60-talls brønner i området, og det er bare gjort to drivverdige funn, Snøhvitfeltet og Goliat” (NRK tekst tv 21.3.2006).

Denne diskursen blir formidlet av media, og media opptrer her som en selvstendig aktør. De bakenforliggende interessene for å ønske en grenseavklaring er også her økonomiske. Denne diskursen er rimelig negativ med tanke på petroleumsforekomster i norsk Barentshav, og velger ut at dette området er det minst undersøkte området på norsk sokkel. Store deler av Barentshavet klassifiseres fortsatt som umodne områder når det gjelder olje- og gassvirksomhet, som betyr at man her har dårlig kjennskap til geologien (http://www.odin.no/filarkiv/243782/Fakta_05_kap03.pdf, 8.3.2006, s. 31).

4.4 ”Norges fremtidige mat- og oljefat, våre nordområder, er ikke bevisst nedprioritert, mener Regjeringen. De er bare havnet i en politisk bakevje mens vi har fredsmeglet i fjerne himmelstrøk” (Aftenposten 15.2.2005).

Denne diskursen kritiserer norsk utenrikspolitikk generelt, og hevder at den har manglet, og mangler, en nordområdedimensjon. Diskursen ser den uløste delelinjekonflikten med Russland som et resultat av utenrikspolitikken som har blitt ført etter den kalde krigens slutt. Primært handler ikke diskursen om delelinjen, men den kommenterer den mer indirekte gjennom problemene diskursen hevder den vage og nedprioriterte nordområdepolitikken har skapt. Jeg har funnet ett tilfelle av diskursen i 1996, og flere i perioden 2001- 05. Det er mulig å registrere en økning utover perioden, spesielt i 2005. Det er mulig dette kan ses i tilknytning til at nordområdene ble uttalt som et satsningsområde av den rød - grønne regjeringen i valgkampen foran Stortingsvalget høsten 2005.

Utdrag fra diskursen

I nærmere 50 år har verdens nordområder vært preget av den kalde krigen, forholdet mellom supermaktene og de store forsvarsalliansene. Disse forhold virker nærmest lammende for utnyttelsen av ressursene og den sivile forskningen, også over de nye grenselinjer som ble aktuelle med 200 mils økonomiske soner og midtlinjeoppdeling. Norge ble et typisk offer for denne utviklingen. Den politiske tenkning og strategi var faktisk å ha en lav profil, og gjøre minst mulig i nord for ikke å irritere vår supermaktnabo. Men etter at den kalde krigen opphørte har vi fått en helt ny situasjon i nordområdene (Ivar Ytreland, tidligere fylkesordfører i Sør-Trøndelag, i kronikk i Aftenposten 12.3.1996). I dag lever Norge på en forunderlig måte videre med sine gamle og uløste saker i nord, nesten uberørt av alle endringene i Europa. Har vi vært flinke nok, på egne veier (Aftenposten, 28.3.2001)? For å påvirke utviklingen i våre nærområder i nord, må Norge rette sterkere utenrikspolitisk oppmerksomhet dit. Det må utvikles en strategi for nordområdene som gir internasjonal påvirkningskraft, avklarer grenselinjen i Barentshavet og øker samarbeidet med Russland (...) Vi (utvalget som skrev NOU – rapporten ”Mot Nord!”, min anmerkning) mener at en avklaring på spørsmålet om grenselinjen i Barentshavet er det viktigste problem som må løses for å sikre utviklingen av et godt, forpliktende samarbeid med Russland i Barentshavet (kronikk av Olav Orheim, direktør ved Norsk Polarinstitut i Aftenposten, 31.1.2004.). Nordområdemeldingen kommer før påske har utenriksminister Jan Petersen forsikret om. Det er på tide, for Norge risikerer å falle mellom alle stoler. Russland og USA har funnet hverandre i nord, applaudert av EU. Gass, olje, penger og makt har gjort gamle fiender til varme venner, og Norge har egentlig ingen rolle dette. Vil regjeringens melding være offensiv

nok til å få Norge på banen igjen? Et politisk betent poeng er at Gråsonen trolig inneholder store mengder olje og gass. Det er et stadig press på Norge for å få fortlgang i forhandlingene som har stått i stampe i 25 år. Det offisielle svaret fra Jan Petersen er at det ikke haster, slik UD har sagt i alle år av frykt for å gi russerne inntrykk av at Norge har dårlig tid (Nordlys 19.2.2005).

”Russerne har vært dyktigere enn de fleste tror og har klart å gjøre seg selv til premissleverandør for det som skal skje i Barentshavet. Norge er til nå spilt utover sidelinjen, vi er naive som ikke skjønner at folkerett bare er maktpolitikk ikledd en juridisk kappe”, sier Barlinthaug (oljekonsulent, Nordlys 9.5.2005). Når det kommer til forholdet rundt omstridt område i Barentshavet, så trengs det noe annet enn Jan Petersens uinteresserte holdning (Nordlys, 26.9.2005). Den nye regjeringen, som har varslet en offensiv nordområdepolitikk, må ikke vente så altfor lenge. For på den andre siden av den uavklarte grensen i nord ligger et Russland som ser sine interesser og sine penger tjent med en rask takt i utviklingen. Vi kan stå i fare for å bli en hale som *ikke* klarer å logre med hunden, hvis vi ikke ligger i forkant. Vi kan også fort oppleve at energisultne venner som EU og USA ser mer mot Moskva og Murmansk enn mot Oslo og Hammerfest (Aftenposten 20.10.2005).

Analytiske betraktninger

Denne diskursen kritiserer nordområdepolitikken som har blitt ført etter den kalde krigen og mener Norge trenger en ny politikk i nord. Å ligge lavt for ikke å irritere stormaktsnaboen er ikke lenger tilfredsstillende politikk. Diskursen er av den oppfatningen at norsk utenrikspolitikk har fokusert for mye på andre ting enn Norges nordområder, og dermed har de blitt nedprioritert og kommet i bakleksa. Som en følge av denne nedprioriteringen klarer ikke Norge å hevde sine interesser i nord, og derfor er delelinjen uavklart. Norge har behov for mer offensiv nordområdepolitikk, inkludert en avklaring i delelinjespørsmålet, fordi en uavklart grense til et annet land i seg selv er uønsket.

Diskursens forenklete bilde av virkeligheten, dens story line, er altså at politikken ført etter den kalde krigens slutt har resultert i at Norge ikke klarer å hevde sine interesser i nordområdene. Norge er som en hale på den russiske hunden og dette er ingen god situasjon for Norge. Denne diskursen er også delvis innleiret i diskursen som hevder at det energisultne USA og EU vil stå på russisk side i en eventuell konflikt. Og det er et resultat av at Norge ikke har klart å hevde sine interesser i nordområdene. Den mangelfulle nordområdepolitikken og utviklingen etter den kalde krigen har altså gjort at Norge ikke lenger kan stole på USA. Her kan det se ut som diskursens kontekst har hatt innvirkning. Da tenker jeg spesielt på den generelle utviklingen i internasjonal politikk, og det forbedrede forholdet mellom USA og Russland etter den kalde krigen. Diskursen hevder at ”det er et

stadig press på Norge for å få fortgang i forhandlingene som har stått i stampe i 25 år” (Nordlys 19.2.2005).

Hvem det er som setter press på Norge sies det ingenting om, slike uforklarte slutninger er det viktig å være oppmerksom på. Diskursen uttrykker ikke noe eksplisitt uttrykk for at Norge har hastverk med en delelinjeavklaring, men identifiserer helt klart å en uavklart grense er uønsket. Diskursens aktører er media, tidligere fylkesordfører i Sør-Trøndelag, Olav Orheim (direktør ved Norsk Polarinstitutt) på vegne av utvalget som skrev NOU 2003:32: *Mot Nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene* og Johan Petter Barlindhaug (her i rollen som oljekonsulent). Drivkreftene for å ønske en delelinjeavklaring er her utenrikspolitiske. De stedene det henvises til petroleum har diskursen også økonomiske interesser.

4.5 Delelinjen i tilknytning til forsvarsinteresser

Dette er en liten diskurs, men den er tatt med for å vise at det finnes andre ting enn naturressurser som delelinjen kan knyttes opp mot. Den tidsmessige hyppigheten er begrenset, her er det tatt med to sitatet, ett fra 2001 og ett fra 2004. Denne diskursen ser den uavklarte delelinjen mellom Norge og Russland i Barentshavet som problematisk i et militært og forsvarspolitisk perspektiv.

Utdrag fra diskursen

”Generalgruppa” (gruppe i arbeid for Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Namdalen) peiker også på at Noreg framleis har ei grense mot eit naboland som ikkje er avklart, delelinjen i Barentshavet mot Russland. Dei ser ikkje nokon fare for at russarane skal gå til ensidige tiltak for å fassetje grensa, men meiner russarane kan få gode kort på handa om Noreg blir mindre synleg i området. Det er heller ikkje småting det er snakk om. Gråsonen er større en heile den norske delen av Nordsjøen sør for 62.breddegrad. Både i Noreg og Russland er det sterke mistankar om at det er store mengder olje og gass i området (Nordlys 26.2.2001). En av utfordringene er at Devold i sin iver etter å tilfredsstille de allierte og i utviklingene av ”nisjekapasiteten” glemmer de nære sikkerhetspolitiske utfordringene, og forlater prinsippet om et balansert norsk forsvar som også ivaretar våre hjemlige utfordringer. (...) konstantere at disse fremdeles eksisterer. Ikke i form av en stor russisk hær som er klar til å rulle inn i Norge, men i forbindelse med uavklarte grenselinjer i Barentshavet, inklusiv Gråsonen. (...) Videre er det ikke gitt at verken EU eller USA sine interesser sammenfaller med de norske i dette området. Ivaretagelsen av de norske

interessene kan fort bli et anliggende kun for oss selv. (...) I denne sammenheng er det viktig at vi beholder et balansert norsk forsvar. Ikke for å vinne en krig mot Russland, men for å ha en troverdig militær kapasitet å vise til, hvis Russland skulle falle for fristelsen å bruke militært press i diskusjonen om rettighetene i nord (leserinnelegg av Torbjørn Bongo, landsstyremedlem i Norges Offiserforbund i Nordlys 18.12.2004).

Analytiske betraktninger

Selv om dette er en liten diskurs er den tatt med for å vise at delelinjen også har vært knyttet opp til forsvarsinteresser, om enn ikke i betydelig grad. Diskursens story line frykter at Norge er i ferd med å svekke sin posisjon i nord militært sett, og dette vil føre til at Russland vil bli militært overlegne i nord, og dermed for sterke i delelinjespørsmålet. En klar grense må derfor etableres. Denne diskursive retning er innleiret i andre diskurser, både i den som knytter delelinjen til petroleum, den som kritiserer norsk nordområdepolitikk og den som ser alliansen mellom USA/EU og Russland. Aktørene i diskursen er ”generalgruppa”, sammensatt av representanter fra Forsvaret og en ekspert på utenrikspolitikk i arbeid for Landsdelsutvalget for Nord - Norge og Namdalen, samt et landsstyremedlem i Norges Offiserforbund. Deres motiver og interesser er militære og sikkerhetspolitiske. En del av diskursens kontekst er nedskjæringene vi har sett i Forsvaret de siste årene. Antakelig er aktørene også redd for en generell svekking av Norges Forsvar i nord. Dette kan ses i sammenheng med hvordan ulike grupperinger alltid forsøker å ivareta og maksimere sine sektorinteresser.

5. Sammenfattende analyse

I forrige kapittel ble ulike diskursene rundt delelinjespørsmålet identifisert ved hjelp av en diskursgenealogi. I tillegg til den offentlige diskursen har vi sett at det finnes diskurser som oppfatter en uavklart delelinje mellom Norge og Russland som problematisk. Ved å identifisere diskursenes story line kan vi se dens virkning, som er strukturerende og retningsgivende på problemforståelsen. De alternative diskursene har alle samme ønske; en avklaring på delelinjeueneigheten. De ser en uavklart delelinje som uheldig for Norge, men deres premisser varierer noe. At det omstridte området har rike petroleumsressurser er noe man lenge har ”visst”, det vil si trodd. Allikevel har vi sett at det diskursive feltet rundt delelinjen har endret seg i perioden undersøkt. Det som ser ut til å skje er at det etter år 2000 har oppstått diskurser som ønsker en avklaring av grensefastsettelsen. Behovet for en grense begrunnes ut i fra ønsket om å starte opp petroleumsaktivitet i det omstridte området. Både de petroleumsoptimistiske og den petroleumspessimistiske diskursen ønsker en avklaring ut i fra slike økonomiske hensyn. En annen ganske omfangsrik diskurs er den som kritiserer norsk nordområdepolitikk generelt. Her ses en uavklart grense mot et annet land på som uønsket, og det er den utilfredsstillende norske nordområdepolitikken som har ført til denne situasjonen. Til sist har vi den lille diskursen som knytter delelinjen opp mot forsvarsinteresser. Denne er ikke spesielt omfangsrike, men er et sjeldent tilfelle på at ønske om en delelinje begrunnes ut i fra sektorinteresser.

I dette kapitlet vil de mer overordnede linjer trekkes. Det vil diskuteres om de alternative diskursene har hatt innflytelse på den offentlige. Er det noen av diskursene, enten den offentlige eller en av de alternative, som ser ut til å være sterkest og premissgivende? Og har den/de eventuelt klart å oppnå hegemoni på ”sannhet”? ”Sannheten” vil her være om det bør komme en snarlig avklaring på delelinjespørsmålet i Barentshavet. Er det diskursive feltet rundt delelinjespørsmålet politisk åpent eller lukket? I tillegg vil aktørenes rolle og bakenforliggende interesser ytterligere diskuteres. Vi skal se på om det er forskjeller i avisenes fokus og hvem som engasjerer seg i debatten. Til slutt skal vi se på hvilken kontekst som har omgitt diskursene, og om det ser ut til at konteksten har hatt stor innvirkning på det diskursive feltet.

5.1 Det diskursive feltet rundt delelinjespørsmålet

I teorikapitlet så vi at diskurser lager rammer for hva som på et gitt tidspunkt er naturlig og akseptabelt å ta opp til debatt. Og de definerer dermed grensene for hva som er ”politisk korrekt”. Før 2000 ser det ikke ut til at det var noen sterke eller høylytte alternative diskurser. Det kan virke som delelinjen hele tiden ble skjøvet i bakgrunnen av andre, mer presserende, saksområder. Dette vil studeres nærmere i punkt 5.4.2. Etter 2000 derimot har ulike interessediskurser oppstått, og sterkere ”krav” om løsning har blitt ytret. Den tydeligste og største av disse kopler delelinjespørsmålet sammen med petroleumsforekomster og petroleumsutvinning i det omstridte området. Til denne diskursen knytter det seg også to underdiskurser. Også den ”oljepessimistiske” diskursen knytter en avklaring opp mot petroleum. Diskursen som kritiserer generell norsk nordområdepolitikk og diskursen som knytter den uavklarte delelinjen opp mot Norges forsvar inneholder også elementer av denne koplingen. Men de, og spesielt forsvardiskursen, er ikke like høylytte og dominerende som petroleumsdiskursene. Ettersom de alternative diskursene har noe forskjellige premisser danner de ikke en fullstendig forent front ovenfor den offentlige.

5.1.1 Politisk åpenhet på det diskursive feltet

Utviklingen av de alternative diskursene kan indikere at det ikke var ”naturlig” å ta delelinespørsmålet opp til debatt før år 2000. Det kan se ut til at før petroleumsdebatten for alvor tok av, ble den uavklarte delelinjen i det store og hele oppfattet som uproblematisk. De alternative diskursene etter årtusenskiftet ønsker å bestride at en uavklart grense er så uproblematisk som det offentlige diskursen gir uttrykk for. Disse diskursene har den samme målsetningen, en delelinjeavklaring i Barentshavet. Deres synspunkt på hva problemet består i, samt hvorfor det er et problem er forskjellige. Petroleumsdiskursene ser ikke ut til å betrakte den uavklarte delelinjen som problematisk i seg selv. Deres ankepunkt er at en uavklart grense er til hinder for petroleumsaktivitet. Når det gjelder nordområdediskursen og forsvarsdiskurser, går de mer i retning av at en uavklart grense mot et annet land per definisjon er uønsket.

I kapittel 2 så vi også at det rundt et saksfelt kan eksistere forskjellige oppfatninger. Eksisterer det derimot bare en oppfatning er det diskursive feltet politisk lukket. Er dette tilfellet, vil antakelig den enerådende diskursen gjenta spesifikke representasjoner av ting,

handlinger og identiteter. Dette gjøres til det man gjentar får karakter av det selvfølgelige, og så fortsetter man å gjenta slik at ikke andre representasjoner fortrenger det man har etablert som det selvfølgelige. Som vist i kapittel 4 baserer den offentlige diskursen seg på nettopp gjentakelse, ved å hele tiden hevde at Norge ikke har dårlig tid med å få på plass en avklaring. Samtidig hevdes det at forholdet mellom partene er bra. Det diskursive feltet er politisk åpent når det eksisterer flere forskjellige diskurser omkring ett sakfelt. Nye diskurser oppstår når premissene til en eksisterende diskurs blir satt spørsmålsteget ved. Og som vist i det foregående kapitlet har det i perioden 1995 – 2005 oppstått flere alternative diskurser. Dette kan bety at det har blitt satt spørsmålsteget ved den offentlige diskursens premisser. Når den hevder at Norge ikke har behov for en snarlig grense, ser det ut til at flere har sett behovet for å uttrykke uenighet. Det diskursive feltet rundt avgrensningsspørsmålet kan derfor sies å være politisk åpen fordi det finnes flere representasjoner i tillegg til den offentlige. De fleste av disse ser riktignok ut til å ha oppstått mot slutten av perioden. Vi kan dermed anta at perioden 1995 – 2001 var mer politisk lukket, med den offentlige diskursen som den dominerende med nok makt til å fryse mening. I denne perioden ble premissene til den offentlige diskursen i langt større grad godtatt. Presset mot de ulike regjeringene for å finne en løsning ser derfor ut til å ha blitt større etter år 2000, samtidig som den offentlige diskursen, som vi skal se i neste avsnitt, får uttrykt liten støtte. .

5.1.2 Premissgivende diskurser

Et interessant analytisk punkt er om noen av oppfatningene klarer å etablere seg som premissgivende og dominerende innenfor en diskursorden. Det vil si at denne oppfatningen blir tatt for gitt som en allmenn oppfatning som ingen lenger tvilsetter. Denne oppfatningen setter da premissene for hva som kan og ikke kan sies. Når det gjelder delelinjediskursene kan det se ut som de ulike petroleumsdiskursene har denne statusen, men i den senere tid har den oljepessimistiske diskursen utfordret denne oppfatningen. Den bryter med ett av de viktigste premissene til de tre petroleumsdiskursene ved å hevde at dette premisset ikke er gyldig. Det gjenstår å se om denne diskursive retningen vil klare å utfordre de petroleumsoptimistiske diskursenes hegemoni. En eventuell diskurs om denne delen av Barentshavet i det hele tatt skal åpnes for petroleumsaktivitet eksisterer ikke i forbindelse med delelinjen. En slik eventuell debatt har blitt undertrykt til fordel for diskursen som kopler en grense med petroleumsutvinning. Dermed ser det ut som ”sannheten” på dette

feltet er at en uavklart grense hindrer utvinningen av olje og gass i det omstridte området. Diskursen som hevder dette, og dens to underdiskurser, ser ut til å blitt den dominerende på feltet. Det virker som denne diskursen er den som har fått mest gehør. Av gehør får diskurser makt, og da kan de utvikle seg til krav. Disse diskursene har kravliknende tendenser, men de har ikke blitt så sterke at de har fått innfridd sitt ønske.

Koplingen mellom en delelinjeavklaring og petroleumsvirksomhet har altså fått veldig stort gjennomslag, og de aktuelle diskursene har fått flere bærere mot slutten av den undersøkte periodens siste halvdel. I tillegg til petroleumsantakelsenes mulige innflytelse ble også fisk og forsvar nevnt i innledningen som mulige påvirkningsfaktorer på diskursene om delelinjen. Disse to aspektene er inkludert for å undersøke om delelinjen også kan knyttes opp til andre elementer enn petroleum. Som redegjort for i kapittel 3 vil en grensesetting ha store territoriale og økonomiske konsekvensene for partene. Det er derfor naturlig å anta at aspekter som fiskeri og forsvar også kan knyttes til diskurser rundt delelinjen. I kapittel 4 så vi at det er mulig å se disse aspektene i tilknytning til delelinjediskursene. Allikevel ser det ikke ut til at de, i like stor grad som petroleum, skaper engasjement i forbindelse med delelinjen. Det er vanskelig å se en egen fiskeridiskurs i tilknytning til delelinjen, fiskeriressursene nevnes som regel som bisetninger i diskurser som kopler en delelinje med petroleum. Når det gjelder forsvar, er det mulig å identifisere en egen forsvarsdiskurs, men den er liten. Det ser heller ikke ut til at den har klart å vinne særlig gehør utover sitt eget interessefelt. Dermed kan vi spørre oss om hvorfor koplingen mellom petroleum og en delelinjeavklaring er mer tiltrekkende enn andre aspekter. En mulig forklaring kan være de enorme økonomiske konsekvensene hele landet vil dra nytte av hvis det viser seg at det omstridte området rommer betydelige mengder olje og gass. Når det gjelder forsvarsinteresser kan de være for snevre til at det allmenne engasjementet oppstår. Når det gjelder fiskeriressursene ivaretas disse gjennom Gråsoneavtalen, og lider dermed ingen nød, selv om det omstridte området ikke er inkludert i noen lands eksklusive økonomiske sone.

Det er ikke bestandig like mange uttalelser knyttet til de forskjellige representasjonene, men alle diskursene har samme tendens; det er en økning utover 2000-tallet. Målsetning med denne oppgaven er heller ikke statistisk generalisering, men å vise tendenser. At det diskursive feltet er i konstant utvikling skyldes at diskurser ikke er fastsatte strukturer, men hele tiden er i forandring. Dette fører også til at det er vanskelig å predikere hvordan utviklingen på dette feltet vil se ut i fremtiden.

5.2 Interaksjonen mellom den offentlige og de alternative diskursene

Når det gjelder forskjellen mellom de alternative diskursene og den offentlige, er en klar motsetning mellom dem ideen om tiden som har blitt brukt og vil brukes på å nå en enighet med Russland. Den offentlige diskursen uttrykker meget sjelden et klart ønske om en snarlig løsning av uenigheten. Det har faktisk bare skjedd tre ganger i dette materialet. Den offentlige holdningen har ingen elementer av hastverk i seg som de alternative har. Her har man heller det inntrykket om at ”På norsk side har man en klar fornemmelse av at tiden arbeider for norske synspunkter” (Aftenposten 11.11.2002). Denne oppfattelsen i den offentlige diskursen er en klar motsetning til hva de alternative gir uttrykk for. Spesielt i petroleumsdiskursene finnes det en betydelig følelse av hastverk. Utenriksminister Støre kommenterer også hastverkdiskursen, og sier at ”Det er ikke primært Russland og Norge som har dårlig tid, men heller dem som ser mot Barentshavet for sine energiforsyninger” (Aftenposten 23.11.2005). Selv om også andre aktører i den offentlige diskursen har uttalt at Norge ikke har dårlig tid, blir påstanden som regel ikke begrunnet slik som her.

5.2.1 Har de alternative diskursene klart å påvirke den offentlige?

Som redegjort for i kapittel 2 kan man vurdere effekten av en diskurs etter flere kriterier. Man kan, for eksempel, se etter spor av diskursen i politikken til styrende organer, undersøke om språkbruken til de alternative diskursene er tatt opp i den offentliges eller om man kan se andre påvirkningsforhold. Når det gjelder det første punktet ser det ikke ut til at de alternative diskursene har hatt noen innvirkning. Ettersom dette er komplekse forhandlinger om avgrensning av et havområde med et annet land er nok heller ikke det å forvente. Det som dermed blir interessant er om de alternative diskursene har lyktes i å påvirke den offentlige språkbruken, enten helt eller delvis.

I mange av de alternative diskursene skapes det et inntrykk av hastverk. I tråd med ideen om at de alternative diskursene kan ha stor makt og påvirkningskraft på den offentlige diskursen, er det på sin plass å undersøke om slik påvirkning har funnet sted. Svaret på dette er todelt. Umiddelbart ser det ikke ut til at offentlige diskursen har latt seg påvirke i særlig stor grad av de alternative diskursene. Ved nærmere ettertanke derimot er det påfallende hvor vekslende signaler den offentlige diskursen gir. Forsikringene om at forhandlingene er inne i en positiv prosess og at forholdet mellom partene er godt og konstruktivt, kan ses på som en

imøtekommelse av de alternative diskursenes utålmodighet og etterlysninger av en grense. Dette kan skyldes de ulike kravene politikerne og embetsmennene må imøtekomme. Spesielt de folkevalgte politikerne befinner seg i et krysspress. På den ene siden skal de gjøre Norges posisjon ovenfor Russland så sterk som mulig, mens de på den andre siden må svare for seg i den politiske debatten hjemme. En innvending mot dette resonnementet er at den offentlige diskursen har vært like vekslende i hele perioden som her undersøkes. De alternative diskursene, på sin side, har kun vært synlige etter 2000. Dermed svekkes antakelsen om at den offentlige diskursen påvirkes av sine omgivelser. Det vi derimot kan anta er den offentlige diskursen forsøker å tilfredsstille sine omgivelser uavhengige av hvilke signaler omgivelsen gir. Diskursens hyppighet ser ut til å øke i utover 2000-tallet, noe som kan indikere en respons på de alternative diskursenes ønske om en delelinjeavklaring.

Påvirkningsforholdet mellom den offentlige og de alternative diskursene kan selvsagt også gå motsatt vei. Jeg har funnet noen motvekter til påstanden og følelsen av hastverk i den alternative diskursen, og synes det er verdt å ta med disse sitatene. Dette for å vise at ”hastverksdiskursene” i forrige kapittel ikke er fullstendig enerådende.

Til tross for at det meste nå kan ligge til rette for en løsning velger vi å være avventende. Det er minst tre årsaker til det. For det første er det ingen hast i forhold til kontroll av fiskeriene. (...) Det er heller ingen bråhast med å løse omstridt område i forhold til olje og gass. Rett nok er næringen optimister med hensyn til hva som skjuler seg under havbunnen, men både Russland og Norge har store områder å utvikle i Barentshavet. Det kan bores i mange år før en løsning tvinger seg frem. For det tredje må partene finne en løsning som er å leve med. Det er ikke gitt (Nordlys, 5.11.2005). Interessen for dette området vil derfor øke fremover, men det er viktig å huske på at det er Washington og Brussel som har dårlig tid til å sikre sine energiforsyninger – ikke Norge og Russland. Da er det langt viktigere å få en grenseavtale som begge land kan leve med. Det er ikke gjort i en håndvending (Aftenposten 5.12.2005).

Disse sitatene likner den offentlige diskursen. Og det kan tyde på at den offentlige diskursen har klart å påvirke sine omgivelser. Dette kan bety at det ikke bare er det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland som er de alternative diskursens kontekst, men også den offentlige diskursen.

5.2.2 Får den offentlige diskursen uttrykt noe støtte?

I mediasøket så det ikke ut til at den offentlige diskursen får uttrykt mye støtte. Riktignok skjer det noen ganger, som når Statoil-topp og NHO president Erling Øverlands ønske om en snarlig avtale med Russland om det omstridte området i Barentshavet, som vi så i diskurs 4.2, blir møtt med kritikk fra analysebyrået Econ og oljekonsulent Johan Petter Barlindhaug. Econ anbefaler norske selskaper å stilltiende vente på myndighetene for ikke å svekken den norske forhandlingsposisjonen. Barlindhaug er redd for det samme og advarer mot å skape inntrykk av at Norge har dårlig tid (Dagens Næringsliv 11.11.2004). Her finner man altså igjen elementer av forhandlingsteori som også er synlig i den offentlige diskursen. Det er også verdt å merke seg Øverlands utspill, som er den eneste uttalelsen i media med så store næringsinteresser knyttet til grensefastsettelse. Interessant er det også at den står alene. Verken petroleumsselskaper eller petroleumsinteresseorganisasjoner har gått ut med liknende uttalelser i perioden 1995-2005. Det kan nettopp være fordi de anser slike uttalelser som svekkende for den norske forhandlingsposisjonen. Uttalelsen er i tillegg spesiell fordi Staten har mer enn 70 % av eierandelene i Statoil. Heller ikke Willy Østreng (styreleder ved konsulentselskapet Ocean Futures) mener man skal uttrykke hastverk. ”Ingen har spesielt stor hast. Ingen av partene vil si at man trenger en løsning nå. Det vil være å spille kortene rett i hånden til motparten” (Nordlys 6.12.2005).

5.3 Diskursenes aktører

Metoden for empiriinnsamling i denne oppgaven er bruk av mediasøk. Som skrevet innledningsvis ses ikke de utvalgte avisene i utgangspunktet på som selvstendige aktører, men mer som en formidler av gruppeinteresser. Avisene vil riktignok være selvstendige aktører i de tilfellene de uttrykker seg gjennom kommentarer og ledere, dette skjer ganske ofte i de alternative diskursene. Som en selvstendig aktør får media stort spillerom og defineringsmakt til å utvikle diskursene i bestemte retninger, ettersom de kan presentere diskursenes innhold som de vil, og utelate andre ting. Allikevel kan det antas at media videreformidler holdninger som fanges opp fra samfunnet. I andre tilfeller er det enkeltpersoner eller grupperinger som får uttrykt sine meninger gjennom media. Media har derfor to roller i denne oppgaven, som en formidler av gruppeinteresser og som en selvstendig aktør. Når det gjelder enkeltpersoner og grupperinger er de representasjonens

bærere. De re - produserer mening ved å være talerør for en bestemt virkelighet. Ikke alle bærerne har like stor innflytelse på diskursen. Personer med autoritet vil ha større innflytelse og makt til å definere virkeligheten og på denne måten være sterkere stemmer i diskursen. Mens andre representasjoner kan bli marginalisert og avfeid som verdiløse på grunnlag av hvem som bærer dem fram (Bruun-Lie 2004:23).

5.3.1 De forskjellige avisenes fokus

Et relevant analysepunkt er hvilke aviser som har fokus på de forskjellige sidene ved en uavklart delelinje. I dette empirisøket har den offentlige diskursen i hovedsak kommet til uttrykk i Aftenposten og gjennom NTB. Også Nordlys har formidlet en del uttrykk fra den offentlige diskursen, riktignok ikke så mange som Aftenposten og NTB. Ut i fra et regionalt perspektiv er det litt rart at Nordlys ikke har formidlet mer av den, ettersom Nordlys er landsdelens største avis, og har størst geografisk nærhet til delelinjespørsmålet av de utvalgte avisene. Det ser riktignok ut til at det har vært en økende tendens i formidlingen av den offentlige diskursen i Nordlys utover perioden, spesielt i 2005. I dette materialet har Dagens Næringsliv kun formidlet den offentlige diskursen en gang. Det var på slutten av 2005, og i forbindelse med at en løsning antakelig vil ende med at Norge og Russland sammen eier og forvalter olje- og gassfelt rundt grensen. Det er derfor primært i Aftenposten og gjennom NTB at den offentlige diskursen kommer til uttrykk.

Når det gjelder de alternative diskursene i dette empirigrunnlaget, kan vi se forskjeller i hvilke diskurser som formidles av de forskjellige avisene. Når det gjelder den overordnede petroleumsdiskursen ser det ut til at den blir uttrykt hyppigst i Nordlys, deretter i Aftenposten, men også noen ganger i Dagens Næringsliv. I diskursen som kopler en delelinjeavklaring med petroleumsutvinning, i tillegg til alliansen mellom Russland og USA/EU, er alle avisene representert. Også her er det Nordlys som har størst hyppighet. I diskursen som ønsker en delelinjeavklaring ut i fra lokale hensyn er det, ikke overraskende, Nordlys som er den største formidleren av diskursen. Også Dagens Næringsliv har mange uttrykk for denne diskursen, og da i sammenheng med ønskene til næringslivet i Finnmark. Når det gjelder den oljepessimistiske diskursen, kommer den til uttrykk i Dagens Næringsliv og i Aftenposten. Diskursen som er en generell kritikk av norsk nordområdepolitikk kommer til uttrykk i Aftenposten og Nordlys. At landsdelsavisa i Nord - Norge er opptatt av norsk nordområdepolitikk er ikke overraskende. Den lille forsvarsrelaterte diskursen kommer også

kun frem i Nordlys og Aftenposten. At Dagens Næringsliv er en avis med økonomisk profil kommer frem ved at avisen kun er til stede i de alternative diskursene som kopler en eventuell grense med petroleumsressurser.

5.3.2 Hvem engasjerer seg i de alternative diskursene?

I tillegg til media blir de alternative diskursene fremmet av enkeltpersoner og grupperinger i samfunnet. Det er interessant å identifisere hvem de er, deres roller og bakenforliggende interesser. Noen av diskursens bærere har potensielt mer tyngde bak sine uttalelser i kraft av sine samfunnsposisjoner. Disse vil derfor antakelig ha større innflytelse på sine omgivelers holdninger til delelinjen enn hva andre har.

De alternative diskursene inneholder generelt sett lite partipolitisk diskurs. Kun enkeltytringer har vært synlig i media i denne perioden. De har kommet fra en Stortingsrepresentant for Fremskrittspartiet, representanter fra Tromsø Ap, Sv og Sp i form av et leserinnlegg (Nordlys, 14.1.2005), fylkes- og lokalpolitikere i Finnmark og som misnøye fra Høyre i Nord - Norge. Når vi går fra nasjonalt til lokalt plan derimot blir det politiske aspektet langt mer tydelig og fremtredende. Spesielt gjelder dette diskursen som kopler en delelinjeløsning med petroleumsutvinning og lokale effekter, her er engasjement fra fylkes- og kommunenivå tydelig. Dette engasjementet, og premissene de legger til grunn, har klare økonomiske undertoner. Når det gjelder økonomiske interesser er det tydelig at mange er av den oppfatning at det er knyttet økonomiske konsekvenser til en delelinjeavklaring. De økonomiske drivkreftene er fremtredende i alle diskursene som er av den oppfatning at en grense nærmest automatisk vil medføre petroleumsaktivitet. Industrien i Finnmark, spesielt Kirkenes, ser ut til å være svært interesserte i en grensefastsettelse. De antar at næringsinteressene vil få en kolossal positiv oppsving av en grense.

Når det gjelder hvilken type aktører som er aktive i diskursen skiller ”Gråstoneopprør - diskursen” og forsvarsdiskursen seg ut. I den førstnevnte finner vi en diskurs med sterk lokal forankring. De andre diskursene foregår på et mer nasjonalt plan, hvor media fungerer vel så mye som en selvstendig aktør som en videreformidler av interesser. I diskursen med forsvarsinteresser finner vi personer med militær tilknytning som aktører. De bakenforliggende interessene her er klart forsvarspolitiske, og diskursen har de klareste sektorinteressene av de diskursene som har blitt identifisert her. Videre peker tre

enkelpersoner seg ut i sitt engasjement omkring delelinjespørsmålet. Det er Johan Petter Barlindhaug, leder av regjeringens distriktskommisjon i 2004, oljekonsulent og styreleder i Barlindhaug AS (Nord-Norges største prosjekteringsselskap), Olav Orheim, direktør ved Norsk Polarinstitut i Tromsø, og Greger Mannsverk, direktør ved Kirkenes - verftet Kimek. Disse tre er til stede i flere av diskursene. Drivkraften til Mannsverk er klar, han ser for seg positive ringvirkninger av en grense for sin virksomhet. Når det gjelder Barlindhaug og Orheim, er deres roller litt vanskeligere å analysere. Begge er antakeligvis interessert i så klar jurisdiksjon og myndighetsutøvelse som mulig. Det er nok derfor de etterlyser en mer aktiv linje i norsk nordområdepolitikk i diskursen som kritiserer norsk utenrikspolitikk. Barlindhaug, med sin næringsvirksomhet, har antakeligvis også økonomiske incentiver til å ønske en grense. Det er videre sannsynlig at Barlindhaug, Orheim og Mannsverk er viktige bærere av diskursene de fronter, og at diskursene får mer gehør med disse som representanter. Barlindhaug og Orheim har i kraft av sine posisjoner ekspertrroller, og deres uttalelser får autoritet ut i fra den rollen de innehar. Mannsverk har antakelig en profilert rolle i Kirkenes og Sør-Varanger kommune som direktør for Kimek, hans uttalelser vil derfor ha stor påvirkningskraft på innbyggerne i Kirkenes og Sør-Varanger, muligens også hele Øst-Finnmark. Det er også verdt å merke seg de forskjellige innspillene til Erling Øverland. Han er den aktøren, i tillegg til Mannsverk, med klare næringsinteresser, ettersom han har fremtredende roller i både Statoil og NHO.¹⁴ Disse virksomhetene har antakelig mer innflytelse på de offentlige beslutningsorganene enn det den lokale industrien i Finnmark har. Øverlands innspill i debatten rundt delelinjespørsmålet blir riktignok møtt med kritikk fra analysebyrået Econ, Johan Petter Barlindhaug og Willy Østreng som vi har sett.

5.4 Delelinjens plass på den politiske dagsorden mellom Norge og Russland

Delelinjediskursenes kontekst er viktig, ettersom den har stor innflytelse på hva som sies og skrives om et saksforhold. Her vil kontekst forstås som det generelle bilaterale forholdet

¹⁴ I Statoil satt han fem til 15. februar 2005 i konsernledelsen, og i NHO er han president.

mellom Norge og Russland, ikke kun i nordområdespørsmål, men også spørsmål av mer internasjonal karakter. I de påfølgende avsnitt vil spesielt de nye saksområdene og kontaktflatene, samt forhandlingsklimaet i tilknytning til delelinjen behandles som den aktuelle konteksten.

5.4.1 Fra tradisjonelle spørsmål til nye saksområder og kontaktflater

Den tradisjonelle norske nordområdepolitikken har dreid seg om jurisdiksjon og fiskeriforvaltning i Barentshavet, spørsmål i tilknytning til suverenitet over Svalbard, sovjetisk våpenkraft og Sovjetunionen som trussel mot norsk sikkerhet. Denne oppgavens tema, delelinjen i Barentshavet, er derfor å regne som et tradisjonelt spørsmål i forholdet mellom Norge og Russland. Den norske politikken ovenfor Russland endret seg med avslutningen av den kalde krigen. Etter Berlinmurens fall ble også grensen mellom Norge og Russland i nord mer åpen, og miljøtilstanden i Nordvest-Russland ble kjent for omverden. Som en følge av tungindustriens virksomhet på Kolahalvøya, var forurensningen rundt disse stor. På norsk side fryktet man at den russiske tungindustrien også skulle forurense på norsk side. En annen bekymring var den russiske atomvirksomheten, i form av for eksempel kjernekraftverk, radioaktivt avfall og brukt kjernebrensel. Mot slutten av 1990-tallet oppsto enda en ny frykt. Man var redd smittsomme sykdommer, som HIV/aids og multiresistent tuberkulose, skulle spre seg over grensen. Mange av disse bekymringene fra norsk side var kanskje overdrevet, men de er likevel viktige i denne oppgaven, ettersom de danner konteksten til det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland.

I løpet av 90-årene fant det derfor sted en oppblomstring i kontaktflater mellom de to landene. Tradisjonell norsk nordområdepolitikk har derfor delvis blitt erstattet med disse nye saksområdene. Felles for de nye problemstillingene er at de førte til en økning i samkvem mellom russere og nordmenn i nord (Hønneland 2005:13). Her kan det nevnes den euro - arktiske Barentsregionen, de norsk - russiske regimene for miljøvern og atomsikkerhet i nordområdene og programmene for å stoppe spredningen av smittsomme sykdommer i regionen. Etter den kalde krigen er det spesielt disse tre samarbeidsfeltene som har stått og står på dagsorden mellom Norge og Russland i nordområdene. Dette har vært flaggskipene i norsk nordområdepolitikk fra den kalde krigen og frem til i dag. Den euro - arktiske Barentsregionen var et storslått norsk initiativ i kjølvannet av jernteppets fall, men entusiasmen minket mot slutten av 1990-tallet. Samarbeidet gikk ikke like knirkefritt som

initiativtakerne hadde håpet på. Mange av saksområdene var komplekse og kostnadskrevende. I samme periode fant det derfor sted en kursendring vekk fra de store og mindre vellykkete prosjektene innen miljø- og atomsaker og næringsliv, til folk – til – folksamarbeid og helsesamarbeid (Hønneland 2005:128). Barents helseprogram, opprettet i 1999, ble sett på som en mulighet til å øke entusiasmen i samarbeidet igjen. Dette forsøket var relativt vellykket (Hønneland 2005:103).

Næringssamarbeid, miljø- og atomsaker og sykdomsbekjempelse ble altså de overordnede ”nye” saksområdene mellom Norge og Russland gjennom 90-tallet og inn i det nye årtusen. I perioder dukket det også opp enkeltstående vanskeligheter i tilknytning til temaer som Nikitinsaken på midten av 1990-tallet, mulig NATO utvidelse østover i 1996, spionsaken i 1998 og Kosovokrigen i 1999. Disse spørsmålene fikk stor oppmerksomhet i det bilaterale forholdet og i media. Noen samarbeidsfelt har gått mer knirkefritt. Et viktig felt Norge og Russland har vært pålagt av havretten å samarbeide om er forvaltning av de store fiskeriressursene i Barentshavet. Det er den blandede norsk - russiske fiskerikommisjonen, fra 1976, som bestemmer totalkvoten for den norsk – russiske fellesbestanden i Barentshavet. Fra 1993 har også kontroll av fiskeriaktiviteten blitt inkludert i fiskeriforvaltningssamarbeidet. Til tross for enkelte problemer de siste årene kan det norsk – russiske samarbeidet om forvaltning av fiskeressursene i Barentshavet i all hovedsak karakteriseres som svært vellykket over en periode som strekker seg over snart tretti år (Hønneland 2005:87). Samarbeidet om forvaltningen av de enorme fiskeriressursene kan altså betegnes som godt, og har ikke minst foregått i lang tid, omtrent like lenge som partene har forhandlet om delelinjen.

5.4.2 Kontekstens innvirkning på det diskursive felt

Ettersom meninger formes av den kontekst de oppstår i, er konteksten viktig. Den skaper et miljø og et nettverk rundt aktørene som fører til at de ser på, og snakker om verden på bestemte måter. Ser vi diskurser i sammenheng med deres kontekst blir deres premisser logiske. Når det gjelder det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland, har de norsk - russiske nordområdene vært (og fortsatt er) et område med stor tetthet av konflikter. Her overlappes og avløses gamle problemer og konflikter stadig av nye. Opp gjennom tiden har de hovedsakelig vært av militær, miljømessig, folkerettslig og økonomisk art. I siste halvdel av 1990-tallet var den politiske dagsorden mellom Norge og Russland preget av mange og

vanskelige spørsmål. Prosjektene innen miljøvern, atomsikkerhet og næringsliv opplevde mange nedturer og tilbakeslag. De krevde derfor mye energi og innsats. Det ser ut til at delelinjespørsmålet måtte ”konkurrere” om oppmerksomheten med en mengde vanskelige og komplekse saksfelt. Og at andre, og mer presserende, temaer enn delelinjen fikk mest oppmerksomhet i denne perioden, noe som ser ut til å ha skjøvet delelinjespørsmålet lenger bak på dagsorden. Dette kan eksemplifiseres ved at delelinjen alltid ble nevnt i forbindelse med forskjellige møter mellom landene, men ofte var det andre ting som ble trukket frem som det viktigste samtaleemnet. Det kan dermed virke som delelinjespørsmålet var noe som ”måtte nevnes”, men som partene ikke hadde øverst på agendaen (Aftenposten 3.3.1996, 23.3.1996, 26.5.1999, NTB 18.3.1998). I 1996, for eksempel, kom det godt frem at delelinjen så ut til å bli skjøvet til side til fordel for andre ting.

Men det vel 20 år gamle uløste delelinjespørsmålet mellom Russland og Norge i Barentshavet må nok hvile enda litt lenger inn i fremtida. For de politiske miljøene i hovedstaden dirrer av forventninger til spørsmål som i mellomtida har tårnet seg opp som enda viktigere: Miljøproblemene (...) NATOs utvidelsesplaner (...) atomlagrene. (...) Der har miljøtruslene avløst behovet for en grenselinje i hav og sokkel (Nordlys 22.3.1996). Det vanskelige spørsmålet om delelinjen i Barentshavet vil også være et tema, men fra norsk side venter man ingen gjennombrudd på dette punkt ettersom Jeltsin står midt oppe i valgkampen foran det viktige presidentvalget i juni (NTB 22.3.1996). Forleden endte en ny runde forhandlinger om delelinjen for sokkel og hav med et nytt løfte om å møtes. Det er nøyaktig det samme som hat skjedd hver gang. (...) I mellomtida har nye spørsmål dukket opp i havet utenfor Norge og overskygget de gamle (Nordlys 31.8.1996).

Som vi så i diskurspresentasjonen i forrige kapittel var det diskursive feltet rundt delelinjen preget av stillhet frem til årtusenskiftet, med unntak av den offentlige diskursen selvsagt. Dette kan tyde på at engasjementet rundt delelinjespørsmålet nærmest var ikke-eksisterende i siste halvdel av 90-tallet. Ingen alternative diskurser klarte i hvert fall å feste seg, og få gehør for sine synspunkter. Engasjementet rundt delelinjen ble ikke vekket før etter årtusenskiftet da petroleumsdiskursen oppsto. Og dette skillet henger nok sammen med forskjellen i kontekst før og etter år 2001. På slutten av 90-tallet ser diskursenes kontekst ut til å være det generelle bilaterale forholdet mellom landene, og som var preget av de nye kontaktflatene og vanskelige saksområdene. Fra 2001 kan det se ut til at de andre elementene i det bilaterale forholdet ikke er så forstyrrende for delelinjespørsmålet lenger, og i takt med denne utviklingen har det også blitt plass til delelinjen på dagsorden igjen. Dette kan skyldes at det vanskelige samarbeidet om næringsliv og miljø- og atomsakene var

blitt tonet ned, og at arbeidet innen helsesamarbeidet gikk langt bedre, slik at det ble frigitt plass til andre spørsmål. Delelinjen var muligens det eneste området hvor Norge ikke hadde alt å vinne på en løsning i samhandlingen med Russland på 90-tallet. Dette kan ha ført til at spørsmålet ble skjøvet i bakgrunnen, til fordel for mer presserende ting. Temaet var på langt nær nytt, så entusiasmen blir antakelig deretter. Når det gjelder fiskeriforvaltningen ser det ikke ut til at den har ”stjålet” plass fra delelinjen på dagsorden, ettersom samarbeidet her har fungert tilsynelatende greit. På den ene siden ser det ikke ut til at vanskeligheter på dette feltet har ført til en negativ kontekst mellom Norge og Russland. På den andre siden kan den ha fungert tilfredsstillende nok til at behovet for en snarlig delelinjeavklaring ikke har oppstått.

Like etter årtusenskiftet begynner diskursene å knytte delelinjen opp mot overgripende internasjonale og sikkerhetspolitiske linjer, ettersom en grense ofte knyttes opp til sikker forsyning av olje og gass. Den overordnede konteksten diskursene etter 2001 utspiller seg innenfor, er i all hovedsak altså økonomisk og sikkerhetspolitisk. Her forstås sikkerhetspolitikk i betydningen alliansebygging og ikke forsvarspolitik. Den lille forsvarsdiskursen på 90-tallet hadde derimot en kontekst som var forsvarspolitisk. Det kan altså se ut som det økende fokuset på petroleumsforekomster og petroleumsutvinning har ført til diskusjon rundt delelinjespørsmålet, som igjen har realisert seg i ulike diskurser. At det diskursive feltet påvirkes av sine omgivelser og kontekst, blir dermed tydelig når vi ser oppblomstringen av alternative diskurser i kombinasjon med det økende fokuset på petroleum.

5.4.3 Forhandlingsklimaet

Interessen rundt delelinjespørsmålet påvirkes tydelig av møtevirksomhet mellom Norge og Russland. Før og etter forhandlinger og møter mellom norske og russiske parter øker antall på avisartikler om avgrensningen i Barentshavet. Også klimaet og hyppigheten på selve forhandlingene mellom Norge og Russland, i tillegg til det generelle bilaterale forholdet, kan ses på som diskursenes kontekst. Spesielt den offentlige diskursen vil antakelig påvirkes av dette.

I 1995 startet forhandlingene opp igjen etter en periode med stillstand, dette spilte sikkert positivt inn på den offentlige diskursen. Og som vi så i kapittel 4 ble også forhandlingene

karakteriserte som positive, selv om man ikke hadde håp om å komme videre på kort sikt. Også generelle møter mellom statslederne, som ikke handler eksplisitt om delelinjen, kan antas å ha en positiv effekt. Etter president Jeltsins besøk i 1996 fikk forhandlingene ny fart, og den offentlige holdningen var positiv. På slutten av 1990-tallet og noen år inn i det nye årtusen ble det holdt jevnlig møter, både på politisk nivå og embetsmannsnivå (Kvalvik 2003:158). I denne perioden er den offentlige diskursen veldig varierende i sine uttalelser om delelinjespørsmålet. I perioden 2003-05 var det stans i forhandlingene, og den offentlige diskursen var negativ med hensyn til utsikter om en løsning. Spesielt gjelder dette for utenriksminister Petersen. I juni 2005 lovet Bondevik at pausen i forhandlingene skulle ta slutt, og at det skulle settes ny fart inn i samtalene. Nye forhandlinger fant sted mot slutten av 2005, tonen fra både Bondevik- og Stoltenberg-regjeringen var igjen optimistisk.

6. Sammenfatning

I denne oppgaven er diskursanalyse blitt benyttet til å belyse hvilke holdninger som eksisterer rundt den uavklarte delelinjen mellom Norge og Russland i Barentshavet. Oppgavens målsetning har vært å undersøke om det diskursive feltet rundt delelinjespørsmålet har forandret seg i perioden 1995-2005. Og mer spesifikt om de premissene og antakelsene som tillegges diskursene uttrykker håp eller behov for en snarlig grenseavklaring, og hva som legges til grunn for dette synet. Underpunkter til problemstillingen har vært om diskursene har avtatt, tiltatt eller på andre måter endret seg i perioden, og om denne endringen kan forklares ved hjelp av konteksten de har eksistert i. Videre ønsket jeg å studere interaksjonen og påvirkningsforholdet mellom den offentlige diskursen og de alternative. Forholdet mellom diskurs og kontekst har også vært viktig i denne oppgaven, ettersom kontekst har stor innvirkning på meningsdannelse. Som skrevet innledningsvis forventet jeg at endringer i det diskursive feltet kunne knyttes til petroleum, ettersom det har funnet sted et økende fokus på olje- og gassmuligheter i Barentshavet. Jeg forventet ikke en stor forandring i den offentlige diskursen, ettersom delelinjespørsmålet er relativt gammelt og fortsatt uløst.

Slik det har kommet frem i oppgaven er det mulig å identifisere flere diskurser enn den offentlige rundt delelinjespørsmålet i perioden studert. Alle de alternative diskursene avviker fra den offentlige diskursen. De mener, i motsetning til den offentlige diskursen, at det er behov for en snarlig grenseavklaring. De legger forskjellige premisser til grunn for dette ønsket, men de sterkeste diskursene begrunner dette behovet ut i fra økonomiske hensyn. Vi har også sett at det i årene 1995 – 2005 har funnet sted forandringer på det diskursive feltet. Et mest påfallende er hvordan de alternative diskursene har tiltatt etter år 2001, før 2001 sto den offentlige diskursen alene. De alternative diskursene har også økt i omfang utover perioden, spesielt i 2005. Når det gjelder oppgavens forventning nummer en, ser det ut til at endringer på det diskursive feltet i stor grad kan knyttes sammen med antakelsen om petroleumforekomster. Dette økende fokuset har virkelig satt fart i diskursene. Konteksten har med andre ord hatt stor innvirkning på de alternative diskursene. Når det gjelder forventning nummer to, har ikke den offentlige diskursen forandret seg i særlig grad, og er dermed ikke like påvirket av sin kontekst som det de alternative diskursene er.

Ettersom det har funnet sted en økning i de alternative diskursene i det nye årtuset har den offentlige diskursens premisser blitt satt spørsmålstegn ved. Når den offentlige diskursen hevder at en uavklart delelinje er uproblematisk er det oppstått grupperinger som ikke lenger er enige eller godtar dette. Det diskursive feltet har altså gått fra å være lukket, med en hegemonisk diskurs, til å bli mer åpent, med flere forskjellige diskurser som forsøker å definere hva "sannheten" er. Petroleumsdiskursene har blitt veldig sterke, og er en stor utfordrer til den offentlige diskursen. Aspekter som fisk og forsvar har derimot ikke fått spesielt mye gehør. Mistankene om petroleumsforekomster er ikke ny, men fokuset på nordområdene som de nye norske olje- og gassområdene har tiltatt de senere årene.

Diskursene som inneholder en kopling mellom en avklaring og utvinning av petroleumsressurser har heller ikke gjort seg gjeldende før etter år 2001.

Petroleumsdiskursene gir et voldsomt inntrykk av at Norge har hastverk med å etablere en grense.

Det er viktig å være klar over de premissene som ligger i bunnen av en diskurs, og som diskursen bygger på. Ved å identifisere disse kan man se eventuelle feilslutninger diskursen kan inneholde, slik at diskursens argumenter ikke lenger holder mål. Kanskje hele diskursens argumenter baserer seg på premisser som ikke er gyldige? Det er, for eksempel, ikke dumt å være litt nøktern ovenfor de diskursene som etterlyser en rask grenseavklaring med den begrunnelsen at det omstridte området inneholder betydelige mengder med petroleum. For det første vet man ikke om det finnes drivverdige forekomster der. Påviste strukturer må undersøkes for å finne ut om de er økonomisk drivverdige. Og for det andre betyr ikke det at petroleumsaktivitet vil begynne med en gang en grense er på plass. I Norge pågår det en diskusjon om hvor store og hvilke deler av Barentshavet som skal åpnes for leting og utvinning av petroleum. Dette er i dag et politisk minefelt som vekker dyp politisk uenighet. Myndighetenes stadige gjentakelser om at Norge ikke har hastverk, og at man vil bruke lang tid for å oppnå en god grense er kanskje ikke så dumme allikevel. Det diskursene som kobler delelinje opp mot petroleum ser ut til å glemme er at det kun er Snøhvit og Goliat på norsk side som er under utvikling. Bygging av Shtokman - feltet på russisk er ennå langt fram i tid. Lar man de alternative diskursene få for stor innvirkning, uten at deres premisser også gjennomgås, kan man la deres kortsiktige interesser komme i veien for langsiktige betraktninger og nasjonale hensyn.

Vi har i denne oppgaven sett at et diskursivt felt omkring et saksområde kan være i konstant forandring, og at en og samme ting eller hendelse kan oppfattes svært forskjellig. Disse oppfatningene vil endres over tid. At det diskursive feltet er i konstant utvikling skyldes at diskurser ikke er fastsatte strukturer, men hele tiden er i forandring. Dette fører også til at det er vanskelig å predikere hvordan utviklingen på dette feltet vil se ut i fremtiden.

7. Litteraturliste

Bøker, tidsskriftartikler og offentlige dokumenter

- Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive analysestrategier*. Foucault, Kosselck, Laclau, Luhmann. København: Nytt fra Samfunnsvidenskabene.
- Andresen, Steinar (1987): *Makt og rett på hav og havbunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Benton, Lisa og John Short (1999): *Environmental Discourse and Practice*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Bergström, Göran og Kristina Boreus (2000): *Textens mening och makt. Metodbok i sänhallsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bruun-Lie, Benedicte (2004): *Konsensus og kontinuitet?: Stortingets debatt om NATOs intervensjon i Kosovo våren 1999 i et diskursanalytisk perspektiv*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedfagsoppgave.
- Churchill, Robin og Geir Ulfstein (1992): *Marine Management in Disputed Areas. The case of the Barents Sea*. Ondon: Routledge.
- Dryzek, John S. (1997): *The Politics of the Earth. Environmental Discourses*. New York: Oxford University Press.
- Fairclough, Norman (1995): *Media Discourse*. London: Arnold.
- Fleischer, Carl A. (1977): *Fiskerigrensen, folkeretten og den økonomiske sone*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fleischer, Carl A. (2000): *Folkerett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Flyvbjerg, Bent (1991): *Rasjonalitet og makt. Det konkrete videnskap*. Bind 1. København: Akademisk Forlag.

- Hajer, Maarten (1995): *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Press*. Oxford: Clarendon Press.
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode I sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Howarth, David (2000): *Discourse*. Buckingham: Open University Press.
- Hønneland, Geir (2003): *Russia and the west. Environmental co-operation and conflict*. London: Routledge.
- Hønneland, Geir (2005): *Barentsbrytninger. Norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jahn, Detlef (1999): "The Mobilisation of Ecological World Views in a Post-corporatist Order" i Wissenburg, Marcel m.fl. (red): *European Discourses on Environmental Policy*. Aldershot: Ashgate.
- Juda, Lawrence (1996): *International Law and Ocean Use Management. The evolution of ocean use governance*. Routledge:London.
- Jørgensen, Marianne W. og Louise Phillips (1999): *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur
- Knutsen, Torbjørn, Gunnar Sørbo og Svein Gjerdåker (red) (1997): *Norges Utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag. 2. utgave.
- Kvalvik, Ingrid (2003): "Delelinjeforhandlingene mellom Norge og Sovjetunionen/Russland", i *Internasjonal Politikk* 61: 139 – 162.
- Larsen, Bøje og Kristiane Munkgård Pedersen (2002): *Diskursanalyse for tabere og teenagere*. Tilgjengelig på www.diskurs.dk/litteratur.
- Lindseth, Gard (2002): *På vei mot en bærekraftig utvikling? En diskursanalyse av Lier og Åls arbeid mot Lokal Agenda 21*. Oslo: ProSus rapport nr. 4/02.
- Litfin, Karen (1994): *Ozone Discourses. Science and Politics in Global Environmental Cooperation*. New York: Columbia University Press.

-
- Mathisen, Werner Christie (1997): *Diskursanalyse for statsvitere: Hva, hvorfor og hvordan*. Forskningsnotat 01/97, Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.
 - Neumann, Iver B. (2001): *Mening, makt og materialitet. En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
 - Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
 - Ruud, Morten og Geir Ulfstein (2002): *Innføring i folkerett*. Oslo: Tano Aschehoug. 2.utgave
 - Stokke, Olav Schram (red) (2001): *Governing High Seas Fisheries. The Interplay of Global and Regional Regimes*. Oxford: Oxford University Press.
 - Stortingsmelding nr.30 (2004-2005). *Muligheter og utfordringer i nord*.
 - Tamnes, Rolf (1997): *Oljealder 1965 – 1995. Norsk utenrikspolitisk historie*, bind 6. Oslo: Universitetsforlaget.
 - Tresselt, Per (1988): ”Norsk – sovjetiske forhandlinger om avgrensningen av kontinentalsokler og økonomiske soner”, i *Internasjonal Politikk*, nr. 2-3.

Avisartikler

Artiklene som ligger til grunn i denne oppgaven er tilgjengelig i a-tekst: på <https://www.retriever-info.com> med søkeordene Barentshavet and delelinje / (a) / (en), Barentshavet and omstridt område, Barentshavet and Gråsonen og Barentshavet and grenselinje(n) / (a), i perioden 1.1.1995 – 31.12.2005 for avisene Aftenposten, Dagens Næringsliv, Nordlys og NTB.

I tillegg er også artiklene nedenfor benyttet:

- Amundsen, Hans Kr (2002): ”Leder mandag”. Nordlys 21.1.2002.
- Dragsnes Kjell (2005): ”Grenseløse utfordringer”. Aftenposten 20.10.2005.
- Henriksen, Henry (2002): ”Søkelys mandag”. Nordlys 18.11.2002.

-
- Rapp, Ole Magnus (1997): ”Oljefeber i Hammerfest. Klar til å vekke Snøhvit”. Aftenposten 28.10.1997.
 - Rapp, Ole Magnus (2001): ”Alle vil delta på mer oljeeventyr i Nord-Norge”. Aftenposten 1.9.2001.

Internettkilder

- Dansk center for diskursteori holder til ved institutt for samfunnsvitenskap og erhvervsøkonomi ved universitetet i Roskilde, Danmark.
<http://www.diskurs.dk>. Leksjon 1, side 1f, lesedato: 11.4.05
<http://www.diskurs.dk.dcf/index.shtml>, lesedato: 11.4.05
<http://www.diskurs.dk/skaermkursus/index.shtml>, lesedato: 11.4.05, s.1.
- Faktahefte 2005 Norsk petroleumsvirksomhet, utgitt av Olje- og energidepartementet og Oljedirektoratet.
http://odin.dep.no/filarkiv/243782/Fakta_05_kap03.pdf lesedato: 8.3.2006, s. 27, 31.
- Fakta 2006 Norsk petroleumsvirksomhet, utgitt av Olje- og energidepartementet og Oljedirektoratet.
<http://odin.dep.no/filarkiv/278474/fakta-nyn2.pdf>, lesedato: 26.5.2006, s. 25-30.
- Fiskeri- og kystdepartementets hjemmeside: Fiskerisamarbeidet med Russland / Gråsonavtalen.
<http://odin.dep.no/fkd/norsk/tema/fiskeogfangst/ressursforvaltning/047041-120002/dok-bn.html>, lesedato: 10.3.2006.
- Frøyn, Lars, Cecilie von Quillfeldt og Erik Olsen (red) (2002): ”Miljø- og ressursbeskrivelse av Lofoten - Barentshavet” i *Fisken og havet*, nr 6.
http://www.imr.no/__data/page/2085/dell1.pdf, s 10f, lesedato: 1.5.2006, s. 10f.
- Olje- og energidepartementets hjemmeside: Regjeringens strategi for petroleumsvirksomheten på norsk sokkel i Barentshavet.
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/oed/2001/taler/026031-090028/dok-bu.html>, lesedato: 10.5.2005, s. 4

- Utenriksdepartementets hjemmeside: Et hav av muligheter – en ansvarlig politikk for nordområdene av utenriksminister Støre.
http://www.odin.no/ud/norsk/aktuelt/taler/minister_a/032191-090017/dok-bn.html,
lesedato: 11.5.2006
- Utenriksdepartementets hjemmeside: Nordområdene. Noen perspektiver, tale av utenriksminister Petersen.
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2005/taler/032171-090332/dok-bn.html>,
lesedato: 20.3.2006
- Utenriksdepartementets hjemmeside: Statement to the Storting on Foreign Policy av utenriksminister Petersen
[.http://odin.dep.no/ud/engelsk/aktuelt/taler/statsraad_a/032171-090341/dok-bu.html](http://odin.dep.no/ud/engelsk/aktuelt/taler/statsraad_a/032171-090341/dok-bu.html),
lesedato: 18.3.05
- Utenriksdepartementets hjemmeside: Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget av utenriksminister Vollebæk.
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/1998/taler/032005-090212/dok-bn.html>,
lesedato: 20.3.2006.
- <http://www.siste.no/utenriks/article1417423.ece>, lesedato: 28.3.06.

Andre kilder

- Hønneland, muntlig kilde 17-8.3.2005. Forelesning i STV 3027 Barentssamarbeidet og norsk nordområdepolitikk.
- NRK tekst tv 21.3.2006.